ଜ୍ୟୋସ୍ନାବାଈ

ଶ୍ରୀ ଦୁର୍ଗାମାଧବ ପ୍ରସାଦ ସିଂହ ଦେଓ

ବେଖାସ୍ଣାପାରୁ

(ଐତିହାସିକ ନାଟକ)

ପ୍ରଣେତା ଓ ପ୍ରକାଶକ

ଶ୍ରୀ ଦୁର୍ଗାମାଧବ ପ୍ରସାଦ ସିଂହ ଦେଓ

ରାଜା, ମଦନପୁର-ରାମପୁର କଳାହାଣ୍ଡି ଷ୍ଟେଟ

ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ

PRINTER-R. N. RATH.
THE SATYABADI PRESS,
CUTTACK.

1932

ମୂଲ୍ୟ ୦ ୲ ୳ ବାରଅଣା ମାତ୍ର

ଉତ୍ସର୍ଗ ପତ୍ର

ପରମାରାଧ୍ୟା ପରମ ପୂଜନୀୟା

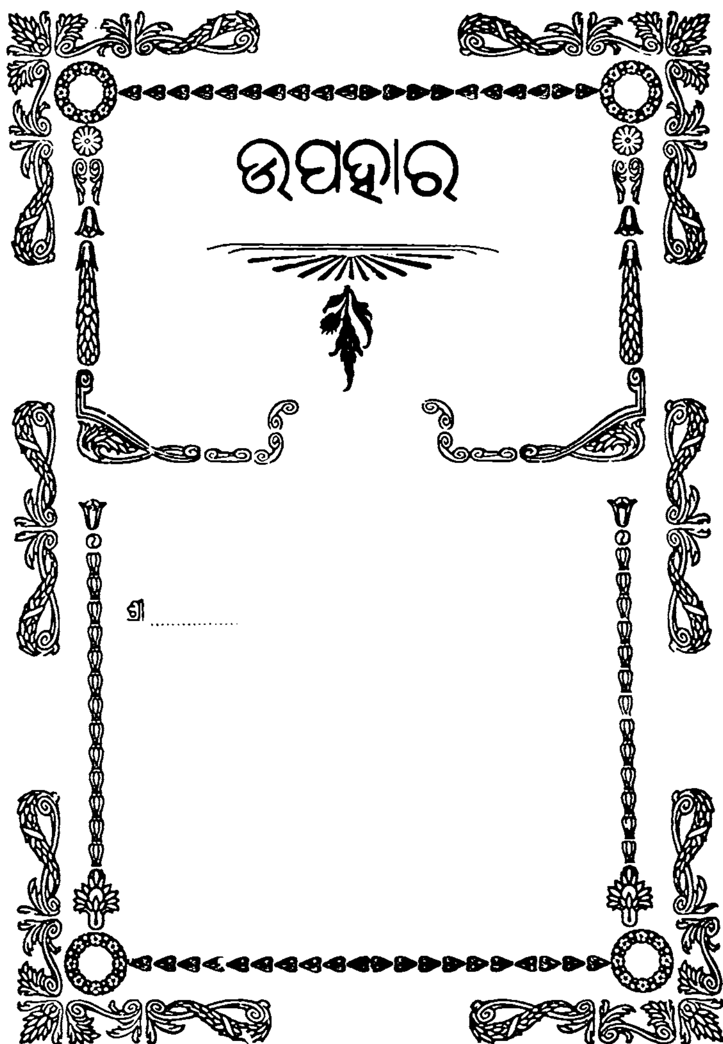
ଜନନୀ ମହୋଦୟାଙ୍କ

ଶ୍ରୀ ଚରଣ ତଳେ

ବିନୟାବନତ

ଅଧମ ପୁତ୍ର

ଉପହାର
ଶ୍ରୀ ....

ଅଭିମତ

କଳାହାଣ୍ଡି ଅନ୍ତର୍ଗତ ମଦନପୁର ରାମପୁରର ରାଜା ଦୁର୍ଗାମାଧବ ପ୍ରସାଦସିଂହ ଦେବଙ୍କ ପ୍ରଣୀତ 'ଜ୍ୟୋସ୍ନା' ନାଟକର ପାଣ୍ଡୁଲେଖା ପାଠ କରି ପୂର୍ଣ୍ଣମାତ୍ରାରେ ଆନନ୍ଦ ଲାଭ କରିଅଛି । ରାଜା ମହୋଦୟ ସୁଦୂର ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥାନ କରି ଉତ୍କଳ ସାହିତ୍ୟର ଏ ଭଳି ବିଶିଷ୍ଟ ଚର୍ଚ୍ଚା କରୁଅଛନ୍ତି ଦେଖି କିଏ ଆନନ୍ଦିତ ନ ହେବେ ? 'ରାଜସ୍ଥାନ' ବର୍ଣ୍ଣିତ ଐତିହାସିକ ତଥ୍ୟ ସମ୍ବଳିତ ରାଜକୁମାରୀ ଜ୍ୟୋସ୍ନାଙ୍କର ସମସ୍ତ ଗୁଣରାଶି ଏ ପୁସ୍ତକର ଲିପି କୌଶଳରେ ପାଠକଙ୍କୁ ଚୁମ୍ବକାକର୍ଷଣରେ ଟାଣି ନିଏ । ଏ ନାଟକରେ ମନୁଷ୍ୟକୁ ନିର୍ଜୀବ କରିବାର କିଛି ନାହିଁ, ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଅତି ଦକ୍ଷତାର ସହିତ ପ୍ରଦର୍ଶିତ । ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହର ଅବକାଶ ନାହିଁ । ବର୍ଣ୍ଣନାର କମନୀୟତା ଏବଂ ସୁଶ୍ରାବ୍ୟ ଭାଷାରେ ଗ୍ରନ୍ଥ ଖଣ୍ଡିକ ଆଦ୍ୟନ୍ତ ପୂର୍ଣ୍ଣ ।

କାଳୀଗଳି, କଟକ
୧୯।୧।୧୯୩୬

ଶ୍ରୀ ଶଶିଭୂଷଣ ରାୟ

ଗ୍ରନ୍ଥ ପରିଚୟ

ଭାରତରେ ବୀର ରାଜପୁତ ଜାତିର ଗୌରବମୟ ଇତିହାସ କ୍ଷତ୍ରିୟ କୁଳର ତଥା ଭାରତର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସମ୍ପଦ । ଏଥିରେ ଅସାଧାରଣ ସ୍ୱଦେଶ ପ୍ରେମ, ଅଲୌକିକ ବୀରତ୍ୱ, ଅସୀମ ତ୍ୟାଗର ଚିତ୍ର ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିଛି । ମହୋଦଧିକୁ ମନ୍ଥନ କରି ଅମୃତ କାଢ଼ିଲା ପରି ରାଜପୁତ କାହାଣୀର ଅମୃତମୟ ଇତିହାସ ଯେତେ ବେଶି ଆଲୋଚିତ ହେବ ତାହାର ସେତିକି ଅଧିକ ମହତ୍ତ୍ୱ ପରିସ୍ଫୁଟ ହେବ, ଦେଶ ସେଥିରୁ ସେତିକି ଅଧିକ ପ୍ରେରଣା ଓ ଶିକ୍ଷା ପାଇବ ।

କଳାହାଣ୍ଡି ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ମଦନପୁର-ରାମପୁରର ଯୁବକ ରାଜା ଶ୍ରୀ ଦୁର୍ଗାମାଧବ ପ୍ରସାଦ ସିଂହ ଦେଓଙ୍କର ସେହି କ୍ଷତ୍ରିୟକୁଳ ଓ ରାଜ-ବଂଶରେ ଜନ୍ମ । ସେ ଯେ ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷା ପାଇ ତାଙ୍କର ସେହି ଜାତି-ଗୌରବରେ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହୋଇ ଏ ନାଟକ ଲେଖିଛନ୍ତି ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

'ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାବାଈ' ନାଟକ ରାଜପୁତାନାର କାଗା ନଦୀ କୂଳସ୍ଥ ରାଜ୍ୟର ଟଡସ୍ ରାଜସ୍ଥାନ ବର୍ଣ୍ଣିତ ଐତିହାସିକ ଘଟଣାର ଛାୟାବଲମ୍ବନରେ ଲିଖିତ । ଯଶୋଲ୍ମୀ ଦୁର୍ଗରୁ ରାଜା ବିଜୟ ସିଂହଙ୍କୁ ଦୁର୍ଜ୍ଜନ ସିଂହ ବିତାଡ଼ିତ କରି ତାଙ୍କ

କନ୍ୟା ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀ କଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କୁ ବିବାହ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତାବକଲେ । ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ପିତୃଦ୍ରୋହୀ ଓ ରାଜଦ୍ରୋହୀର ଏ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ତୀବ୍ର ପ୍ରତିବାଦ କଲେ । ସଖୀ ଗୁପ୍ତଭାବେ ତାଙ୍କୁ ମୁକ୍ତକରି ନେବାର ପ୍ରସ୍ତାବ କରିବାରେ ବୀରବାଳା ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ପଦ୍ମିନୀ ପ୍ରମୁଖ ରାଜପୁତ ରମଣୀଙ୍କ ପନ୍ଥାରେ ନିଜର ସତୀତ୍ୱ ଓ ମହତ୍ତ୍ୱ ରକ୍ଷାକରି ରାଜପୁତ ବଂଶର ମାନ ରକ୍ଷାପାଇଁ ସଂକଳ୍ପ କଲେ ଏବଂ ତହିଁର ଆଦର୍ଶ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଇ ଦେଲେ । ଦୁର୍ଜନଙ୍କ କୁଶାସନ ଫଳରେ ରାଜ୍ୟରେ ବିଦ୍ରୋହ ହେଲା । ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହ ବିଜୟ ସିଂହଙ୍କ ବିଶ୍ୱସ୍ତ ସେନାପତି ରୂପେ ଉଦ୍ଧାର କଲେ ଏବଂ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାଙ୍କୁ ମୁକ୍ତକଲେ । ବିଜୟସିଂହ ଯଶୋଳ୍ମୀ ଦୁର୍ଗ ଫେରିପାଇ ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହଙ୍କୁ ନିଜ କନ୍ୟା ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାଙ୍କସହ ରାଜ ମୁକୁଟ ଅର୍ପଣ କରି ରାଜର୍ଷି ରୂପେ ବାନପ୍ରସ୍ଥ ଆଚରଣ କଲେ । ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହ ପରମ ପ୍ରଜାପାଳକ ରୂପେ କ୍ଷତ୍ରିୟର ଆଦର୍ଶ ଶାସନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଲେ । ଏହାହିଁ ମୋଟା ମୋଟି ନାଟକର ବିଷୟ ।

ଲେଖକ ରାଜା ସାହେବଙ୍କର ଏହା ପ୍ରଥମ ଲେଖା । ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ନିଜେ ନାଟ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ବିଷୟରେ ସେପରି ବିଜ୍ଞ ନୁହେଁ, ସେତେବେଳେ ଏହାର ସେ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦୋଷଗୁଣ ବାରିବି କିପରି ? ତେବେ ସେ ଯେ ଦେଶବାସୀଙ୍କ ଆଗରେ ଐତିହାସିକ ଭିତ୍ତିରେ କ୍ଷତ୍ରିୟର ସୁଶାସନ ଓ କ୍ଷତ୍ରିୟ ଧର୍ମର ମହତ୍ତ୍ୱ ଦେଖାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି ଏହା ତାଙ୍କପରି ରାଜପୁରୁଷ ପକ୍ଷରେ ଗୌରବ ଓ ପ୍ରଶଂସାର କଥା । ଆଧୁନିକ ଓଡ଼ିଆ ରାଜାମାନଙ୍କ ଭିତରେ ଏ ପ୍ରକାର ସାହିତ୍ୟ ଚର୍ଚ୍ଚା

ବଡ଼ ଅଲ୍ପ ଦେଖା ଯାଏ । ସେ ଯେ ସୁଦୂର ବନପର୍ବତ ପୂର୍ଣ୍ଣ ରାଜ୍ୟରେ ରହି ଏଭଳି ବାଣୀଦେବୀଙ୍କ ଆରାଧନା କରି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟକୁ ଅଲଙ୍କୃତ କରୁଛନ୍ତି ବଡ଼ ଆନନ୍ଦର କଥା । ପୃଥିବୀର ପ୍ରତ୍ୟେକ ସାହିତ୍ୟରେ ନାଟ୍ୟକଳା ଏକ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ କଳା । ଜୀବନର ପ୍ରକୃତିର ଚିତ୍ରକୁ ତୁଳିରେ ଚିତ୍ରିଲା ପରି ନାଟ୍ୟକାର ମାନବ ସମାଜର ଚିତ୍ରକୁ ନାଟ୍ୟସାହିତ୍ୟ ସାହାଯ୍ୟରେ ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ ଜୀବନ୍ତ ରୂପ ଦିଅନ୍ତି । ଇଂରେଜୀ ଭାଷା ପ୍ରଭୃତି ପୃଥିବୀର ସବୁ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ସାହିତ୍ୟ ବିଶେଷରେ ନାଟ୍ୟ ସାହିତ୍ୟରେ ପରିପୁଷ୍ଟ । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ସେ ନାଟ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର ବଡ଼ ଅଭାବ । ରାଜା ଶ୍ରୀଦୁର୍ଗା ମାଧବଙ୍କର ସେ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏ ପ୍ରଥମ ଉଦ୍ୟମ ଯଥାର୍ଥ ଆଦର ପାଇଲେ ସେ ଉତ୍ସାହିତ ହେବେ, ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

କଟକ
୨୩ । ୧ । ୧୯୩୩

ଶ୍ରୀ ରାଧାନାଥ ରଥ

ଭୂମିକା

"ଜନନୀ ଜନ୍ମଭୂମିଶ୍ଚ ସ୍ୱର୍ଗାଦପି ଗରୀୟସୀ"

ଏହି ପଦଟି ଯେ କେତେଦୂର ହୃଦୟଗ୍ରାହୀ ଓ ପ୍ରାଚୀନ ମନୀଷୀଗଣ ଏ ଶ୍ଳୋକ ପଦଟିରେ ଜନ୍ମଭୂମିକୁ କେତେ ଗୌରବମୟ ଓ ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନରେ ରଖି ହୃଦୟର ଭକ୍ତି ଦେଇଛନ୍ତି ତାହା ଉଲ୍ଲିଖିତ ଶ୍ଳୋକରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରତୀୟମାନ ହେଉଅଛି । ଏହି ନାଟକରେ ମାତୃଭୂମି ଭାରତର ଯଶୋଲକ୍ଷ୍ମୀର ଉଦ୍ଧାର ଏବଂ ତାହାର ଗୌରବମୟ ବର୍ଣ୍ଣନା ଚିତ୍ରିତ କରାଯାଇଛି ।

ଏହି ନାଟକଟିରେ ଭାରତୀୟ ରାଜପୁତଗଣଙ୍କ ସ୍ୱଦେଶ ବତ୍ସଳତା ଓ ବୀରରମଣୀଗଣଙ୍କ ମାତୃଭୂମି ଏବଂ ସତୀତ୍ୱ ରକ୍ଷାର ପରାକାଷ୍ଠା, ବୀର ଯୁବକଗଣଙ୍କ ଧର୍ମୋଦ୍ଦୀପକତା, ଦେଶଦ୍ରୋହୀର ପତନ, ଦେଶସେବୀର ଆତ୍ମୋତ୍ସର୍ଗ ଓ ରାଜ ଗୌରବ ଲାଭର ଆଦର୍ଶ ଚରିତ ଏ "ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାବାଈ" ନାଟକର ଛନ୍ଦେ ଛନ୍ଦେ ପ୍ରତିଫଳିତ କରାଯାଇଛି ।

ମୋର ସହୃଦୟ ପାଠକପାଠିକାଗଣଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ ଯେ ଏହି-ସଂସ୍କରଣର ତ୍ରୁଟି ମାର୍ଜ୍ଜନାପୂର୍ବକ ସାଦରେ ଗ୍ରହଣକଲେ ନିଜର ଶ୍ରମ ସାର୍ଥକ ମନେ କରିବି ।

ମଦନପୁର ରାମପୁର ଦୁର୍ଗ
ବିଜୟା-ଦଶମୀ
ତା ୯-୧୦-୧୯୩୨ ସାଲ

ଶ୍ରୀ ଦୁର୍ଗାମାଧବ ପ୍ରସାଦସିଂହ ଦେଓ

ପରିଚୟ

ପୁରୁଷଗଣ

ଦୁର୍ଜନ ସିଂହ—ବକେଡା ରାଜା ଓ ଯଶୋଲ୍ମୀର ବିଧର୍ମୀ ରାଜପୁତ ସେନାପତି

ଶରଣ ସିଂହ ,, ମନ୍ତ୍ରୀ

ରତନ ସିଂହ ,, ସରକାରୀ ସେନାପତି

ଦୂତ

ପ୍ରହରୀ ୧ମ, ୨ୟ

ସିପାହୀ ୧ମ, ୨ୟ, ୩ୟ ଓ ୪ର୍ଥ

ସୈନ୍ୟଗଣ

କଟୁଆଳ

ବାଦକଦ୍ୱୟ

ବିଜୟସିଂହ — ଯଶୋଲ୍ମୀର ରାଜା

କୃପାଲସିଂହ ,, ମନ୍ତ୍ରୀ

ରଣଜିତସିଂହ ,, ସେନାପତି

ଶମ୍ଭୁନାଥ ଶାସ୍ତ୍ରୀ ,, ରାଜଗୁରୁ

ସଦାନନ୍ଦ ଶର୍ମା ... ,, ବିଦୂଷକ

ସୈନ୍ୟଗଣ—ଦୂତ—ପ୍ରହରୀ, ୧ମ ସୈନିକ ଓ ୨ୟ ସୈନିକ—

ନାଗରିକ ୧ମ—୨ୟ—୩ୟ ଓ ୪ର୍ଥ

ଦୀନଦୟାଳ, ହରିଗୋପାଳ ସେଠ, ହରିନାଥ,
ରାମଧନ ପାଣ୍ଡେ, ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ଭୂମ୍ୟଧିକାରୀ,
ବକ୍ସ ରାମଦାସ ଓ ପ୍ରଭୁ ଦୟାଳ } ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହର ସଙ୍ଗୀଗଣ

ଜ୍ୟୋତିଃସିଂହ ... ଯଶୋଲ୍ମୀର ଭୂତପୂର୍ବ ସେନାପତିଙ୍କ ପୁତ୍ର

ସୈନ୍ୟଗଣ — ରାଜପୁତ ବିଦ୍ରୋହୀ ସୈନିକଚୟ

ସ୍ତ୍ରୀଗଣ

ଜ୍ୟୋସ୍ନାବାଈ		ଯଶୋଲ୍ମୀର ରାଜକୁମା ବିଜୟସିଂହଙ୍କ କନ୍ୟା
ନର୍ମଦା ଲଳିତା	}	ସଖୀଦ୍ୱୟ

ବେଶ୍ୟାଦ୍ୱୟ

ପୁରଣ ପୁରଣୀଗଣ

ରାଜକୁମାର ସଖୀ ଚତୁଷ୍ଟୟ

ଜ୍ୟୋସ୍ନାବାଈ

ପ୍ରଥମ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ସ୍ଥାନ-କାଗା ନଦୀତୀରସ୍ଥ ଭୂମି ।)

(ଅଦୂରେ ବୃକ୍ଷ ଶାଖାରେ ଝୁଲୁଥିବା, ଶବଦୃଶ୍ୟ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସେନାପତିଙ୍କ ପୁତ୍ର ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହ କେତେକ ସଙ୍ଗୀଗଣସହ କଥୋପକଥନ ହୋଇ ପ୍ରବେଶ ।)

ଦୀନ ଦୟାଲ—ଶୁଣିଲଣି ? ଗତକଲ୍ୟ ଭୈରବର ସ୍ତ୍ରୀକୁ କିଏ ହତ୍ୟା କଲା ।

ହରଗୋପାଲ ସେଠ—(ସଭୟେ) ଓହୋ ! ଫେର୍ଭି କ୍ୟା ହୋଗେ ଲଗୁଛି, ଖବର ନାହିଁ ଶୁଣେ । ଏଇ ଘଟଣା ଦନକା ପହଲେ ହାମ୍ରର ବୁଢ଼ା ଲଛମିନାରାଣ୍ ସେଠ୍କୋ କୋଣ୍ ବଦମାସ୍ ମାର୍ ଡାଲିଛି । ଗୋଟେ ଗାଛ ଡାଲ୍ମେ ଝୁଲେଣେ ବାନ୍ଧ ଡାଲିଛି । ତବ୍ ତୋ ଭୟା ଏଲେଡ଼କା ବାରୁ କୁଟୁମ୍ ଲେଣେ ଇହାଁ ଦେଶମେଁ

କୈଶା ଠହରଣେ ହୋଗା, ବୋଲନା ଭୟା କ୍ୟା କରଣା ହୈ । ଏ ସବ୍ ଖୁଣ୍ ମାମଲା ଦେଖ୍‌ଣେ ବଦନ୍ କାପ୍‌ନେ ଲଗୁଛୁ । ଇହାଁ ଜଣମ୍ ଲେଇ ଜମିଣ୍ ବାଡ଼ୀ ଦୋକାନ୍ କର୍‌ଚୁକେହେଁ । ଜଣମ୍ ଭୂମିକା ମାୟା ମାତାଓକା ସ୍ନେହ ଛୋଡ୍‌କେ କାହାଁ ଚଲେ ଯିବା ଓ ବଡ଼ ମୁସ୍‌କିଲ୍ ହୋଣେ ଲଗୁଛୁ ।

ରାମଧନପାଣ୍ଡେ—କଣ ? ମୁଁ ମୋର ବାହୁ ଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ହୃଦୟରେ ସାହସ ଓ ବଳଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ସେହିପରି ଅନ୍ୟାୟ ଦେଖିଲେ କାପୁରୁଷ ପରି ତୁନିହୋଇ ରହିବ ?

ଜ୍ୟୋତିଃସିଂହ—ପ୍ରାଣ ଥିବାଯାଏ ଯଦି ତରବାରି ହସ୍ତରେ ଥାଏ, ପାଷଣ୍ଡ ଓ ଗୁଣ୍ଡା ବଦମାସମାନେ ଯଦି ସମ୍ମୁଖୀନ ହୁଅନ୍ତି ତାହାହେଲେ ନିଃଶେଷ କରିବା ନିମନ୍ତେ କଦାପି ପଶ୍ଚାତ୍‌ପଦ ହେବ ନାହିଁ । ଏଥିନିମନ୍ତେ ଜନ୍ମଭୂମି ଛାଡ଼ି ଅନ୍ୟତ୍ର ଆଶ୍ରୟ ନେବାକୁ ହେବ ? ଏହା କଦାପି ଏ ମାତୃଭକ୍ତ ସନ୍ତାନ ମନକୁ ଆଣିବ ନାହିଁ । "ଜନନୀ ଜନ୍ମଭୂମିଶ୍ଚ ସ୍ୱର୍ଗାଦପି ଗରୀୟସୀ" । ମାତାକୁ ଛାଡ଼ି ସନ୍ତାନ କେବେ ରହିପାରେ ? ସ୍ନେହମୟୀ ଜନନୀ କେବେ ପୁତ୍ରକୁ ଛାଡ଼ି ରହିପାରେ ? ଅମ୍ଭେ ବୀର ମାତାର ସନ୍ତାନ—ବାହୁବଳରେ ମାତୃ ନାମର ଯଶ ପତାକା ଉଡ଼ାଉଅଛୁଁ ଓ ଚିରଦିନ ଉଡ଼ାଇବୁଁ ।

ଦୀନଦୟାଲ—ଦେଖ, ଯାହାର ଅର୍ଥ ଅଛି ସେ ଅପର ପକ୍ଷର ଜମି ଛଡ଼ାଇ ନିଜ ଦଖଲରେ ନେଉଅଛି । ଭୂମି ଉପରେ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀସତ୍ତ୍ୱ କ୍ରମେ କାହାର ମଧ୍ୟ ସ୍ଥାୟୀ ହୋଇ ରହି ନାହିଁ । ଏପରି ଅତ୍ୟାଗ୍ରରୁ ବା କେତେ ସହ୍ୟ କରିବା ?

ହରଗୋପାଲ ସେଠ—ଜୋର୍ ଯିସ୍‌କା ମୁଲକ୍ ଉସ୍‌କା କ୍ୟା ନେହି ମାଲୁମ୍ ?

ରାମଧନ ପାଣ୍ଡେ—ଆମ୍ଭେମାନେ ତ ପ୍ରଜା; ଗୋଟିଏ ସାଆନ୍ତ ଗଲେ ଅନ୍ୟ ସାଆନ୍ତଙ୍କ ପ୍ରଜା । କିନ୍ତୁ ଏ ହତ୍ୟାକାଣ୍ଡ କିଏ କରୁଛି ତାକୁ ପାଇଲେ କି ଛାଡ଼ି ଦିଅନ୍ତି ? (ନଶରେ ହାତ ପକାଇ ଓ ମୁଷ୍ଟି ଦେଖାଇ) ଏହି ମୁଷ୍ଟ୍ୟାଘାତରେ ମୁହୂର୍ତ୍ତିକେ ତାର ପ୍ରାଣ ନିଃଶେଷ କରି ଦିଅନ୍ତି ।

ଜ୍ୟୋତିଃସିଂହ—ଯାହା କହୁଅଛ ତାହା ସତ୍ୟ । ଯେତେବେଳେ ସୈନ୍ୟକ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଅଛୁଁ, ଯୁଦ୍ଧ କରୁଅଛୁଁ, ଜୟ ପରାଜୟର କଥା ମାତ୍ର । ଦେଖ ଆମ୍ଭ ରାଜ୍ୟର ରାଜା ବିଜୟ ସିଂହଙ୍କୁ ବିଜେତା ଦୁର୍ଜ୍ଜନ ସିଂହ ବର୍ଷାଧିକ କାଲ ଦେବ ବାହୁବଳେ ପରାସ୍ତ କରିଥିବାରୁ ସେ ଏଣେତେଣେ ଭିଖାରି ପ୍ରାୟ ବୁଲୁଛନ୍ତି ।

ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ଭୂମ୍ୟଧିକାରୀ—“ସ୍ୱଜାତି ପର ହିଂସ୍ରକ” । ବୀରକୁ ବୀର ଛାଡ଼େ କି ? ରାଜାକୁ ରାଜା, ରାଜପୁତକୁ ରାଜପୁତ୍, ସେନାକୁ ସେନା; ଏମାନେ ସବୁ ପରହିଂସ୍ରକ ।

ହରଗୋପାଲ ସେଠ—ଶୁନ୍ ଭିୟା ! ଏ ଆଦ୍‌ମିର କଥା ଛୋଡ଼୍, ଯାଣୁଆର୍ ଆପ୍‌ଣେ ଆପ୍‌ଣେ ସ୍ୱାର୍ଥକା ବାସ୍ତେ ହିଂସାକା ସ୍ୱଭାବ ଦେଖାଉଛି । ଯେଇସା ଘୋଡ଼ାକୁ ଘୋଡ଼ା, କୁତ୍ତାକୁ କୁତ୍ତା, ବିଲ୍ଲିକୁ ବିଲ୍ଲି ସବ୍‌ଣେ ନିଜ୍ ନିଜ୍ ସ୍ୱାର୍ଥ ନେଇ ଝଗଡ଼ା କର୍‌ଣେ ଲାଗନ୍ତି ।

ରାମଧନ ପାଣ୍ଡେ—ପୂର୍ବାଚାର୍ଯ୍ୟମାନେ କଣ ମିଥ୍ୟା ଉଲ୍ଲେଖ କରିଯାଇ ଅଛନ୍ତି ? “ଗଣିକା ଗୁଣିକା ବିପ୍ରାଃ, ବୈଦ୍ୟ ବେତାଳକକ୍କୁରା, ଦୃଷ୍ଟି

ମାନେ ପ୍ରକୋପନ୍ତ ସ୍ବଜାଭ ପରଦ୍ବଂସ୍ତକାଃ ।" ସେ ଯାହା ହେଉ, ଭାଇ ବାଙ୍ଗ୍ସୁ ସିଂହ ଯେପରି ଅଦର୍ଶ ନରପତି କ୍ରୂର ଦୁର୍ଜ୍ଜନ ସିଂହ—

ପାନଦୟାଲ—(କଥାରେ ବାଧାଦେଇ) ଚୁପ ହୁଅ ! ଉପସ୍ଥିତ ସ୍ଥଳେ କଏ ଯଦି ଶୁଣନ୍ତି ? ଚୁପ୍ ଚୁପ୍ ଦେଖ କେଉଁମାନେ ଆସୁ ଅଛନ୍ତି । (ସମସ୍ତେ ଉଠି ପାର୍ଶ୍ବସ୍ଥ ଜଙ୍ଗଲରେ ଲୁକ୍କାୟିତଭାବେ ରହିବା । ଅନ୍ୟଦର୍ଗଂ କେତେକ ପ୍ରଜାଙ୍କ କଥୋପକଥନ ହେଉ ହେଉ ପ୍ରବେଶ) ।

ବଳସରାମ ଦାସ—ଦେଖ ଭାଇ ! ଦୁର୍ଜ୍ଜନସିଂହ ଯେଉଁମାନଙ୍କ ଉପରେ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଭାର ଅର୍ପଣ କରିଅଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ନାମରେ ଯଦି କୌଣସି ବିଷୟରେ ନାଲିଶ କରିବାକୁ ଯିବ, ତାହାହେଲେ ଦୁର୍ଜ୍ଜନସିଂହ ଉକ୍ତ ଅଭିଯୋଗକାରୀମାନଙ୍କୁ ଅଧିକ ଲାଞ୍ଛନା ଦିଅନ୍ତି । କେତେକ ହତ୍ୟାକାଣ୍ଡ ଅପରାଧରେ ସଂପୃକ୍ତଥିବାର ସନ୍ଦେହ କରି କେତେ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ କାରାଗାରରେ ଅବଦ୍ଧ କରିଅଛନ୍ତି ।

ପ୍ରଭୁ ଦୟାଳଦୋସ୍ତ—ଏକେ ରାଜ୍ୟରେ ଅଶାନ୍ତି; ଅନ୍ୟପକ୍ଷରେ ଅନାବୃଷ୍ଟି । ତେବେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଦୁଃଖ ପ୍ରତି ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନ କରି ରାଜଭଣ୍ଡାର ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ କରିବାକୁ ଓ ନିଜର ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦ ବଢ଼ାଇବାକୁ ସର୍ବଦା ବ୍ୟସ୍ତ ।

(ପୂର୍ବ ଲୁକ୍କାୟିତ ପାଞ୍ଚଜଣ ନାଗରିକଙ୍କର ପ୍ରବେଶ ଓ କଥୋପକଥନ ହେଉଥିବା ନାଗରିକଙ୍କ ସହ କଥୋପକଥନ) ।

ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ଭୂମ୍ୟଧିକାରୀ—ସତ୍ୟ କହୁଛ ଭାଇ ! ଆମ୍ଭେମାନେ ମଧ୍ୟ ଆପଣମାନଙ୍କ ସାଙ୍ଗ ଭାଇ । ଯେତେବେଳେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ହେଲା, ପୁଣି

ତାପରେ ଧନୀ ଲୋକଙ୍କର ଘର ଲୁଣ୍ଠନ ହେଲା, ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ହେତୁ ଅନାହାରରେ ରହୁଥିବାରୁ ପ୍ରତିକାରି ନିମନ୍ତେ କେତେକ ପ୍ରଜା ଦୁର୍ଜନସିଂହଙ୍କ ଠାକୁ ଜଣାଇ ଯାଇଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ତାର ଭୃତ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଆଦେଶ ଦେଲା—'ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ଉଚ୍ଛିଷ୍ଟ ଅନ୍ନ ଏହି କ୍ଷୁଧିତ କୁକ୍କୁରମାନଙ୍କୁ ଖାଇବାକୁ ଦିଅ ।' ଏହାଶୁଣି ପ୍ରଜାମାନେ ନିରାଶ ହୋଇ ଫେରି ଆସିଲେ ।

ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହ—ଦେଖ ଭାଇ ! ଏ ସମସ୍ତ ଅତ୍ୟାଚାର ନୀରବରେ ସହ୍ୟ କରିବା କେତେ କାପୁରୁଷର କାର୍ଯ୍ୟ । ହେ ସ୍ନେହର ଭାଇଗଣ ! ଯେତେ ଶୀଘ୍ର ହୋଇପାରେ ଏକତା ଅବଲମ୍ବନ କରି ଅହଂକାରୀର ଅତ୍ୟାଚାର ଦମନ ନ କଲେ ଗତି ନାହିଁ ।

ସମସ୍ତେ ଏକ ସ୍ୱରରେ—ନିଶ୍ଚୟ ଆମ୍ଭେମାନେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛୁଁ । ଆମ୍ଭେମାନେ ପ୍ରାଣ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିପାରୁଁ ।

(ସମସ୍ତଙ୍କ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ବିଦୂଷକ ଗୋଟାଏ ବୁଜୁଲା କାଖରେ ପକାଇ ଛତା ଟାଣି ବାଡ଼ିଟିଏ ଧରି ଦ୍ରୁତବେଗରେ ପ୍ରବେଶ ଓ ପଶ୍ଚାତକୁ ଭୟ ଚକିତଭାବେ ଅନାଇବା ।)

ବିଦୂଷକ—ଭାଗ୍ୟେ ମା ମୋର ଷଷ୍ଠୀବ୍ରତ କରିଥିଲା ବୋଲି ସିନା ଏ ଯାତ୍ରାକୁ ବଞ୍ଚିଲି । ଲୋଭରେ ପଡ଼ି କି ସର୍ବନାଶଟାଏ କରିଥିଲି ! ରାଜାଙ୍କ ଗହଣରେ ଯାଇଥିଲେ ଏତେ ଦଶା, ଏତେ ଦହଗଞ୍ଜ ହୋଇ ନଥାନ୍ତା । ଏ ପେଟଟି ମୋତେ କାଳ ହେଲା । ଏ ପେଟ

ପୂରବ ବୋଲି ସିନା ଏ ରାଜକରେ ଥିଲି । ମୁଁ ଭାବିଥିଲି, ନୂଆ ରଜା ହେଲେ—କେତେ ମେଳା, ମଚ୍ଛବ, ଦେବତା, ବ୍ରାହ୍ମଣ ଦାନ ଦଇକ୍ଷିଣା କରିବ; ଭୋଜି, ପିଠା, ମିଠେଇରେ ଭାସିଯିବ; ଦେଖିଲି ଛୁଞ୍ଚାଟା । ପଛକୁ ନଲଠା ହୋଇ ପେଟ ବକଲରେ ମାଗିଲି । ସେ ଯେଉଁ ଉତ୍ତମ ମଧ୍ୟମ ଦେବାକୁ ସୈନିକଟାକୁ କହୁଛି । ମୁଁ ଭାବିଥିଲି ଭଲ, ମଝି ଭଲିଆ ଖାଦ୍ୟରୁ ଦି'ଟା ମିଳିବ ପରା ? ବୋପା ଲୋ ! ହୁକୁମର ପରେ ସେ ଭୁଷଣ୍ଡା କାଳିଆ ସିପାହୀଟା ଢୁଲ୍ ଢାଲ୍ ଗୁଡୁମ୍ ଗୁଡୁମ୍ ଚଡ଼କ ପଡ଼ିଲା ପରି ଗୁପଡ଼ା, ବିଧା, ଗୋଇଠା ମାରି ଗାଁ ବାହାରେ ଚୁଟିଟା ଧରି ଏକାଥରେ—'ତୋ ଗୋସେଇଁ କଡ଼କୁ ଯା' ବୋଲି ଧୋକାଡ଼ି ଛାଡ଼ିଦେଲା । ଓହୋ ! ଅଲୁସୁସିଆଟା କି ନ କଲା ! ଅଣ୍ଟା, ପିଠି, ଗୋଡ଼ ଯୁ ଦରଜ । ମଲି ଲୋ ମା ! ଆଉ ଚାଲି ପାରିବି ନାହିଁ । (ଥକାଇ ବସି ପଡ଼ିବା) ଛାର ସେନାପତି ହୋଇ ରଜାଟାଏ ହେଲୁ, ତୁ କୋଉଁଠୁ ଲୋକ ଚିହ୍ନିବୁ ? ତୋ ଆଖିକି ଏଥର ସଂସାର ଲୋକେ "କାଠସ୍ଥ କାଠା-ସ୍ଥିତେ" ଦିଶିବେ । ରଜା ପୁଅ ରଜା, ତୋ ମୁଣ୍ଡଟା ଏଣିକି ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଦି' ଅଙ୍ଗୁଳି ଛାଡ଼ିବ । ହଁ, ରଜା ହେଲୁ, ରଜାପୁଅ ପରି କାମ କର । ଛୋଟ ଲୋକର ପୁଅ ତ-ତାର ଆଉ କେତେ ବୁଦ୍ଧି ସୁଧୀ ଥିବ । କଣ୍ଟିଆଲ ବେହୁପୁଅଟାଏ ଅଛି ଯେ ରାଜ୍ୟରେ ରାତିଦିନ କା'ର କ'ଣ ହେଲା, କିଏ କାହାର କାଣିଲା, ସୋରିଷ ଫୁଟିଲାଠୁଁ ସବୁ କଥା ନେଇ ଗପ୍‌କରି ରଜା କାନରେ କହୁ ଦେଉଛି । ତୁ କଣ୍ଟିଆଲ, ତୁ ଗୋରି ଧରି, ଲୋକର ପ୍ରପଞ୍ଚରେ ତୋର କଣ ଅଛି ? ତୁ ହେଲୁ ରଜାଟିଏ, ଏତ ଛୋଟ ଲୋକ ଗୁଡ଼ାକଙ୍କ ବୁଦ୍ଧିରେ ପଡ଼ି

କାହିଁକି ଏତେ ତାଣ୍ଡବ ଲଗାଇଛୁ ଭଲା ? ତୁ ତୋ ଆଖିରେ ଦେଖ୍, ପାଞ୍ଚ ଭଲଲୋକଙ୍କ ଠାରୁ ବୁଝ୍, ତା ଉତ୍ତାରୁ ତୋ ବୁଦ୍ଧିକି ଯିମିତି ଦଶିବ ସେମିତି ଦଣ୍ଡ ଦେ । ଅରେ ବାବୁ ! ଉଁ ନାହିଁ ଚୁଁ ନାହିଁ, ବାର ପ୍ରପଞ୍ଚ ସତ ମିଛ ଏ ଖଟୁଆ ଗୁଡ଼ାକ ଯାହା କହିବେ ସେଇଥିରେ ପଡ଼ିବୁ ! ଦିନ କେତେଟାରେ ରାଜ୍ୟଟାକୁ ଜାଳି ପୋଡି ଦେଲଣି । ମୋ ଦଶାଟା ଉଛି, ବୃହସ୍ପତି ପଞ୍ଚମରେ ଥିବାରୁ ସିନା ବ୍ରାହ୍ମଣୀଟାକୁ ତା ବାପଘର ରାଇଜକୁ ନିକାଶ କରି ଦେଇଥିଲି ବୋଲି ? ନୋହିଲେ ଏତେ ବେଳକୁ ସେଇଟା ଥିଲେ ମୋ ଦଶା ବାର ଘଣ୍ଟା ଷୋଳ ଗଣ୍ଡାରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚି ଥାନ୍ତା । ମୋ ତାଳ ଯାଇ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ମୁଣ୍ଡରେ ଛଡ଼ନ୍ତା । ହେଉ ଯେ ଦେଖିବ ଦେଖିବ, ଏଇ ଆଖିରେ ଦେଖିବ । ପାଖୁଆ ଗୁଡ଼ାକଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ରଜାଟାର ସର୍ବନାଶ ଘଟିବ । ଏମାନଙ୍କର କୁମନ୍ତ୍ରଣାରେ ଏଇଟା ଆଜି ଅଡ଼େଇ ଦିନରେ ରାଜ୍ୟଚ୍ୟୁତ ହେବ । ଏ ରଜାର ପାଖରେ ଦୋଷିକି ଠେଙ୍ଗା, ଆଉ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷିକି ମଧ୍ୟ ଠେଙ୍ଗା ! ଗାଁ ପୋଡିଲେ ଦେବାଳୟ କି ନିସ୍ତୃତି ପାଏ ବାବା ? ଏ ରାଜ୍ୟରେ ରହିବା ଉଚିତ ନୁହେ । ବୁଢ଼ା ରଜା ଯେଉଁଠି ଅଛନ୍ତି ସେଇଠି କିମିତି ପହଞ୍ଚିଲେ ରକ୍ଷା । କିନ୍ତୁ ସେଠି ଖାଇବି କଣ ? ସେଠାରେ ଆଉ କ'ଣ ମିଳୁ-ଥିବ କି ? ହରଡା, ବାହାଡ଼ା, ଯେତେକ କଷା ପିତା ଫଳମୂଳ । କଣ କରିବ ? ତା' ପଛେ ଖାଇ ଅରୁଚି ଧରୁ, ବଞ୍ଚିଥିଲେ ଖାଇବାକୁ ମିଳିବ ଯେ । ଓହୋ ! ଅଣ୍ଟା, ପିଠି କାଟୁଛି (କଷ୍ଟେ ସଷ୍ଟେ ଉଠିବା ଓ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ନିରୀକ୍ଷଣ କରି ଚମକି) ମଲି ଲୋ ବାପା ! ହେ ମା ସଙ୍କଟତାରିଣି ! ଏ ବାରକ ରକ୍ଷାକର ! ହେଇ ତ କିଏ ଆସୁଛି !

ଏଇ ତ ସେ ସିପାହୀ ପରି ଦିଶୁଛି । ଆଉ ରକ୍ଷାନାହିଁ । ପୁଣି ବାଡ଼େଇ ପକାଇବ । (କହି ଇତସ୍ତତଃଭାବେ ଲୁଚିବା) ।

(ଜନୈକ ଛଦ୍ମବେଶୀ ସୈନିକର ପ୍ରବେଶ)

ଛଦ୍ମବେଶୀ ସୈନିକ—ଏ କିଏ ? ଓଃ ! ଏତ ଅମ୍ଭ ବୟସ୍ୟଙ୍କ ପରି ଦେଖା ଯାଉଛି । (ସନ୍ନିକଟସ୍ଥ ହୋଇ) କିଏ ତୁମ୍ଭେ ?

ବିଦୂଷକ— (ଭୟ ବିହ୍ୱଳିତ ଭାବେ) (ସ୍ୱଗତ) ଏ ମହାବଳ ହାତୁଡ଼ରେ ବାପା ! (ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ନା-ନା-ମୁଁ-ବା-ଠୋ-ଇ—ବା-ଠୋ-ଇ ବାବୁ !

ଛ: ସୈ:—ପାଖକୁ ଆସ ।

ବିଦୂଷକ—(ଥରି ଥରି) ବାପା ରକ୍ଷାକର—ମୁଁ ଗରିବ ବ୍ରାହ୍ମଣ – ତୁମ ହାତ ଧରୁଛି—ମୋତେ କ୍ଷମାକର—ମୁଁ ବ୍ରାହ୍ମଣୀକୁ ଆଣି ଯାଉଛି । ସେ-ମୋ-ର-ପ୍ରା-ଣ—

ଛ: ସୈ:—(ଛଦ୍ମବେଶ ଉନ୍ମୋଚନ କରି) ଚିହ୍ନିଲ କି ?

ବିଦୂଷକ—(ନିରୀକ୍ଷଣ କରି) କିଏ ? ରଣଜିତ୍ ସିଂହ ? ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଦେଖି ପୁନର୍ଜନ୍ମ ଲାଭ କଲି । ମୋତେ ବଞ୍ଚାଅ, ମହାରାଜାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖକୁ ନେଇଚାଲ ।

ରଣଜିତ୍ ସିଂହ—ଭୟ ନାହିଁ, ମୋ ପଛେ ଆସନ୍ତୁ—ଆପଣ ରହିଯିବାରୁ ମହାରାଜ ଭାରି ଚିନ୍ତିତ ଥିଲେ । ଆସନ୍ତୁ । (ବିଦୂଷକ ଓ ରଣଜିତ୍ ସିଂହଙ୍କ ପ୍ରସ୍ଥାନ ।)

[ପୁରଣୀ ଗଣଙ୍କ ପ୍ରବେଶ ଓ ଗୀତ-ଗାନ]

ସ୍ୱର୍ଗ ସମ ଯଶୋଲ୍ମୀର ଶୋକଧାରେ ଭାସେ,
ବୀର-ସ୍ଥଳୀ ମାତୃଭୂମି ଶ୍ମଶାନ ସମ ଦଶେ;
କାହିଁ ସେ ଜ୍ୟୋତିଃ ? କାହିଁ ସେ ଥାଟ ?
କାହିଁ ସେ ରଜା—ବିଜୟ୍ ପାଟ ?
ପ୍ରାତଃ ସ୍ମରଣୀୟ—ମହାପ୍ରାଣ
ଜନମ ଚନ୍ଦ୍ର ବଂଶେ ।
ଦଶ ଦିଗ କରୁଣ ସ୍ୱରେ ଶୋକ ନିନାଦ,
ପୁରବାସୀ ପ୍ରଜା ନରନାରୀ ହୃଦୟେ ବିଷାଦ ।
ଏକସ୍ୱରେ ଡ଼ାକନ୍ତି କାତରେ
ଏକଲିଙ୍ଗ ମହେଶ୍ୱରେ,
(ଯାଉ) କ୍ଳେଶ ଫେରିଅ ଯଶ
ବିଜୟ୍ ନୃପେ ଦେଶେ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ପଟ୍ଟ ପରିବର୍ତ୍ତନ

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ଅନ୍ତଃପୁର କକ୍ଷ

(ଜ୍ୟୋସ୍ନାବାଈ ଜନୈକ ଚିତ୍ରେ ଗୀତ ଗାଇ ଗାଇ ପ୍ରବେଶ)

ଜ୍ୟୋ ସ୍ନା—

—ଗୀତ—

ସୁନାରାଜ୍ୟ ଛାରଖାର ହେଲା ହାୟ !
ଆଉ ସେ ଶିରୀ ଫେରିବ କି ?
ପିତା ମୋର ନିର୍ବାସିତ ହାୟ !
ଆଉ ସେ ମୁଖ ଦେଖିବ କି ?
ବୃଦ୍ଧ ପିତା ବନବାସୀ ହାୟ !
ପୋଡ଼ା ପ୍ରାଣ ମୋ ନ ଯିବ କି ?
ଦୁର୍ଜ୍ଜନର ପାପାଶ୍ରୟେ ହାୟ !
ଚିରଦିନ—ବନ୍ଦୀ, ରହିବ କି ?
କାହିଁ ସେହୁ ଆର୍ତ୍ତବନ୍ଧୁ ହାୟ !
ମୋ-ଦୁଃଖ ନେତ୍ରେ ନ ଦେଖନ୍ତି କି ?
ଡାକି ଡାକି ଅସ୍ଥିର ମୁଁ ହାୟ !
ମୋ ଦୁଃଖ କେବେ ନ ଫେଡ଼ିବେ କି ?
ପ୍ରଜାଙ୍କର ହାହାକାର ହାୟ !
ଅନାଥ ବନ୍ଧୁ ନ ଶୁଣିବେ କି ?

(ସ୍ୱଗତ) ହାୟ ! ହାୟ !
ମୋ ସମ ଦୁଃଖିନୀ

ନଥିବେ ଏ ଭବେ କେହ୍ନ ।
ମୋର ଏହ୍ନ ଦେହେ –
ଗଲ୍ଲଣି ଯେ କେତେ ଦୁଃଖସୁଖ
ଭୋଗ ହୋଇ,
ନାହିଁ ତା କଲନା—ଅଉ,
କେତେ ଯେ ଯାତନା—
ସହ୍ନବ ଏ ଶୋଣିତ-ମାଂସର ଦେହ୍ନ,
କର ଅଣ୍ଡ ପାଷାଣ ହୃଦୟ ।

ଦେଖି ଚକ୍ଷୁଅଗ୍ରେ
ପିତାଙ୍କ ସନ୍ତାପ,
ସନ୍ତାପିତ ହୁଏ ପ୍ରାଣ ମୋର ।
ହାୟ ! ପିତା ମୋର
କରୁଥିଲେ ପୁତ୍ର ସମ
ପରଜା ପାଳନ—ରଖି ସଦା ନ୍ୟାୟଧର୍ମେ ମତ ।
ଧନେ ଦେଖି ନାହିଁ କଠୋର
ପ୍ରକୃତି ତାଙ୍କ ।
କିପାଁ ହେଲ୍ଲ ପରାଜୟ,
କହନ୍ତ ଯେ ବୃଦ୍ଧଜନେ ଧର୍ମରେ ବିଜୟ,
ନୋହେ କେବେ ଧର୍ମେ ପରାଜୟ,
ଅଛି ଭରସା ତେଣୁ ହୃଦେ ଜାଗରତ ।

ଅଭାଗିନୀ ପ୍ରତି ମାୟା ଏଡ଼ିଦେଇ
ଗଲେ ଛାଡ଼ି ମାତୃଦେବୀ

ଶୈଶବ ସମୟୁ ।
ପିତୃ ସ୍ନେହେ—
ପିତାଙ୍କ ଆଦରେ, ବଢୁଥିଲି ସଯତନେ,
ମାଇ ସ୍ନେହାହ୍ଲାଦ ।
ହାୟ ! ଅଭାଗିନୀ ରୂପଦୋଷେ
ହେଲେ ଭାଗୀ ଜନକ ମୋହର ।
ରୂପଲୋଭେ କଲା ଦୁଷ୍ଟ-
ଚକ୍ରାନ୍ତରେ-ପିତାଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟରୁ ଦୂର,
ଏ ହୃଦୟ-କେତେ ବା ସହିବ
ନୟୁଛର ନିର୍ମମ ତାଡନା ?
ବୃଥା ହୁଏ ବଦାନ୍ୟତ ପ୍ରାୟ ।
ନିଜର ଅଧୀନ ଦୁର୍ଗେ—
କରି ଅବରୋଧ
ବନ୍ଦୀ ସମ ରଖିଅଛି
ସେ ମୂଢାତ୍ମା !
ହରିବାକୁ ମନମୋର
ଦେଖାଉଛି ପାପୀ ପ୍ରଲୋଭନ ।
ଛି ! ଛି !
ପିତାଶତ୍ରୁ ଦେଶବୈରି ।
ବଂଶର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଉପହାର ରୂପେ
ହୋଇ ବୀରପୁତ୍ରୀ
ଶତ୍ରୁ କରେ ସମର୍ପିବି,

କରିବି ମୁଁ ଶତ୍ରୁ ପଦ ସେବା ?
ନା—ନା—
(ନର୍ମଦାର ପ୍ରବେଶ)
ନର୍ମଦା—(ଝାନ୍ସୀପ୍ରତି) ସଦା କପାଁ
କର ଗୋ ଭାବନା ?
ଅଛନ୍ତି ଯେ ହର—ଏକଲିଙ୍ଗ ।
କରିବେ ଉଦ୍ଧାର ଦେବ
ଏ ଦୁଃଖ ସାଗରୁ କର୍ଣ୍ଣଧାରରୂପେ ।
ଝାନ୍ସୀ—ନର୍ମଦେ ଗୋ !
ମନ ହେଉଛି ଦୁଃଖିତ,
ଥିଲେ ପିତା ସିଂହାସନେ
ଥିଲା ଯଶୋଲକ୍ଷ୍ମୀର ଦୁର୍ଗ
ହାୟ ! ଆଜି ସବୁ ଅସ୍ତମିତ ।
ନର୍ମଦା—ଦେବୀ !
ନକର ଗୋ ଚିନ୍ତା
ମୋ ମାନସେ କରିଅଛି
ଏକଇ ବିଚାର;
କରଣ ଶ୍ରବଣ,
କର ଯଦି ତାହା—
ସମ୍ପାଦନେ ଅନୁମତି ଦାନ,
ହେବ କଷ୍ଟେ ଶ୍ରେୟ ।
ଦୁର୍ଜ୍ଜନର ଦ୍ୱାରରକ୍ଷୀ

ଅଚିନ୍ତ ମାତୁଳ ମମ—
ଗୃହେଁ ଯଦ ଏ ଦୁର୍ଗରୁ
ହୋଇ ମୁକ୍ତ ଯିବାକୁ ପିତାଙ୍କ ପାଶ,
ତେବେ କଲେ ଅନୁରୋଧ
ନ ଜାଣିବେ କେହ
ଦେବେ ସେ ଗୁପତେ
ଦ୍ୱାର ଉନ୍ମୋଚନ କରି ।
ବସି ଅଶ୍ୱ ପୃଷ୍ଠେ
କରିବ ଗମନ ସ୍ୱଦେଶ,
ତବ ପକ୍ଷେ କରିବୁଁ ଗମନ ସର୍ବେ ।
ଦୁରାତ୍ମାର ପୈଶାଚିକ ଆଶା
ହେବ ମରିଚୀକା ସମ ।

ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା—ସ୍ୱାମୀ !
ଗଲ ଭୁଲି
ସଙ୍ଗୀନ ମୋହରେ
ଗଲ ଭୁଲି ପୂର୍ବ କଥାମାନ ?
ଥିଲ ଦିନ, ଭାରତ ଭୂମିରେ—
କରି ଯୁଦ୍ଧ, ରମଣୀୟ ରମଣୀ ହୃଦ
କରୁଥିଲ ଦର୍ପି, ଦୃଢ଼ ହୃଦୟ କମ୍ପନ ।
ଆଜି ସେହି ଶକ୍ତି
ହେବ କି ବିଲୁପ୍ତ ?
କରି ଅସି ସଂଗୃହଣ
ସଂଯୁକ୍ତା, ପଦ୍ମିନୀ –

ସୁଭଦ୍ରାକୁମାରୀ—ଦୁର୍ଗାବତୀ ଆଦି
ପିତୃକୁଳେ-ଅଉ ସ୍ୱାମୀ କୁଳେ
ହୋଇଥିଲେ ବରଣୀୟା
ପୂଜ୍ୟ ଭୂମି ଭାରତ ବକ୍ଷରେ ।
ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ସେ ସମୟ
ବୀର ବାଳା ନ ଡରିବ
ବୀରୋଚିତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାଧନେ ।

(ଲଳିତାର ପ୍ରବେଶ)

ଲଳିତା— ଈଷଦ୍‌ହାସ୍ୟେ) କିବା ପରାମର୍ଶ କର
ବସିଣ ଏକାନ୍ତେ—
କିମ୍ବା ସହିତ ?
ଶୁଣିଛୁ ମୁଁ ଏକ ଅଜ
ଆନନ୍ଦ-ବାରତା ।

ଜ୍ୟୋସ୍ନା—(ସଚକିତେ) କି ଆନନ୍ଦ ସମାଚାର ?
ଫେଡ ଗୋ ସନ୍ଦେହ,
କର ବ୍ୟକ୍ତ ବିଳମ୍ବ ନକର ।

ଲଳିତା—ରାଜପୁତ୍ରି !
ଶୁଣିଛୁ ମୁଁ
ବଂଶର ଗୌରବ ପାଇଁ
ଜ୍ୟୋତିଃସିଂହ—ଦୁର୍ଗୋଦ୍ଧାର ଚେଷ୍ଟା ଆଗେ
କରୁଛନ୍ତି ସଙ୍କଳିତ
ପ୍ରଜାସହ ଏକ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ।

ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା—କି କହୁଛ ?
ଶୁଣି ହେଲି ଅଶ୍ରୁର୍ପି ଅନ୍ତରେ;
କିଏ ! ଜ୍ୟୋତିଃସିଂହ ?
ଅହା, ଏହି ଦେଶବାସୀ ?
ଅହା—ହେବ କିରେ—
ଏତେ ଭାଗ୍ୟ
ଦେଶୋଦ୍ଧାର ଯଶେ ବିମଣ୍ଡିତ,
ଯଶୋଲ୍ମୀର ଜନନୀ କୁମାର
କରିବ ଯେ ଜନ୍ମଭୂମି—
ମାନ ଉଦ୍ଧାରଣ;
ଲଳିତେ ଗୋ !
କହ ସ୍ପଷ୍ଟ କାହାର ତନୟ ।

ଲଳିତା!—ଜାଣ ନା କି ?
ଯଶୋଲ୍ମୀର ସିଂହାସନ,
ଯାର ବଳେଥିଲା ଦୃଢ଼ତର
ରାଜପୁତ କ୍ଷତ୍ରୀୟ କୁମାର
ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସେନାନାୟକ
ସୁକୁମର ମଣି,
ନାମ ଯାର ଜ୍ୟୋତିଃସିଂହ ।
ଅହା ! ପରଦୁଃଖେ—
ପ୍ରଜା ନିର୍ଯ୍ୟାତନ ଦୁଃଖେ,
ଜନ୍ମଭୂମି-ଜନନୀର ଦୁଃଖେ—

ଅତ୍‌ ନିଜ ମାତୃ ଦୁଃଖେ—
ସଦା ଯେ ଚିନ୍ତିତ ।
ତେବେ ମଧ ସୌମ୍ୟମୂର୍ତ୍ତି
ଭସ୍ମ ଅଚ୍ଛାଦତେ ଯେହ୍ନେ—
ଥାଏ ହୁତାଶନ ।

ନର୍ମଦା—ତେବେ ଗୋ ଲଳିତେ !
କହ ତୁମ୍ଭେ ଯାଙ୍କ କଥା
ଦେଖିଛ ତାହାଙ୍କୁ,
ଦିଶନ୍ତି ସେ ରୂପ ଗୁଣେ
ରାଜପୁତ୍ର ସମ ।
ସୌମ୍ୟ ଦିଶେ ତାଙ୍କ କାନ୍ତି,
ହୃଦୟ ପ୍ରଶାନ୍ତ,
ଚରିତ୍ର ଉଦାର, ମିଷ୍ଟଭାଷୀ;
କେଉଁ ଦୋଷେ ନ ହେଲେ ସେ
ନରେନ୍ଦ୍ର କୁମାର ?

ଲଳିତା—ନା ସଖି !
କ୍ଷତ୍ରୀୟ କୁଳରେ ଅଛନ୍ତି ଜନମି
ସେହୁ ଜ୍ୟୋତିଃଙ୍କ ପ୍ରତାପ ଅଛି ଭରି
ପ୍ରଲମ୍ବ ବାହୁରେ
ପ୍ରଶାନ୍ତ ନୟନ ଅହା !
ଦିଶେ ନବ ଇନ୍ଦୀବର ଭଳି
ସୁବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ବକ୍ଷ

ଯଶୋଲ୍ମୀ-ଜନନୀ ଅଙ୍କେ
ନାହିଁ ସେପରି ସନ୍ତାନ ।

ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା—ହେଉ ଜୟ ମାତୃଭୂମି—
ସନ୍ତାନ ନିବହେ
କରନ୍ତୁ ଉଦ୍ଧାର,
ହେଉ ଜନନୀର ମୁଖୋଜ୍ଜ୍ୱଳ ।
କର ତାଙ୍କ ଜୟ ଅଶେଷ
ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଧ୍ୟାନ ।
ଜନ୍ମଭୂମି ମାନ ରକ୍ଷା
କରିବେ ଯେ ମାତା
ଦେଇ ଅଙ୍ଗେ ବଳ,
ସେ ଦେବୀ ଚାମୁଣ୍ଡା, ଆଉ
ବୃଷଧ୍ୱଜ ଏକଲିଙ୍ଗ ହର ?

ସମସ୍ତେ—"ଜୟ ଜୟ ଯଶୋଲ୍ମୀର ପ୍ରାସାଦମଣ୍ଡିନୀ ।"

ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା—ଚାଲ ଯିବା,
କରିବା ଗୋ ନିତ୍ୟକୃତ୍ୟ ସମାପନ,
ଉତ୍ତର ହେଉଛି ବେଳ ।

(ସମସ୍ତ ସଖୀସଙ୍ଗ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ପଟ୍ ପରିବର୍ତ୍ତନ

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ମନ୍ତ୍ରଣା କକ୍ଷ

ସମୟ—ରାତ୍ରି

(ରାଜା ଦୁର୍ଜ୍ଜନ ସିଂହ, ମନ୍ତ୍ରୀ ଶରଣ ସିଂହ)

ଦୁର୍ଜ୍ଜନ ସିଂହ—ମନ୍ତ୍ରୀ !

ଦେଖି ତବ ଶାସନ କୌଶଳ
ଖେଳଗଲା ହୃଦୟରେ
ଆନନ୍ଦ ଉଲ୍ଲାସ ।
ନ ଥିଲା ମୋ ଆଶା
ପ୍ରଜାଙ୍କ ନିକଟୁ
ରାଜସ୍ୱ ଆଦାୟ;
ଏବେ ଯେ ସମୟ—
ରାଜ୍ୟେ ପ୍ରଜା
ହୋଇଛନ୍ତି ପିଷ୍ଟପେଷଣର ସମ ।
କିନ୍ତୁ !
ଏ ସମୟେ ଅନନ୍ତ ବଳମ୍ବେ
କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ କରିବା
ଦକ୍ଷତା ବିଷୟ ।
ଆମ୍ଭର ନିକଟେ ଆସନ୍ତି ପ୍ରଜାଏ
ଜଣାଇବା ଆଶେ ନିଜ ଦୁଃଖ,—

କାରୁ, ଥିବାରୁ ମୋ ମନଦୁଃଖ
ନ ଶୁଣେ ପ୍ରଜାଙ୍କ ସେହୁ ପ୍ରାର୍ଥିତ ସମ୍ବାଦ ।
ରାଗଦର୍ପେ ଦଏ ଘଉଡ଼ାଇ
ପ୍ରାର୍ଥନା ତାଙ୍କର ନ କରେ ଗ୍ରହଣ ।
ନ କରେ ଗ୍ରହଣ କିପାଁ—
ଜାଣ କି ?

ଶରଣ ସିଂହ—ମହାରାଜ ।
ଜାଣେ ଏ ଅଧୀନ ତାହା,
ଜାଣି ଶୁଣି କରଅଛ ପୂର୍ବୁ—
ଯଥୋଚିତେ—
ସମସ୍ତ ନିବାହ ।
କିପାଁ ତୁମ୍ଭେ ବ୍ୟଥିତ ଅନ୍ତର ?
ଦେବ ନାହିଁ କେବେ
ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ପ୍ରଶ୍ରୟ ।
କଲେ ଆଶ୍ୱାସନା
ପରେ ହୋଇ ନିର୍ଭୀକମାନସ,
ଏକାଠିତେ ଘଟାଇବେ—
ରାଜ୍ୟରେ ଅଶାନ୍ତ ।
ଅଗ୍ରେ ଦମନ ନୀତିରେ
କରାଇଣ ଭୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ,
ପରେ ରାଜ୍ୟେ ଦେଖିଣ ସ୍ଥାୟୀତ୍ୱ,
କରିବ ବତ୍ସଳ ହୃଦେ ମଧୁର ଶାସନ ।

କପାଇଁ ଚିନ୍ତିତ ?
ଏ ଅଧୀନ କରିବ ଯେ ସାଧ୍ୟମତେ—
ସମସ୍ତ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ,
କାଲୁ ଦେବ ।
ଦେଖି ଶ୍ରୀମୁଖ ମଳିନ ଆଜ—
ଲାଗେ ମନେ ମମ ଅସୀମ ଯନ୍ତ୍ରଣା ।
ଛାମୁଙ୍କର ମାନସିକ ଦୁଃଖ
ଦୂରୀଭୂତ ହେବ ଦେବ !
ଅଚିରେତେ ରାଜକ୍ଷେମା
ହୋଇବେ ଅର୍ପିତ ଶ୍ରୀଛାମୁ ପଦ୍ମରେ ।
ନୁହନ୍ତୁ ବ୍ୟଥିତ,
ଆଦେଶିବା ହେଉ
ସୁନ୍ଦର ପୁଣା ବାରବଧୂଠାରୁ
ଶୁଣିଣ ସଙ୍ଗୀତ
ହେବ ଛାମୁ ହୃଦୁ ଅଶାନ୍ତ ଅନ୍ତର ।
ଆଦେଶିଲେ ଡାଇବ ।

ଧୂର୍ଜ୍ଜନ ସିଂହ—ଯାଅ—

ତବ ଇଚ୍ଛା କିଏଁ କରିବ ଖଣ୍ଡନ ?

(ମନ୍ତ୍ରୀ ଦୂତକୁ ଡାକିବା) ଦୂତ !

ନେପଥ୍ୟେ—ଆଜ୍ଞା ହେଉ ମଣିମା !

ଶରଣ ସିଂହ—ଯାଅ ଶୀଘ୍ର ଦୂତ !
ଅଣ ସୁନ୍ଦରୀ ନର୍ତ୍ତିକା
କରବ ସମ୍ମୁଖରେ ଗାନ ।

ନେପଥ୍ୟେ—ଦୂତ—ଯେ ଆଜ୍ଞା !

(କିଛିକ୍ଷଣପରେ ନର୍ତ୍ତିକା ଓ ବାଦକଦ୍ୱୟଙ୍କ ପ୍ରବେଶ)

ଶରଣ ସିଂହ— (ନର୍ତ୍ତକୀ ପ୍ରତି)—
ଆଜି ସମ୍ମୁଖର ଶ୍ରୀମୁଖ ମଜନ
ଆଜ ମନ ଉତ୍କଣ୍ଠିତ,
ଏ ସମୟ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି କର ନୃତ୍ୟଗାନ—
ମଧୁର ସଙ୍ଗୀତ ତାନ ଶୁଣାଅ ସମ୍ମୁଖକୁ ।

ବେଶ୍ୟା—ଯେ ଆଦେଶ ।

(ଗଳା ମାର୍ଜନା ପୂର୍ବକ)

—ଗୀତ—

ଆସ ଲୋ ଦେଖିବ ପ୍ରୀତିଖେଳା
ପ୍ରେମ ପାରାବାରେ ଡୁବେ ପ୍ରେମି-ମନ-ଭେଳା । ପଦ ।

ପ୍ରେମନୀରେ ବୁଡିଲେ ସଖୀ କଥିଅଛେ
କା "ଭାଗ୍ୟେ ରତ୍ନ ମିଳେ", କେ ହତାଶେ
କଳଙ୍କ ପଙ୍କେ ଶିହରେ
ପ୍ରେମ ସରମ ଭରେ;

ପୀରଷ୍ଟ ପଥ ଖସଡ଼ା,
ଖସିଲେ ନ ମେଲେ ସାଡ଼ା—ହୁଏ ଯଦ ହେଲା ।

ଦୁର୍ଜ୍ଜନ ସିଂହ—ଉତ୍ତମ ସଙ୍ଗୀତ ।
ଆମ୍ଭ ଚିତ୍ତ ବିନୋଦନେ
ଏହି ଗାନ ହେଲା ସମୀଚନ ।
ଯାଅ ମନ୍ତ୍ରୀ ।
ଯଥୋଚିତ ପୁରସ୍କାର ଦେଇ
କର ତୁଷ୍ଟ ନର୍ତ୍ତକୀମାନସ ।

ଶରଣ ସିଂହ—ଯଥାଦେଶ ମହାରାଜ !

(କହି ଉତ୍ଥାନ ଓ ନର୍ତ୍ତକୀଙ୍କୁ ବିଦାୟ ଦେଇ ପୁନଃ ପ୍ରବେଶ.)

ଦୁର୍ଜ୍ଜନ ସିଂହ—ମନ୍ତ୍ରୀ !
ଯାଅ ତବ ବିଶ୍ରାମ ସ୍ଥଳକୁ ।
ଅତୀତ ଯାମିନୀ ହେବ
ଅଳପ ସମୟେ;
ଆଳସ୍ୟ କରିବା ଦୂର
କିଛିକ୍ଷଣ କରଣ ବିଶ୍ରାମ ।

ଶରଣ ସିଂହ—ଯଥା ଆଜ୍ଞା ।

(କହି ଅଭିବାଦନପୂର୍ବକ କିଛି ଦୂର ପ୍ରସ୍ଥାନୋଦ୍ୟତ ପରେ ପୁନଃ ଲେଉଟି ଆସିବା ।)

ଦୁର୍ଜ୍ଜନ ସିଂହ—କି ବାରତା ମନ୍ତ୍ରୀ ?

ଶରଣ ସିଂହ—ମହାରାଜ !

ଅଛୁ ଏକ ଗୁପ୍ତ ନିବେଦନ,
କହୁଛୁ ମୋ ଗୁପ୍ତଚର
ତେଣୁ ଲେଉଟିଲି ଦେବ !
ଜାଗା ନଦୀ—ଅରଣ୍ୟ ନିଭୃତ ତଟେ
ବସି କେତେ ନାଗରିକ
କରୁଛନ୍ତି ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ।
ସେ ମଧ୍ୟରେ ଏକ—
ବଣିଷ୍ଠ ନାୟକ ରୂପେ,
ଉତ୍ସାହିତ ବାକ୍ୟଦାନେ
କରୁଥିଲି ପ୍ରଜାଗଣ
ମନ ଉତ୍ତେଜିତ ।
ସାର ମର୍ମ ଏହି—
ହେଲେ ଯେ ସମୟ
ଧରିବେ ସକଳେ ଅସ୍ତ୍ର
ତୁମ୍ଭଙ୍କ ଅହିତେ ।
ଏବେ ସେହି ରାଜଦ୍ରୋହୀଗଣେ
କରିବାକୁ ହେବ
ଦମନ ଜାତରେ ଦମନର ଚେଷ୍ଟା ।
କର ଶୀଘ୍ର ଧୃତ—
ଆଦେଶିଲେ ତୁମ୍ଭ—
ଅଣିବାକୁ ହେବ କାରାଗାରେ,

ତେଣୁ ଜଣାଇଲ;
ଜବାଦେଶ ହେବ ଶ୍ରୀଛାମୁରୁ ।

ଦୁର୍ଜ୍ଜନ ସିଂହ – (ଦଣ୍ଡାୟମାନ ଓ ଗମନୋଦ୍ୟତ ଭାବେ)
ମନ୍ତ୍ରୀ !
ଅନନ୍ତ ବଳମ୍ବେ —
କର ରାଜଶକ୍ତି ବଳେ ଦୁଷ୍ଟଙ୍କୁ ଦମନ,
କରଣ ଶୃଙ୍ଖଳାବଦ୍ଧ
ଦିଅ ସମୁଚିତ ଦଣ୍ଡ;
ବିଦ୍ରୋହଦମନ ଅଟେ ରାଜାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।
ଦୁଷ୍ଟଗଣେ ଦେଲେ ଦଣ୍ଡ
ଭୟରେ ନୋହିବେ ଅନ୍ୟ
ରାଜଦ୍ରୋହେ ଉତ୍ସାହିତ ।
ସଚିବ !
ସର୍ବାଗ୍ରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅଟେ
ବ୍ୟବସ୍ଥା ଏଥିର ।
ଯାଏଁ ମୁହିଁ ଶୟନ କକ୍ଷକୁ,
ତୁମ୍ଭେ ମଧ୍ୟ ଯାଅ ହେ ଆବାସେ ତବ ।

ଶରଣ ସିଂହ—ଯଥା ଆଜ୍ଞା ।

(ମନ୍ତ୍ରୀର ଅଭିବାଦନ ଓ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଯବନିକାପତନ

ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

ପଲ୍ଲୀକୁଟୀର

(ଜ୍ୟୋତିଃ ସୁନ୍ଦର ଗୃହ)

ଜ୍ୟୋତିଃ ସୁନ୍ଦ—ବନ୍ଧୁ !

ଉପସ୍ଥିତ କି ଦୁର୍ଯୋଗ କାଳ !
ଗୃହେ ମମ ମାତା
ବୁଭୁକ୍ଷିତେ ପିପାସିତେ ରୋଗେ ଶଯ୍ୟାଶାୟୀ ।
ନାହିଁ ପାନାହାର, ଏ କି
ଦେଖୁଁ ଦେଖୁଁ ବଞ୍ଚିଛିକା
ରାଜ୍ୟେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଆଗତ,
ତେଣୁ ସର୍ବଜନ ନ ପାଇ ଆହାର
ହାହାକାର କରୁଛନ୍ତି ସର୍ବ ଦେଶବାସୀ !
ଏଣେ ଚିକିତ୍ସା ବିହୀନେ—
ଚିକିତ୍ସକ ବିନେ
ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ ବେଳୁବେଳ ଜନନୀର ରୋଗ ।
ଦେଖି ମମ କଷ୍ଟ ପ୍ରତିବାସୀ ଏକ
ଦେଇଥିଲେ ଭିକ୍ଷା,
ଗଲା ଦିନ ଗୃହ

ଦୁଇଖଣ୍ଡ ଅଛି ମାତ୍ର ସାମାନ୍ୟ ରୋଟିକା
ରୋଗିଣୀ ଜନନୀପାଇଁ ।
ହେବ ଅଜି ମାତ୍ର ପଥ୍ୟର ସମ୍ବଳ—
ଯାଏଁ ଜନନୀଙ୍କି ପ୍ରଦାନିବ ତାହା ।

(ଉତ୍ଥାନ ଓ ମାତାଙ୍କ ରୋଗ ଶଯ୍ୟା ନିକଟରେ ପ୍ରବେଶ ପୂର୍ବକ)

ମା ! ମା !
ଦେଖ ଚକ୍ଷୁ କରି ଉନ୍ମୋଚନ !
ଆହା ! ବୁଭୁକ୍ଷିତା-ପ୍ରପୀଡ଼ିତା ଜନନୀ ମୋହର

ମିସ୍ରବାଈ—(ସଜଳ ପଲକ ଫେରି) କିଏ ?
ବାପ ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହ ! ହୃଦ ରତ୍ନହାର !
ଅନ୍ଧର ଲଉଡ଼ି !
ଅସମୟେ ଏ ରୋଟିକା ଦୁଇ
କିଏ ଦେଲା ?
ବତ୍ସ ରେ !
ଦୁଇଦିନ ରହିଅଛୁ ଉପବାସେ,
ଏହା କର ତୁ ଆହାର;
ନାହିଁ ମୋର କ୍ଷୁଧା ଥିଲେ ମାତ୍ର ।

ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହ—(ରୋଟିକୁ ଦ୍ୱିଭାଗ କରି)—
ଜନନି ! ନିଅ ଏ ଖଣ୍ଡିକ,
କର ଗୋ ଭୋଜନ,

ପଥ୍ୟ ବିନେ କି ଗୋ ତବ ରହିବ ଜୀବନ ?
ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଏ ଖଣ୍ଡ କରିବି ଆହାର,
ଏ ପଶ୍ଚାତ ଅନ୍ୟ ଖଣ୍ଡ
କାଲି ପଥ୍ୟ କରିବ ଜନନୀ ।

(ମାତାଙ୍କୁ ଖାଇବାକୁ ଦେଇ ନିଜେ ଭୋଜନ ପୂର୍ବକ ହସ୍ତ ଧୋଇବା)

ମିରାବାଈ—ଆହା ! ବାପଧନ ମୋର,
ନୟନ ପିତୁଳା,
ଏଇ ଅନାଥିନୀ ଜନନୀର ଗଣ୍ଠିରତ୍ନ ହୃଦ ।
ଦେଖି ଏ ବିକଳ ଦୃଶ୍ୟ
ହୁଏ ତୋର ଅଭାଗିନୀ ଜନନୀର—
ବକ୍ଷ ବିଦାରିତ,
ଚେତ ଉଠେ ପୂର୍ବ ସ୍ମୃତି ହୁହୁଁ ;
ପାପୀୟସୀ ଅଭାଗିନୀ ମୁହିଁ
କରିଥିଲି କେଉଁ ପାପ
ତେଣୁ ପ୍ରାଣନାଥ ତେଜିଲେ ଆମ୍ଭଙ୍କୁ ।
ଅନାଥିନୀ ମୃଗୀ
ବତ୍ସ ସହ ବ୍ୟାଧ ଭୟେ ଯେମନ୍ତେ—
ସେହ୍ନ ହୁଅଇ ଅଧୀରା,
ତଥା—
ପ୍ରାଣସମ ପୁତ୍ର ପ୍ରାଣସଙ୍ଖାଳର ଦେଖେ
ଏ ଦୀନ ଅବସ୍ଥା ।

ଦିନେ ଯା'ର ପିତା,
ହୋଇଥିଲେ—
ଶତ ସେନାନୀର ଅଧିପତି
ହାୟ !
ସେହିଦିନ ଆଜ ଏହି ଦିନ
ପିତାଗୃହେ ସେବୁଥାନ୍ତେ —
ତୋତେ ଶତ ଶତ ଭୃତ୍ୟ,
ହାୟ ! ବିଧି !
ଏ କି ଅବିଧି ଭ୍ରମର ?
କର୍ମ ବିଗୃହ ତୋର ହାୟ ରେ ନିୟତି !
ନ ଯାଏ ପରଶି କହିଁ
ଏ ପାଷାଣ ବକ୍ଷ ପାଷାଣ ପରଶି ଗଢ଼ା ?
ଓହୋ ! ବିଭୁ ! ବିଭୁ !

ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହ—ଏ କି ମାୟା ?

ବେଗେ ଶାନ୍ତି ଅଧୀର ଚରଣେ—
କହିଁ କର ଦୁଃଖ ଶୋକ ?
ଏହା ବିଧିର ବିଗ୍ରହ;
ସେ ମଙ୍ଗଳମୟ
କି ଅଲକ୍ଷ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟର ପୂରଣେ
କରୁଛନ୍ତି ଏତାଦୃଶ ଘଟଣା ସ୍ଥାପନ;
କପୋଳ ଲିଖନ—

ଖଣ୍ଡିବ କେ ? ମାନବ ମାନବେ
ପରିହାର୍ଯ୍ୟ, ଯାହା ନୋହେ—
ଦେବଗଣେ ଯାହା !
ଏ ଅଭାଗା ପୁତ୍ର ତବ
ଅଭିଜନ ଚରଣ ପୂଜନେ,
ଏକମାତ୍ର ଜନମାର—
ସାମାନ୍ୟ ପଥ୍ୟଟି ନ ପାରଇ ଦେଇ !
ରାଜ୍ୟେ ଦୁର୍ବିପାକ କାଳ
ଆଗତ ବିକଟ ମୂର୍ତ୍ତି ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ରାକ୍ଷସୀ
ସମ୍ମୁଖେ ଆମ୍ଭର,
ଏଣେ ରାଜଭୟେ ଶତ୍ରୁ ଭୟେ
ହୋଇଣ ଶଙ୍କିତ
ଶଙ୍କହର ଅନ୍ଧ ହୋଇ ।

(ନେପଥ୍ୟେ ଅଶ୍ୱ ଝଂକାର ଶବ୍ଦ ପୁଣି ସଚକିତେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ପଟପରିବର୍ତ୍ତନ

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

କୁଠୀର ଫାଟକ

(ଜ୍ୟୋତିଃସିଂହ ପ୍ରବେଶ ହୋଇ କଣ୍ଠ ଡେରିବା)

ନେପଥ୍ୟେ—(ପୁନଃ ପୁନଃ କବାଟରେ ମୁଷ୍ଟ୍ୟାଘାତ ଶବ୍ଦ ଓ ଦ୍ୱାର ଫିଟାଅ, ଦ୍ୱାର ଫିଟାଅ ଶବ୍ଦକରଣ)

ଜ୍ୟୋତିଃସିଂହ—(ଜଲା କବାଟ ଛିଦ୍ରରେ ଗୃହିଁ)
(ସ୍ୱଗତ) କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ !
ଏ ଯେ ସୈନ୍ୟ ଦ୍ୱୟ ସେନାପତି ସହ
କରୁଛନ୍ତି କ୍ରୋଧଭରେ କବାଟେ ଅଘାତ—
ବିଳମ୍ବରେ କିବା
ପଶିବେ ସେ ବଳାତ୍କାରେ
ଦ୍ୱାର ଉତ୍ପାଟନ କରି ।

(ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ସ୍ଥିର ହୁଅ,
କରାଘାତ ନ କର କବାଟେ;
ଦ୍ୱାର କାହିଁ କର ଉତ୍ପାଟନ ?
କିଏ ତୁମ୍ଭେ ?

ନେପଥ୍ୟେ ସୈନିକଗଣ—ରେ ପାଷଣ୍ଡ !
ନ [illegible]
ଦ୍ୱାର ଦେବେ [illegible]

କାଳପାଶ ଧରି ଆଗତ ଶମନଦୂତ
ଶୀଘ୍ର ଖୋଲ୍ ଦ୍ୱାର (ମୁଷ୍ଟ୍ୟାଘାତ),
ଫିଟାଅ କବାଟ !

କ୍ୟୋଢଃ ସିଂହ—(ଦ୍ୱାର ଉନ୍ମୋଚନ କରିବା)

ସେନାପତି—(୨ୟ ସିପାହୀ ପ୍ରତି)
କେଉଁଠାରେ କ୍ୟୋଢଃ ସିଂହ ?
ଦେଖାଅ ? ଚିହ୍ନାଅ ମୋତେ
ଅନତି ବିଳମ୍ବେ !

୨ୟ ସିପାହୀ—ଏହି ସେ ଦୁର୍ବୃତ୍ତ —
ରାଜଦ୍ରୋହୀ ନରାଧମ
ସମ୍ମୁଖେ ଆମ୍ଭର ।

କ୍ୟୋଢଃ ସିଂହ—(ଦ୍ୱିତୀୟ ସିପାହୀର ହସ୍ତଦ୍ୱୟକୁ ହଠାତ୍ ଧରି ପକାଇବା ଓ ମଲ୍ଲଯୁଦ୍ଧ କରିବା । ୨ୟ ସିପାହୀ ମଲ୍ଲ ଯୁଦ୍ଧଦ୍ୱାରା ହସ୍ତରେ ଆଘାତ ପାଇ ଭୂମିରେ ପତିତ ହେବା ଓ ୨ୟ ସିପାହୀର ଖଡ୍ଗ ନିଜ କରେ ନେଇ ୧ମ ସିପାହୀର ସହିତ ଅସ୍ତ୍ରଯୁଦ୍ଧ କରିବା । କ୍ୟୋଢଃ ସିଂହ ଅସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା ୧ମ ସିପାହୀ ଆଘାତ ପାଇ ଭୂମିରେ ପତିତ ହେବା)

ସେନାପତି—(୩ୟ ସିପାହୀ ପ୍ରତି)
ଶୀଘ୍ର ପାଷଣ୍ଡ କ୍ୟୋଢଃ ସିଂହକୁ ଧୃତକରି ବନ୍ଧନକର !

୩ୟ ସିପାହୀ—(କ୍ୟୋଢଃ ସିଂହ ଅସ୍ତ୍ର ତୋଳନ କଲା ସମୟେ ସେନାପତି ନିଜ ଅସ୍ତ୍ରଦ୍ୱାରା କ୍ୟୋଢଃ ସିଂହର ଅସ୍ତ୍ର ଭୂମିସାତ୍ କରିବା ।

ଲକ୍ଷ ବ୍ୟର୍ଥ କଳ୍ପରେ ସେନାପତି ଓ ୩ୟ ସିପାହି
କ୍ଷ୍ୟାତିଃ ସିଂହଙ୍କୁ ଆକ୍ରମଣ କରି ବନ୍ଧନ କରିବା)

ସେନାପତି—କ୍ଷ୍ୟାତିଃ ସିଂହ ! ଶୀଘ୍ର ଚାଲ,
ଆଜଠାରୁ ରାଜ କାରାଗାରେ
ବନ୍ଦୀ ତୁମ୍ଭେ ।

କ୍ଷ୍ୟାତିଃ ସିଂହ—ବନ୍ଦୀ ମୁହିଁ ? କେଉଁ ଅପରାଧେ ?
ସଂଶୟ ତୁଟାଅ
ପ୍ରକାଶି ପ୍ରକାଶି ଅପରାଧ କଥା ।

ସେନାପତି—ଅବକ୍ତବ୍ୟ ରାଜାଦେଶ
ଶୁଣାଇବେ ବିଚାର ସମୟେ ନୃପ,
ବୀରବର ପ୍ରବଳ ପ୍ରତାପ ସେହି
ଦୁର୍ଜ୍ଜନ ନରେଶ ।
ଦୋଷ ରାଜଦ୍ରୋହ
ଏହି ମାତ୍ର ଜାଣୁ ଅମ୍ଭେ ।

(୩ୟ ଓ ୪ର୍ଥ ସିପାହୀଙ୍କୁ ସେନାପତି ଆଦେଶ ଦେବା)

ନେଇଯାଅ ଆହତ ସୈନିକେ
ଶୁଶ୍ରୂଷାଗାରକୁ !

୩ୟ, ୪ର୍ଥ ସିପାହୀ—ଯେ ଆଜ୍ଞା ! (କହି ଆହତ ସିପାହୀ ଦ୍ୱୟଙ୍କୁ
ନେଇ ପ୍ରସ୍ଥାନ ।)

ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହ —ରାଜାର ସନ୍ମୁଖେ
ଶୁଣିବ ମୁଁ ଦୋଷାଦୋଷ !
ରାଜାଙ୍କ ଅବଜ୍ଞା କରି ଶକତି କାହାର !
ରକ୍ଷକ କରଇ ଯେବେ ଭକ୍ଷକ କରମ;
ସେନାପତେ !
ସ୍ୱଇଚ୍ଛାରେ କରୁଛ ଗମନ,
ନୋହେ ମୁହିଁ ଅତତାୟୀ ତସ୍କର ପ୍ରକୃତି,
ଅନୁରୋଧ ମମ କର ହେ ଗ୍ରହଣ !
ରୁଗ୍ଣା ମାତା ସହ କରେ ମୁଁ ସାକ୍ଷାତ,
କହ ଅପେ ପ୍ରବୋଧ ବଚନ ?

ସେନାପତି—ଯେହୁ ରାଜଦ୍ରୋହୀ
ନ ପାରୁ ଅନ୍ତର କରି ସଙ୍ଗୁ ରୁ ତାହାକୁ,
ବୃଥା ଅନୁରୋଧ କର,
ନାହିଁ କ୍ଷମତା ଆମ୍ଭର,
ପାଳିବାକୁ ହେବ ନୃପାଦେଶ ।

(ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହକୁ ଧରି ସେନାପତିର ଦୁର୍ଗାଭିମୁଖେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ପଟ୍ଟପରିବର୍ତ୍ତନ

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ନଦୀ ତୀରସ୍ଥ ବହ୍ନାରେଦ୍ୟାନ

(ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାବାଈ ଆସନରେ ତକାଇ ବସିବା ଓ ଲଳିତାଦି
ସଖୀଗଣ ବସି ପୁଷ୍ପ ଗୁନ୍ଥୁଥିବା)

ଲଳିତା—(ଦୂରକୁ ନିରୀକ୍ଷଣ କରି) ଦେବ ! ଦୁର୍ଜ୍ଜନ ସିଂହ ଏଠାକୁ
ଆସୁଅଛି । ସାବଧାନ !

(ଦୁର୍ଜ୍ଜନ ସିଂହର ପ୍ରବେଶ ଓ ମନ୍ଦହାସ୍ୟେ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ନିକଟରେ
ଗୋଟିଏ ଆସନରେ ଉପବେଶନ)

ଦୁର୍ଜ୍ଜନ ସିଂହ—(ଆବେଗରେ ଗୃହିଁଛା)
ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା !
ମାନସହାରିଣୀ ମୋର !
ସେହୁ ଦିନ
ଦେବାର୍ଚ୍ଚନେ ସଖିମେଳେ
ଏକଲିଙ୍ଗ ଦେବଙ୍କ ପ୍ରାସାଦେ
ତବ ରୂପରାଶି,
ଦେଖି ମୁଗ୍ଧ ହେଲା ମନ ମୋର ।
ହରିଣାକ୍ଷି ! ତୁମ୍ଭ କଟାକ୍ଷରେ
ହୋଇ ମୁଁ ଅଧୀର
ପରିଣୟ ପାଇଁ କେତେ କଲି ଅନୁରୋଧ
ପିତାଙ୍କୁ ତୁମ୍ଭର;

ଶୁଣିଣ ପ୍ରସ୍ତାବ ପିତା ତବ
ସୁଖେ ହୋଇ ଉଲ୍ଲସିତ
ବୋଇଲେ ଏସନ
ଉପହାସ, ନୁହେ କି ଏ ଘୃଣିତ ବଚନ ?
ମୃଗେନ୍ଦ୍ର ନନ୍ଦିନୀ ପ୍ରତି—
କରେ ଆଶା ମେଷ-ଶିଶୁ
ସାମାନ୍ୟ ନବାବ ଜୀବ !
ଶୁଣି ସେ ବଚନ,
ଅପମାନ ଭାବି ମନେ
ପ୍ରତିହିଂସା ଛଳେ କଲ ସୈନ୍ୟ ସଂଗଠନ ।
ଯଶୋଲ୍ମୀର ଦୁର୍ଗ କରଣ ବିଜୟ
କାର୍ଯ୍ୟସୂଚୀ କଲ ପ୍ରତିହିଂସାର ସାଧନ ।
ଜ୍ୟୋସ୍ନା !
ଘେନ ଅନୁରୋଧ—
ନୁହ ଅସ୍ୱୀକୃତା,
କର ଗୋ ହୃଦୟୁଁ ଦୂର ଅନ୍ତର ବେଦନା ।
ଏବେ ବଳାଅ ମାନସ
ହେବାକୁ ଗୋ ପ୍ରିୟବତୀ ମୋର;
ଅଚିରେ କରିବ ଭୋଗ
ଏ ରାଜ-ବିଭବ;
ଜ୍ୟୋସ୍ନା-ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ-ଲତିକା
ରହିଥିବ ଦୁର୍ଜ୍ଜନ ହିଦର

ବାହୁଶାଖାଶ୍ରିତେ
ହୋଇଣ ଅନନ୍ଦ ।
କିବା ଅଭିମତ ତବ ?

ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା—(ସକ୍ରୋଧେ ଅଳ୍ପ ଉତ୍ଥିତ ଭାବରେ ବସି)
ଅରେ ରେ ଦୁରାତ୍ମା !
ଦୂରହୁଅ ନିକଟୁ ରେ ମୋର ।
ଅରେ ନଷ୍ଟ !
କହୁଅଛୁ ଯେଉଁ ଘୃଣିତ ବଚନ
ପାରେ କି ଭୁଲାଇ କେବେ
ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାବାଇ ଦୃଢ଼-ବ୍ରତ ମନ ?
ବିଶ୍ବାସଘାତକ !
କରି ପ୍ରତିହିଂସା—
ନଷ୍ଟପଣେ ହରିଅଛୁ ପିତାଙ୍କ ବିଭବ ।
ଏଣୁ ମୋର
ପିତା ଶତ୍ରୁ ତୁହି;
ଅରେ ରେ ବର୍ବର (ପଦାଘାତସହ) !
ପଦାଘାତ କରେଁ ତୋର
ଘୃଣିତ ବଚନେ ।
ରେ ଦୁର୍ମତି !
କରୁଛୁ ତୁ ଯେଉଁ ଇଚ୍ଛା
ଜାଣେ ମୁହିଁ;
କରିଯିବ ମୃଗେନ୍ଦ୍ର-ନନ୍ଦିନୀ

ପୁରାଇବ ଅନ୍ତରେ ଯାହା—
ବାଞ୍ଛିତ ବାସନା;
ହିନ୍ଦୁ ଶିଶୁ ହୋଇଲେ ସମୟ
ରକ୍ଷା କରେ ଜାତିର ଗୌରବ ।
ଆଶାଲତା ହେବ ତୋର
ବିଷମୟ ଫଳେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ !
ମୀନ ଧ୍ୟାନ କରେ ଯେସନେ ଅଶା—
ପଙ୍କ ଚରୁ;
କିନ୍ତୁ ହୁଏ କି ପୂରଣ ତାହା ?
ନଷ୍ଟ-ମତି !
ବିସର୍ଜି ଏ ତୋହର ଦୁରାଶା
ଦୂରହୁଅ ନିକଟରୁ ମୋର !

ଦୁର୍ଜ୍ଜନ ସିଂହ—(ଈଷଦ୍ ହାସ୍ୟ)
ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ! କି ଭାବୁଛ ମନେ ?
କରେ କିଗୋ ଭୟ ମୁହିଁ
ଶୁଣିଣ ବଚନ ତୋର ?
କାପୁରୁଷ ନୁହେଁ,
ନୁହେ ଭୀରୁ—
ଏ ଦୁର୍ଜ୍ଜନ ସିଂହ !

(ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟରେ) ସଂଯତ ରସନା କର,
କର ତୀବ୍ର ବାକ୍ୟ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ !
ତବ ଏ କଠୋରବାଣୀ,

ଦେବ ନଷ୍ଟେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଯାତନା;
ସାବଧାନେ କହ କଥା ।
ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ! ଥାଅ ଜାଣି ମନେ ତବ,
ନ ହେଲେ ବନ୍ଦିନୀ
ଏହି ଚିର ଅବରୋଧେ
ଦିନ ଯିବ ତବ ।
ଭାବୁଛ କି
ଅଟେ ରାଜପ୍ରାସାଦ ନିଜର ?
ଭ୍ରାନ୍ତ ଆଶା
ପରିହର କର ଗୋ ମାନସୁଁ ।
ଥିଲା ଦିନେ ଏହି ଦୁର୍ଗ
ତବ ପିତା କରେ,
କିନ୍ତୁ ଏବେ
ମୋହର ହସ୍ତରେ ସମସ୍ତେ ଅଧୀନ ।
ଏବେ ଜାଣ ! ଏହି ଦୁର୍ଗ
ମୋହ ବାକ୍ୟେ ଅବରୋଧାଗାର;
ଏତେବେଳେ
କର ଚେଷ୍ଟା. ଅଛି ବେଳ—
ହେଲେ ଅଙ୍ଗୀକାର ତବ
ହୋଇବ ତୁମ୍ଭର ଭୋଗ
ଏ ରାଜ ବିଭବ;
ନୟ ଆଶା ଛାଡ଼ି ମନ ତବ ।

ଯଥା ପେଟିକରୁଦ୍ଧା ଭୁଜଙ୍ଗୀ
ହୋଇଲେହେଁ କ୍ରୁଦ୍ଧା
ନ ପାରଇ ଦଂଶି,
ଯେଣୁ ନ ଥାଇଟି ତାର—
ଦଂଶନ ପ୍ରାକର୍ମ ।
ତଥା—
ଦୁର୍ଗ ପେଟିକାରେ ଅଛ
ହୋଇଣ ବନ୍ଦନୀ—
ଦୁର୍ଜ୍ଜନ ସିଂହର କରେ;
ଏବେ ଇଚ୍ଛାମତେ କରିପାରେ—
ଯଥେଚ୍ଛା ଶାସନ ।

ଜ୍ୟୋସ୍ନା—(ସକୋଧେ) ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରୀ ଦସ୍ୟୁ !
ରେ ବର୍ବର !
ଦେଖି ତୋର ଅମିତ ଅତ୍ୟାଚାର
ହସେ ଭାଗ୍ୟଦେବୀ ।
ଥିଲେ'ବଳେ,
କରିବେ ସେ ନ୍ୟାୟାନ୍ୟାୟ
ଉଚିତ ବିଚାର ଦିନେ;
ଟଳିବ ନାହିଁ ଟି ଏହା
ନୋହିବ ଅନ୍ୟଥା;
ରେ ଦୁରାତ୍ମା !
ଦୂରହୁଅ ନିକଟୁ ମୋହର !

ଦୁର୍ଜ୍ଜନ—(ବନ୍ଧୁ ପରେ ହାସ୍ୟକର ଦଣ୍ଡାୟମାନ)

ପ୍ରଗଲ୍ଭା ବାଳିକା !
ଏ କଟୁ ବଚନ !
ଏ କଟୁ ବଚନ ଦେବ କଷ୍ଟେ
ଅସୀମ ଯନ୍ତ୍ରଣା ।
ଅଚ୍ଛା
କର ଯାହା ଇଚ୍ଛା ତବ ।
ପାଅ ତୁମ୍ଭ କୃତ କର୍ମ ଫଳ,
ସଖୀ ସହ ତୁମ୍ଭେ
ଥାଅ ହୋଇ ଅବରୁଦ୍ଧ ଅନ୍ତଃପୁରେ,
କରୁଣା ମୋହର ନ ଲଭିବା ଯାଏ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା—(ଶଙ୍କିତ ଭାବେ ବସିବା)

ଲଳିତା !
ଦେଖ ପାପିଷ୍ଠର ପ୍ରଲୋଭନ,
କଟୁ ଉକ୍ତି—ଭୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ,
ଆଉ ପ୍ରଲାପ ବଚନ !
ଟଳିବ କି ଶତ ଚେଷ୍ଟା ବଳେ
ମାନସ ମୋହର,
ଯେତେଦିନ ବହୁଥିବ
ଧମନୀରେ ଉତପ୍ତ ଶୋଣିତ ?

ସେଚେତନ
କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପଥରୁ ବିପଥଗାମିନୀ
ନ ପାରେ କେ କରି ମୋତେ ।
ବିଭୋ ! ଦିଅ ଶକ୍ତି,
କରେଁ ମୋ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସଦା—
ଥିବା ଯାଏ ପ୍ରାଣ,
ଛନ୍ଦୋଚିତ ସୁବ୍ରତ ପାଳନେ
ଯାଉ ପ୍ରାଣ
ରାଜ୍ୟ-ଧନ, ନାହିଁ ଚିନ୍ତା,
କିନ୍ତୁ ରକ୍ଷା ହେଉ ଗଉରବ
ସତୀତ୍ୱ-ସମ୍ମାନ ।

(କେଶ୍ମାର ବିକଳ କଣ୍ଠେ ଅଶ୍ରୁପୂର୍ଣ୍ଣ ନେତ୍ରେ କରଯୋଡ଼ ସ୍ତବଗାନ)

(ସ୍ତବ)

—ଗୀତ—

ଅଣି ନୀରେ ଭାସି କାରାଗାରେ ଅଛି
ଡାକି ଡାକି ସଖା ପାଏନା ସାଦା—
ଗରବ ଗଞ୍ଜନ ବିପଦ ଭଞ୍ଜନ
ବାନା କିବା ତବ ଉଡ଼େ ନା ଅଦ୍ୟା !
ସତୀର ସମ୍ପଦ ତୁମେ ହେ ସରବ,
ବଢ଼ାଇ ରଖ ହେ ଅଭୟ ବାଦ୍ୟା—

ଚିର ଦୁସ୍ଥର   ପାପୀ ଦୁର୍ଜ୍ଜନର
        ବିଷାଦ କବଳେ ପଡେ଼ ମୁଁ ଅନ୍ଧା ।

ଦେଇଚ ନେ୍ତ ଯେତେ   ବେଦନାର ବୋଝ
        ସହିବାକୁ ଛଳେ ମିଳେ ନା ବାଧା,

ଧଇଚନ୍ତି ଦାନେ   ଅବଳାର ପ୍ରାଣେ
        ଦେଖାଦଅ ଆସି ଭୁବନ ନାନ୍ଧା !

ଲଳିତା—ପ୍ରାୟ ଅସ୍ତମୁଖୀ ଦିନମଣି,
        ସନ୍ଧ୍ୟା ହେଉଛି ଆଗତ—
        ଚାଲ ଦେବ ! ଯିବା ଗୋ ପ୍ରାସାଦେ ।

(ସମସ୍ତେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ପଟ୍ଟପରିବର୍ତ୍ତନ

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

କାରାଗାର

(ବନ୍ଦୀ ଅବସ୍ଥାରେ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାଙ୍କ ଓ କାରାକକ୍ଷ ବାରନ୍ଦାରେ ପ୍ରହରୀ ଦ୍ୱୟ)

(୧ମ ପ୍ରହରୀ ବନ୍ଧୁକ ଧାରଣ କରି ପହରା ଦେଉଥିବା ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ପ୍ରହରୀ ନିକଟରେ ନିଦ୍ରା ଯାଇଥିବା । ନିକଟସ୍ଥ ଘଣ୍ଟାରେ ୧୨ଟା ବାଜିବା ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ୧ମ ପ୍ରହରୀ ଦ୍ୱିତୀୟ ପ୍ରହରୀକୁ ପହରା ବଦଳାଇବା ନିମନ୍ତେ ଡାକ ପକାଇବା, ନ ଉଠିବାରୁ ଶୟନ ନିକଟକୁ ଯାଇ ହାତରେ ଝୁଙ୍କି—)

୧ମ ପ୍ରହରୀ—ଏ—ଉଠ୍—ଉଠୁନାହୁଁ କାହିଁକି ରେ ନାରଣ ! ବାରଟା ସମୟ ହେଲା । ତୋର ପାଳି ଆସିଗଲା, ନେଟି ବନ୍ଧୁକ ଧ, କାରାଗାରରେ ବନ୍ଦୀ, ଜାଣୁ ଠିକି ଏ ବଡ଼ ବଳୁଆ ବନ୍ଦୀ, ସାବଧାନରେ ପହରା ଦେ ଭାଇ ! ମହାରାଜାଙ୍କ ବଡ଼ ଆକଟ ବନ୍ଦୀ । ସେ ଫସକି ଗଲେ ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁଣ୍ଡକାଟ ହୋଇ ଶାଇ ପଡ଼ଶା ବଂଶଯାକ ଶୂଳୀରେ ଯିବେ ରେ ବାବା !

(୧ମ ପ୍ରହରୀ ପୂର୍ବ ପ୍ରହରୀର ନିଦ୍ରିତ ଥିବା ସ୍ଥାନରେ ଯାଇ ଶୋଇବା ଓ କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ନିଦ୍ରିତ ହେବା)

୨ୟ ପ୍ରହରୀ—(ଉତ୍ଥାନ ପୂର୍ବକ) ଓହୋ ! ଶଳାଟା କେଡ଼େ ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଦେଲା । ଭାରି ନିଦଟା ଲାଗିଥିଲା, ଆଖି ଫିଟୁ ନାହିଁ । (ଆଖି ମଳି) ନାଁ, ଆଖି ପୋଛି ହୋଇପଡ଼ୁଛି ଦେଖେଁ ଭାଙ୍ଗ

ଚଲମଠାଏ ଲଗାଏଁ—ଗରମ ବାଜି ଯଦି ନିଦ ଭାଙ୍ଗିଯାଏ
ତା ହେଲେ ହାଦ୍ଧ ମିଳନ୍ତା । (ଚଲମ ଠାଣିବା) ନାଁ,
ହେଲା ନାହିଁ, ଝିକଏ କାନ୍ଥରେ ଅଉଜି ରହେଁ ।
ସମ୍ଭାଳ ହେଉ ନାହିଁ, ତାଙ୍କ ଫାଶ ତ ଭଲ ଅଛି । ଏତେ
ରାତିରେ କିଏ ତନଖି କରି ଆସିବ ଯେ ଡ଼ର ପଡ଼ୁଛି ।

(କାନ୍ଥରେ ଅଉଜି ଢୁଳାଇ ପଡ଼ିବା)

(ବନ୍ଦୀ ଅବସ୍ଥାରେ ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହର ବିଷାଦପୂର୍ଣ୍ଣ ଚନ୍ତା)

(ସ୍ୱଗତ)—ହାୟ ! ବାଧିର ବିଧାନେ
ହେଲା ମୋର ଗୁପ୍ତ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର
ମରୀଚିକା ସମ ।
ଏବେ କି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ?
କାପୁରୁଷ ନିର୍ମମ ବନ୍ଧରେ
ଆସି ଏବେ ହେଲି ବନ୍ଦୀ
ସେ ଦୁରାତ୍ମା ଦୁର୍ଜନ କବଳେ !
ନ ଛାଡ଼ିବ କେବେ,
ଜାଣେ ମୁହିଁ ଦେବ ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ;
ଓହୋ ! ହୋଇ ବୀର—
କ୍ଷତ୍ରିୟ କୁମାର ମରିବ ମୁଁ—
ଦେଶବୈରୀ କା-ପୁରୁଷ
ଦୁର୍ଜନ କୌଶଳେ ?
ନା ଅଦେଶ—

ମଉନରେ କର ଶିରୋଧାର୍ଯ୍ୟ
କରିବ ମୁଁ ମୃତ୍ୟୁ ଅଲିଙ୍ଗନ !
ହାୟ ! ବିଧି-ଲିପି !
ଥିଲା ମୃତ୍ୟୁ ଯୋଗ—
ନରାଧମ ପାପିଷ୍ଠର କରେ !
ଓହୋ ! ବଡ଼ କ୍ଷୋଭ—
କ୍ଷତ୍ରୀର ମରଣ ସାଜେ
ସମର କ୍ଷେତ୍ରରେ
କଲେ ପ୍ରାଣ ବିସର୍ଜନ,
ରଣ ଯଜ୍ଞଫଳେ ହୁଏ ଅମରତ୍ୱ—
ଅନ୍ତେ ସ୍ୱର୍ଗ ଲଭ ।
କିନ୍ତୁ, ଅଛି ଆଶା—
ଯଦି ଥାଏ ଧର୍ମ
ଧରା ତଳେ ସତ୍ୟ,
ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ଯଦି ହୁନ୍ତି ସତ୍ୟେ—
ଉଦେ ଅସ୍ତ,
ତେବେ କଣ୍ଠେ କଣ୍ଠେ,
ଶତବାର ଉଚ୍ଚସ୍ୱରେ କହେ—
"କଣ୍ଠେ ଜୟ ହେବ" ।
ନ ଲିଭିବ, ନ ଲିଭିବ,
ନ ଲିଭିବ—ବିଦ୍ରୋହ ଅନଳ ।
ମୋ ସମାନେ ଶତଶତ ବୀରେ

ଦେଖିଲେଗି ଉତ୍ସର୍ଗିବେ ପ୍ରାଣ;
ଦେବେ ଦଣ୍ଡ, କେତେ ବା ସହିବେ—
ତାର ଜପୃତ ଅଗାଧ ?
ହେ ପ୍ରଭୋ ମଙ୍ଗଳମୟ !
କି ରହସ୍ୟ ଅଛି ଥୋଇ
ନ ଜାଣେ ମୁଁ ସ୍ୱଳ୍ପବୁଦ୍ଧି ନର;
କିନ୍ତୁ ପ୍ରଭୋ !
ମୋହ ପାଇଁ ନାହିଁ ଛିଲେ ଚିନ୍ତା
ହାୟ ! ବୃଦ୍ଧା ଜନନୀଙ୍କି ଭିବ ମୋର·
ବଡ଼ କ୍ଷୋଭ—ବହୁତ ଯାତନା
ଦଏ ମର୍ମେ ଆଜ ଅସୀମ-ଯନ୍ତ୍ରଣା,
ସେ ଯେ ଜନନୀ ମୋହର
ରୁଗ୍ଣା ଶଯ୍ୟାଶାୟିନୀ
ନ ଦେଖିଲେ କୋଟିପୁତ୍ର ମଣେ ଯେଣୁ,
ଆଜି ଧୃବ କି ସେ ପ୍ରାଣେ ?
ଜନୟିତ୍ରି ! ଫାଟିଯାଏ ବୁକୁ,
ଭାବି ତବ କଷ୍ଟ—
ମୋ ଅଭାବେ ଯୋଗାଇବ
କେବୃ ଅନ୍ନ ଜଳ ?
କେ ଦେବ ସାନ୍ତ୍ୱନା—ଅହା !
ରୋଗେ ଶୀର୍ଣ୍ଣା ପ୍ରପୀଡ଼ିତା ମାତା,—
ଏକମାତ୍ର ଭରସାର ସ୍ଥଳ—

ପୁତ୍ରକୁ ନ ଦେଖି,
ବୃଦ୍ଧା ମାତା, ଦେବ କଷ୍ଟେ ଜୀବନ ବିସର୍ଜି ।
ଦୟାମୟ ! ଦୀନବନ୍ଧୁ !
ରକ୍ଷାକର ଜନନୀଙ୍କୁ ମୋର ।
ଜନନୀ ଗୋ ! ସ୍ନେହ ଜଳଦାନେ
କରିଥିଲ ଏହି ଦେହ ତରୁ ସୁବର୍ଦ୍ଧିତ,
ହାୟ ! ନ ପାଇଣ ଦେଖା
ହେଉଥିବ ବହ୍ନିଜ୍ୱାଳା ସ୍ପରଶି ପରାଣେ ।
ଦୁର୍ଭାଗା ତନୟ ତବ
ଅଛି କାରାବାସେ
ଆଜି ଯାଏ ଜଣା ଅଳ୍ପକାଳେ—
ଯିବ ଚାଲି ଅନନ୍ତଧାମକୁ ।
ନ ଦେଖିଲି ନ ଶୁଣିଲି ତବ—
ସ୍ନେହପୂର୍ଣ୍ଣ ଗଦ୍‌ଗଦ ବଚନ ଆଜି—
ଅଶ୍ରୁପୂର୍ଣ୍ଣ ନେତ୍ର
ଅନ୍ତରେ ଗୋ ମାତୃଦେବୀ
କରି ଭକ୍ତି—
ଚିରଦିନ ଲାଗି
ହେଉଛି ମା—ଚରଣୁ ବିଦାୟ ।
ଜନ୍ମଭୂମି ! ଯଶୋଲ୍ମୀର ମାତା !
ତବ କାର୍ଯ୍ୟ ନ ପାରିଲି କରି;
ହାୟ ! କରିଥିଲି ବାଞ୍ଛା

ହେଲୁ ମା ଗୋ ରାଜବନ୍ଦୀ,
ହେବ ଗୋ ଦଣ୍ଡିତ;
କିନ୍ତୁ ମାତା ! ନାହିଁ ଚିନ୍ତା—
ଅଛନ୍ତି ତୋ ଅନ୍ୟ ପୁତ୍ରେ ।
ଦେଇ ବୀର ଶିକ୍ଷା
କର ମାତ ତବ ଉଦ୍ଧାରଣ ଚେଷ୍ଟା;
ଦୃଢ଼ ଦେଇ ଗୋ ସନ୍ତାନ ହୃଦେ
ରଣ ଉନ୍ମାଦନା,
ଲଭ ବୀରପ୍ରସୂ ଖ୍ୟାତି ।

ଯବନିକା

ତୃତୀୟ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

ନିକୁଞ୍ଜ ଅରଣ୍ୟର ଅପରପାର୍ଶ୍ୱ ଦୃଶ୍ୟ

(ପର୍ଣ୍ଣକୁଟୀର ସମ୍ମୁଖରେ ବୃକ୍ଷତଳେ ରାଜା ବିଜୟସିଂହ, ମନ୍ତ୍ରୀ କୃପାଳସିଂହ, ସେନାପତି ରଣଜିତ୍ ସିଂହ ଓ ମହାନନ୍ଦ ଶର୍ମା ବିଦୂଷକ ଆସୀନ)

ବିଦୂଷକ—(ବିଷୟ୍ଣ ବଷାଦେ) ମହାରାଜ ! ଏକେ ବନବାସରେ ଖାଇବା ପିଇବାରେ ଯେ କଷ୍ଟ ହେଉଛି ଛାଡ଼ି ଦିଅନ୍ତୁ; ଦୁଇରେ ଯୁଦ୍ଧ ଭୟ ମନରେ ଭାବିଲେ ଚିତାନଳ ପରି ଅନ୍ତର ଦହି ହେଉଛି ଶୟନେ ଭୋଜନେ ଛତି ଥରି କମ୍ପୁନାହିଁ; ଏ ମଧ୍ୟ ଧରିବନ୍ଧା, ଏହାକୁ ମଧ୍ୟ ଏ ଦେହ ସହି ନେଲାଣି ; ତା ଉପରେ ଆଜି ଗୋଟିଏ ବିରହାନଳ ? ମନୁଷ୍ୟଂକୁ ଏ ସମସ୍ତେ ମିଶି ପୋଡ଼ି ଜାଳି ଦେଲେଣି । ହାୟରେ କପାଳ ! ତୋତେ ବିଧାତା ଝାଣୁଆ-ଅଗ୍ନିରେ ଗଢ଼ିଛି ବୋଲି ସିନା—ନୋହିଲେ ତୁ ଦି ଫାଳ ନ ହୋଇ ରହନ୍ତୁ ?

ବିଜୟ ସିଂହ—(ଅଳ୍ପ ହସି) ବିରହ ଅନଳ !
ବୟସ୍ୟ ! ସଦା ତବ ପରିହାସ
ବିପଦ ସମ୍ପଦେ;
ଏକେ ବନବାସ, ରାଜ୍ୟଭ୍ରଷ୍ଟ—
ପରାଣ ସ୍ନେହର ନୟନ ପିତୁଳୀ

ସେହି ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ପ୍ରେମା ମୋର
ଅବରୁଦ୍ଧା ଶତ୍ରୁ କରେ;
ଏ ମହା ବିପଦୁଁ
ଅଧିକ ଅଛି କି ଭବ ବିଦୂଷୀ ବିରହ ?

ବିଦୂଷକ—ମହାରାଜ ! ଏହା ପୁଣି ପଚାରୁଛନ୍ତି ? ସେହି ବିଦୁଷୀର ବିରହରେ ରାତ୍ରଦିନ ସଦାବେଳେ ପ୍ରାଣ ଟିକଟି ହେଉଛି ପରା ? ଦୁଷ୍ଟ ନର ଅତ୍ୟାଚାର-ଦକ୍ଷିଣା ମିଳିବାରୁ ସିନା ବାଟେ ବାଟେ ଆପଣଙ୍କ ନିକଟକୁ ଆସିଲି ବାହାରି ? ପ୍ରତିହିଂସା ପୂରଣ ନ କରି ଛାଡୁଛ ? ହେଲେ ବାହାରି ସିନା ଆସିଲି ମଣିମା, ବ୍ରାହ୍ମଣୀଟାକୁ ମନରୁ ଭୁଲି ହେଉଛି କି ? ମୁଁ ବ୍ରାହ୍ମଣୀକୁ ଯେତେ ଭଲ ପାଉଥିଲି ତା ତ ଆପଣଙ୍କୁ ଅଗୋଚର ନୁହେ । ସେହି ଚିନ୍ତା ଓ ବନବାସଦୁଃଖ ଚିନ୍ତାରେ ମା ଦୁର୍ଗାଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରି କାଲି ରାତିରେ ଶୋଇଛି, କରୁଣାମୟୀଙ୍କ ସ୍ୱପ୍ନାଦେଶ ହେଲା, "ବତ୍ସ ! ତୋର ପ୍ରେୟସୀ ଭଲଅଛି, ଅଉ ଚିନ୍ତା କାହିଁକି ? ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ବିପଦ ଅତି ଅଳ୍ପଦିନେ ମୋଚନ ହେବ । ଆଉ ମନେ ରଖ୍ ତୋର ଭୋଜନ କେନ୍ଦ୍ରରେ ବୃହସ୍ପତି ଏ ବର୍ଷଟା ଯାକ ରହିବେ । ତେଣୁ ଖୁବ୍ ସ୍ୱାଦୁଯୁକ୍ତ ଉତ୍ତମ ଭୋଜନ ମିଳିବ । ଉଠ୍"—କହି ମା ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ହେଲେ । ସେତିକିବେଳୁଁ ପରା ଆନନ୍ଦରେ ମୋ ପାଦ ତଳେ ପଡୁନାହିଁ । ଏ ଯୁଦ୍ଧରେ ଜୟ ସୁନିଶ୍ଚିତ, ତେଣୁ ବିଳମ୍ବ ନ କରି ଯୁଦ୍ଧାର୍ଥୀମାନେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଅନ୍ତୁ । କିନ୍ତୁ ! ମହାରାଜାଙ୍କ ଛାମୁରେ ଏ ଗରିବ ବ୍ରାହ୍ମଣର ଗୋଟିଏ ପ୍ରାର୍ଥନା ଅଛି ।

ବଜ୍ରସ୍ୱ ସିଂହ—ଶୁଭ ସ୍ୱପ୍ନ ।

ଯୁଦ୍ଧେ ଯିବା ତେବେ ହୁଅ ସୁସଜ୍ଜିତ,
ସଫଳ ସ୍ୱପନେ—
ଭାବନା କି ?

ବଣଦୂତ—(ଭୟାନ୍ୱିତେ) ଯୁଦ୍ଧକୁ—ମୁଁ ଯିବ ? ସେ ଭୟଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧ-ଯାତ୍ରା ଗହଣରୁ ମୋତେ କ୍ଷମା ଦିଅନ୍ତୁ ମହାରାଜ ? ମୋର ଏତିକି ମାଗୁଣି ଯେ ମୋତେ ଶିବିରଟାକରେ ପୂରାଇ କବାଟ ଦେଇ ସେ ମଧ୍ୟରେ କିଛି ଖାଇବା ଜିନଷ ଥୋଇଦେଇ ଛାମୁ ପଛକେ ବଳେ ହୁଅନ୍ତୁ । ନୋହିଲେ ସେ ହାଣ୍ ମାର୍,—ବାପ୍‌ରେ ବାପ—ସେ ଯୋଉଁ ଫର ଖଣ୍ଡାର ଝଲକ, ସୈନ୍ୟଙ୍କ ଧାଁ ଧଉଡ଼, ତର୍ଜ୍ଜନଗର୍ଜ୍ଜନ ଦେଖି ଶୁଣିଲେ— ବଞ୍ଚିବା ତ ଦୂରର କଥା, ନାଁଅଟା କହିଲା ବେଳକୁ ବରଡ଼ାପତ୍ର ପରି ଦେହ ଥର ଉଠୁଛି । ଅଜ ସାକ୍ଷାତକରେ ଦେଖିଲେ ପୋଖରୀ—ପରିପ୍ରା ହୋଇଯାଇ ପିଲେହି କଣ୍ଟାପାଣି ହୋଇ ଶେଷ୍ । ମହାରାଜ ! ବ୍ରାହ୍ମଣୀର ମୁହଁଟା ଦେଖିବା ପୂର୍ବରୁ କମିତ ଭଲରେ ଭଲରେ ଘରରେ ପହଞ୍ଚିବ, ନୋହିଲେ ସ୍ୱପ୍ନଟା ସ୍ୱପ୍ନରେ ପରିଣତ ହୋଇଯିବ ।

ରାଜା ବଜ୍ରସ୍ୱ ସିଂହ—ବଡ ଭ୍ରାନ୍ତ କଥ ତବ,
ଶିବରରେ ନ ରହିବେ ଆଜ କେହି,
ସେନା ସୈନ୍ୟ ଯିବେ ସର୍ବେ
ସମର ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ ।

ଯଦି ଏକା ରହି ଶିବିରରେ ତୁମ୍ଭେ
ଅବହେଳେ ହେବ ତେବେ
ବିପକ୍ଷୀୟ କରକବଳିତ ।

ବିଦୂଷକ—(ବିକଳ ଲୟରେ) ବିପକ୍ଷର କରକବଳିତ ! ମରିଗିଲି, ମରିଗିଲି ! କ୍ଷମା ହେଉ ମହାରାଜ ! ଏ ଗରିବ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯଦି ଆପଣଙ୍କ ସ୍ଥାନରେ କେବେ ଅଜ୍ଞାନରେ ଦୋଷ କରି ଥାଏ, ତେବେ ଯେ ଦଣ୍ଡ ଦିଅନ୍ତୁ ପଛେ ଏ ଯାହାକ ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ? ଆପଣ ସଙ୍ଗଛଡ଼ା କରନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଯିମିତିରେ ମୋ ଶବାଗ୍ରୀଠା ପହରା ଦିଅହୋଇ ମଝିରେ ମଝିରେ ଯିବ—ଏଁହଣି ସେନାଗଣ ଯିମିତି ଡାକଡରକରେ ଜଗନ୍ତି ସେ ବିଷୟରେ ଆପଣ ଅବଧାନ ହୋଇଥିବେ । ଦୈବବଳରୁ ଯଦି ଯୁଦ୍ଧଠା ଗୁରୁତର ହୁଏ ତାହାହେଲେ ମୋ ସବାସିବୁହା ଲୋକେ ଅପେକ୍ଷା ନ କରି ଏକା ନିଶ୍ୱାସକେ ମୋ ବ୍ରାହ୍ମଣୀର ବାପଘରଠିକ ଦଉଡ଼ି ଦଉଡ଼ି ପହଞ୍ଚାଇ ଦେବେ । ମହାବାହୁ ! ଏ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପିଲାଟି ସୁରୁଖୁରୁରେ ବଞ୍ଚି ପହଞ୍ଚି ଗଲେ ଆପଣଙ୍କ ଏତେ ଦିନର ପୋଷିବା ଯଶ ରହିବ, ଶତାଶ୍ୱମେଧର ଫଳ ପାଇବେ ।

ବିଜୟ ସିଂହ—ହେଉ ତେବେ;
ତବ ଇଚ୍ଛାମତ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପାଦନେ—
ଆଦେଶିବି ସୈନ୍ୟଗଣେ ।

ବିଦୂଷକ—(ସ୍ୱଗତ) ରକ୍ଷା ମିଳିଗଲା । ହାହମାଂ, ହାହମାଂ । ମା ଦୁର୍ଗେ ! ମା ଦୁର୍ଗେ ! ଶିବଶମ୍ଭୋ-ଶିବଶମ୍ଭୋ ! ନୋହିଲେ ଏ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପିଲା ଆଉ ଥିଲା କି ! ଦିନ ପାଞ୍ଚଠା ସଂସାର ଭୋଗ

କର ନାହିଁ ହୋ ! ଏପରି ସୁନ୍ଦର ସଂସାର ଏପରି ଖାଇବା
ଶଇ କୋଉଁ ସ୍ୱର୍ଗରେ ଅଛି କି ନା ସନ୍ଦେହ । ବଞ୍ଚିଗଲି !

ବିଜୟ ସିଂହ—ମନ୍ତ୍ରୀ !

ବିଷମ ସାହସେ
ଆମ୍ଭ ମୁଷ୍ଟିମେୟ ସୈନ୍ୟ ନେଇ
କରିଛି ଭରସା
ଦୁର୍ଗସ୍ଥିତ ବିଶାଳ ବାହିନୀ
କରିବାକୁ ବିଜୟ ମାନସେ ।
କହ ମନ୍ତ୍ରୀ !
ବିଶାଳ ସେନାରେ କରି ଯୁଦ୍ଧ
ମମ ସାମାନ୍ୟ ସୈନିକେ
ହେବେ କଷ୍ଟେ ପରିହତ,
ହୁଏ ନାହିଁ ଜୟ ଆଶା ମୋର;
କି କରିବା, କି ଉପାୟ କରିବା ସାଧନ ?
ସେନାପତେ !
ତବ ଅଭିପ୍ରାୟ କିବା କରନ୍ତୁ ବ୍ୟକତ ।

ସୈ: କୃପାଲସିଂହ—ମହାରାଜ !
କିପାଇଁ ଚିନ୍ତିତ ?
ଶୁଣିଛି ମୁଁ ଜନରବେ—
ପୂର୍ବ ସେନାବୃନ୍ଦ:
ଦୁର୍ଜନର ବିପକ୍ଷରେ ଅଛନ୍ତି ସମସ୍ତେ ।

ଆଜ ପ୍ରଜାତନ୍ତ୍ର ଆରମ୍ଭି ବିପ୍ଳବ
ପାଷଣ୍ଡର ପାଷଣ୍ଡ ଶାସନେ
ସର୍ବେ ଖଡ୍ଗହସ୍ତ,
ରଚଇ ଚକ୍ରାନ୍ତ ଏକ
କ୍ଷତ୍ରୀୟ କୁମାର, ଏକତ୍ରିତ କରି
ଅଧିବାସୀ ବୃନ୍ଦେ
ନେଇଛନ୍ତି ନେତୃତ୍ୱ ତାଙ୍କର—
ନିଜ କରେ ।
ଏବେ ହୋଇଲେ [illegible]
ଆସି ଝଟିବେ ସେ
ଶ୍ରୀଛାମୁଙ୍କ ପଦେ ।
କରିବା ସନ୍ଧିରେ ଦେବ
ସମ୍ମତିଦାନ ।

ସେନାପତି—ମହାରାଜ !
ଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ବାହିନୀ
ନୁହନ୍ତି ସାମାନ୍ୟ ।
ସର୍ବେ ଯୁଦ୍ଧବିଶାରଦ,
ଅତି ସାହାସିକ ବୀର—
ନୋହୁ ପଶ୍ଚାଦ୍‌ପଦ—
ପ୍ରାଣପଣେ ବୀରଦର୍ପେ କରିବେ ସମର,
ନୋହିବେ ସେ ନିରୁତ୍ସାହ କେବେ ।
ଦେଇଛୁ ପୁଣି ଆଶାଦାନ;

ସେନାପତି ମୁହିଁ
ଜାଣେ ଯୋଦ୍ଧାଙ୍କ ଅନ୍ତରକଥା ।

ବିଜୟ ସିଂହ—ଉତ୍ତମ ବାରତା
ସେନାପତେ ! କର ସବେ
ଜୟ ଗାନ, ଅତ୍ର ସୈନ୍ୟର ଗୃଳନା—
ଅନତିବିଲମ୍ବେ ।

(ସମସ୍ତେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ପଟ୍ପରିବର୍ତ୍ତନ

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ରାଜପଥ

(ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହର ସଙ୍ଗୀ ଓ ନାଗରଗଣ କଥୋପକଥନ ହେଉଛି)

ହରଗୋପାଳ ସେଠ—ଭୟା ! ଦୁର୍ଜନ୍ ସିଂକା ବଗର ଦେଖ୍‌କେଣ ସେ କଲ୍‌କା ଶୁଖ୍ ଯାତାହେ, କର୍ଦୋଷୀକୋ ଲଠି ଦୋଷୀକୋ ଲଠି ! ଭଗବାନ୍‌ନେ ଐସା ଅତ୍ୟାଚାର୍ ସେ କବ୍ ରକ୍ଷା କରେଁ ଏତୋ ଘରବୃତ୍ତା ଅଣୁ ଏ ପାଣିକା ହାଲତ ହେଉଛି !

ରାମଧନ ପାଣ୍ଡେ—ହାଃ ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହ ! ତୁମ୍ଭର କପାଳରେ କି ଏହା ଭୋଗ ଥିଲା—ଏପରି ଦୁର୍ଯୋଗ ଘଟଣା କି ବିଧାତା ତୁମ୍ଭପାଇଁ ଘଟାଇବାକୁ ରଖିଥିଲା ?

ହରିନାଥ ପାଣ୍ଡେ—ହେ ମହାଶୟ ଜ୍ୟୋତିଃ ! ତୁମ୍ଭ ଭାଗ୍ୟରେ ଦୁର୍ଜନ—ସିଂହର ତମସାବୃତ କାରାକକ୍ଷେ ଆବଦ୍ଧ ହେବାକୁ ଥିଲା ! ହାୟରେ କାଳ !

ଦୀନଦୟାଳ ଭୂମ୍ୟାଧିପ—ଏ ପରା କଳିକାଳ ? ଏ କଳିକାଳକୁ କେହି କଳି ନ ପାରିବାରୁ ସିନା କଳିକାଳ ନାମ ହୋଇଛି । ଏ କି ଅତ୍ୟାଚାର । କି ଭୀଷଣ ନିଷ୍ଠୁରତା ! ହାୟରେ ଯୁଗ ।

ହରଗୋପାଳ ସେଠ—କଳିକାଳ ବୋଲ୍‌ନେସେ କଳି ଝଗଡ଼ା ମାର୍‌ପିଟ୍ ଖୁଣ୍ ଡକାୟତି ଲୁଟ୍‌ପାଟ୍‌କା ଯୁଗ ଏହି ଯୁଗ୍‌କୋ ବୋଲ୍‌ତା ? ସତ୍ୟ ନାହିଁ; ଦୟା ଧରମ୍ ଏସବ୍ କାହାଁ ଛଡ଼—ଭଗାଦେଁ ।

ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ଭୂମ୍ୟାଧିପ—କାଳବିଳମ୍ବର ଅନାବଶ୍ୟକ । ଆଜି ଜ୍ୟୋତିଃ ଫିଦ୍ଦର ବିଗ୍ଭର ହେବ । ଲୋକମାନେ ବିଗ୍ଭର ଶୁଣିବାକୁ ବିଗ୍ଭରାଳୟକୁ ଯାଉଅଛନ୍ତି । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଯାଏଁ; ଚାଲ ଭାଇ ପାନଦୟାଳ ଯିବା ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

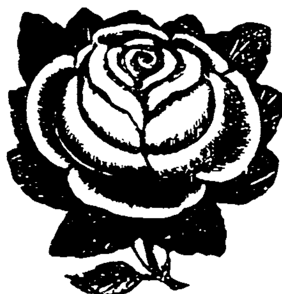
ବ୍ରାମଧନ ପାଣ୍ଡେ—ହରିନାଥ ଭାଇ ! ଚାଲ ଆମ୍ଭେ ମଧ୍ୟ ଯିବା ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ହରିଗୋପାଲ ସେଠ—ସବ୍‌ଶେ ଗିୟା, ହାମ୍ ଦେଖ୍‌ଣେ ଯାଇବୁଁ । ଅରେ ଲୋକ ତ ଧଉଡ଼ୁଛେ, ହାମ୍‌ବି ଯାଉଁ, ବିଗ୍ଭରଠୁ ଦେଖ୍‌ଣା ହୋଗା ।

(ଦ୍ରୁତପଦେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ପଟ୍ଟପରିବର୍ତ୍ତନ

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ବିଗୃହାଳୟ

(ରାଜା ଦୁର୍ଜ୍ଜନ ସିଂହ ବିଗୃହପତି ଆସନରେ ଉପବିଷ୍ଟ; ନିକଟରେ ଶରଣ ସିଂହ ମନ୍ତ୍ରୀ; ସେନାପତି ରତନ ସିଂହ ଉଭୟ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଶସ୍ତ୍ରହସ୍ତ ପ୍ରହରୀ ବେଷ୍ଟିତ; ଅନେକ ଭୂମ୍ୟାଧିକାରୀମାନେ ବିଗୃହାଳୟର କିଞ୍ଚିତ ଦୂରେ ଉପବେଶନ ଓ ସମ୍ମୁଖରେ ଜ୍ୟୋତି ସିଂହ ପ୍ରହରୀ ବେଷ୍ଟିତେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ) ।

ମଃ ଶରଣ ସିଂହ—ଏହି ସେ ଯୁବକ
ରାଜଦ୍ରୋହ ଇଚ୍ଛି
ରାଜ୍ୟ ଅନିଷ୍ଟ ସାଧନେ
କରିଅଛି ପ୍ରଜାବୃନ୍ଦ ନେତୃତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ ।
ଶୁଣି ଅନୁଚରେ
ଜଣାଇଲେ ଆସି ମୋତେ
ତେଣୁ ତାକୁ ବନ୍ଦୀ କରି
ଶ୍ରୀଛାମୁରେ କଲୁ ଉପଗତ;
ଯଥାଦେଶ ହେବ
କରିବ ଏ ଅନୁଗତ ଦାସ
ସାଦରେ ଗ୍ରହଣ ।

(ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ) ସଭାସ୍ଥ ଦର୍ଶକବୃନ୍ଦ ।
ରାଜାଙ୍କ ଆଜ୍ଞାରେ ନିଶବ୍ଦେ ରହିଣ

ଶୁଣ ଅଦେଶ ଶତ୍ରୁର —
ପରିହର ମୁଖରବ ?

(ପ୍ରହରୀ ପ୍ରତି) କର ଶୃଙ୍ଖଳା ଉନ୍ମୁକ୍ତ
କରାଅ ଛାମୁରେ ବନ୍ଦୀ
ବିଚାରାର୍ଥେ ଉପଗତ ।
(ପ୍ରହରୀଗଣ ତଥା କରଣ)

ଦୁର୍ଜ୍ଜନ ସିଂହ—(ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହ ପ୍ରତି) —
ଅପରାଧୀ ଯୁବକ !
କହ କିବା ନାମ ତବ ?

ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହ—ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହ ନାମ ମୋର—
ଉଦ୍ଭବ କ୍ଷତ୍ରିୟ କୁଳେ ।

ଦୁର୍ଜ୍ଜନ ସିଂହ—(କ୍ରୋଧଭରେ) ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ଯୁବକ !
ନାହିଁ ତିଳେ ଭୟ ?
ପ୍ରଜାବୃନ୍ଦେ ବିଦ୍ରୋହ ଚାଳକ ହୋଇ
ରାଜା କୁମନ୍ତ୍ରୀ ଅହରହେ—
ହୋଇଣ ଅଗ୍ରଣୀ
କହି ଉତ୍ତେଜିତ ବାଣୀ
କରୁଥିଲୁ ପ୍ରଜାଗଣେ ଉତ୍ସାହିତ ?
ଜାଣୁ ନା କି ରାଜଦ୍ରୋହୀଗଣେ—
ପରିଣାମେ କିବା ହୁଏ ?
ଜିଜ୍ଞାସେ ମୁଁ ସତ୍ୟ କହ ।

କୋଧଃ ସିଂହ—ମହାରାଜ ! ସତ୍ୟ—
ଅଦିଗ୍ଧରେ ହେଉଅଛି
ପରଜା ମାଲନ,
ଦେଖି କାର ନ ହେଉଛି
ମନ ଉଲ୍ଲଣ୍ଠିତ ?
ପ୍ରଜା କଷ୍ଟ ନିଷ୍ପେଷଣେ
ନ ହେବ କେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କାରଣେ
ଯଥାର୍ଥ ଭୂଷଣେ ଅଗ୍ରସର ?
କୁଶାସନ ଫଳେ
କରୁଛନ୍ତି ହାହାକାର ସଦା ପ୍ରଜାଚୟେ ।
ଏ କି ଶାନ୍ତିର ବିଗ୍ରହ ?
ପ୍ରଜା ସର୍ବସ୍ୱହରଣ,
ରାଜ୍ୟେ ଯଥେଚ୍ଛାଶାସନ,
ପୂରାଇବ ରାଜା ସ୍ୱଭଣ୍ଡାର !
ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନାହିଁ ରାଜାର—
ପ୍ରଜା ଦୁଃଖ ଶୋକେ !
ରାଜ୍ୟେ ଅନାବୃଷ୍ଟି, ଶସ୍ୟକ୍ଷୟେ
ପ୍ରଜାଚୟ ଭୀଷଣ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ହେତୁ
କରୁଛନ୍ତି ସଦା ଉପବାସ;
ତଦୁପରି,
ଦ୍ୱିଗୁଣିତ କରପୀଡ଼ା କରି
ଅନାଦାୟେ କର୍ମଶୃଙ୍ଖଳ ହରି

ପ୍ରଜାଧନ, ପ୍ରହାରନ୍ତି ଏକ ଶଲ୍ପକିକା !
ବୈଚିତ୍ର୍ୟରେ ପରୋଲ୍ଲୀ
ଖେଳଇ ସତତ !
ପ୍ରଜା କଲେହେଁ ଗୁହାରି
ନାହିଁ ଉଲେ ଦୟା ଟି ରାଜାର !
ମହାରାଜ ! ଏ ଶାସନେ
ପ୍ରଜାକୁଳ ଶୋକ ଦୁଃଖେ—
ପରୋକ୍ଷେ କରନ୍ତି ଚିନ୍ତା ।
ଅନ୍ୟାୟ ସେ କେତେ ବା ସହିବେ ?
କିନ୍ତୁ ରାଜା ! ଦିନୁ ଦିନୁ
ଦୁଃଖ ସୀମା ବୃଦ୍ଧି ହେଲେ
ନ ସହିବେ ଆଉ,
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ଉଠିବ ଜଳି—
ବିଦ୍ରୋହପାବକ । ସେଚ୍ଛାଗୃହି—
ରାଜଶକ୍ତି କରିବ ଦହନ—
ପ୍ରଜାଶକ୍ତି ବଳ—
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷେ ଦେଖିବେ ସର୍ବେ ।
ଏହି ତ ମନ୍ତ୍ରଣା, ଏହା ବିନୁ—
ନାହିଁ ଅନ୍ୟ ଭବ;
ଏ କି ଦୋଷ ମହାରାଜ ?
ଏ ସମୟେ ରାଜାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ
ଛାଡଣ ବ୍ୟସନ, ପ୍ରଜାଚର୍ଯ୍ୟେ—

ସୁଖୀ କର ଶାନ୍ତ ଦେବ ଦେଶେ;
ପରଜା ରଞ୍ଜନ ଅଟେ, ରାଜାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ
କିନ୍ତୁ । ଶନ୍ତ
ବୁଝିବା ଦୋଷରେ,
ହଟେ ହୁଏ ବିପରୀତ— ବନ୍ତ ।

ଦୁର୍ଜ୍ଜନ ସିଂହ—(କ୍ରୋଧ ଜର୍ଜ୍ଜରିତେ)—
ଦାମ୍ଭିକ ବର୍ବର ! ରେ ପାଷଣ୍ଡ ।
ରାଜ୍ୟସାର ଲୁହା—ବାକ୍ୟ
କରଣ ରଠନ,
ଉପୁଜାଉ ମୋର ଶାନ୍ତ ରାଜ୍ୟେ—
ପ୍ରଜା ବିଦ୍ରୋହାଗ୍ନି !
କିନ୍ତୁ—ପରିଣାମ ଭୀଷଣ ତୋହର ।
ରାଜା, ମନ୍ତ୍ରୀ, ବିଗ୍ଭରକ —
ନନ୍ଦ୍ରରେ ଦୁର୍ମତି !
ମମ ସେନାପତି ମନ୍ତ୍ରୀ
ବୃହସ୍ପତି-ସ୍ରଷ୍ଟ୍ର ସମ ସୁଷ୍ଠମା ପ୍ରବର,
ନୀତି ଗୁଣେ କରନ୍ତ ଶାସନ;
କେଉଁ ଗୁଣେ ଦୋଷୁ-ତାଙ୍କୁ—
ବାତୁଳ ପାମର ?
ମହାପାପୀ ତୁହ,
ରାଜା-ପ୍ରଜା ପିତା-ପୁତ୍ରେ—
ବିଦ୍ରୋହର ମୂଳ ତୁହ ।

(ମନ୍ତ୍ରୀପ୍ରତି) ମନ୍ତ୍ରୀବର ! ଏ ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ପାମର
କରେ ଶାନ୍ତରାଜ୍ୟେ ଅଶାନ୍ତି ଉଦ୍ଭବ,
ଶାସ୍ତି ଏଦ୍ୱାର ଅତୀବ ଲଘୁପଣ ।
ଅତଏବ ସେନାପତେ !
ଏ ପାପୀକି ନେଇଯାଅ ସମ୍ମୁଖ ଅମ୍ଭର—
ଆଜି ସର୍ବପ୍ରଜା ସମବେତ ସ୍ଥଳେ
ଦେଖୁଥିବେ ସର୍ବେ—

(ସହସା ଜଣେ କଞ୍ଚୁକୀର ପ୍ରବେଶ)

କଞ୍ଚୁକୀ —(ବ୍ୟସ୍ତାତ୍ମକ ଭାବେ) ମହାରାଜ ! କାଳ ବିଳମ୍ବ କରି ଅନାବଶ୍ୟକ । ମୁଁ ପରିଖା ପାଖରେ ପହରା ଦେବା ନିମନ୍ତେ ଯାଇଥିଲି । ଶତ୍ରୁପକ୍ଷୀୟ ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ସେନାଗଣ ଦ୍ରୁତବେଗେ ଦୁର୍ଗାଭିମୁଖେ ଅଗ୍ରସର ହେଉ ଅଛନ୍ତି ।

(ନେପଥ୍ୟେ କଣ୍ଠ ସ୍ୱର)

ହେଉଛି ମହାରାଜ ! ଶତ୍ରୁଗଣର ଜୟଧ୍ୱନି ଶୁଣନ୍ତୁ !

ନେପଥ୍ୟେ—"ଜୟ ମହାରାଜ ବିଜୟ ସିଂହଙ୍କ ଜୟ !"

ରତନ ସିଂହ—(ସତର୍କତେ ବାହାରକୁ ଯାଇ ପୁନଃ ପ୍ରବେଶ)
ମହାରାଜ !
ହେଲା ସର୍ବନାଶ !
ବିପକ୍ଷୀୟ ସେନା ନେଇ ଶତ୍ରୁଗଣ—
କରୁଛନ୍ତି ଦୁର୍ଗ ଅବରୋଧ ।

ଯାଏ ଦେଖା ଦୂରେ ବିଜୟ ପତାକା—
ସୈନ୍ୟଗଣ ମୁଖରବ—   (କର୍ଣ୍ଣଦେଇ)
ଓହୋ ! ଶୁଣେ,
ବିଜୟର ଜୟରବ
ବହୁ ମୁଖରେତ—
ଶୀଘ୍ର—ଶୀଘ୍ର ମହାରାଜ !
କରିବାକୁ ହେଉ ଦୁର୍ଗରକ୍ଷା ଚେଷ୍ଟା,
ଅନଭିବିଳମ୍ବେ ।

ଦୁର୍ଜ୍ଜନ ସିଂହ—(ଚମକି ପଡ଼ି) ଓହୋ ! ବିଜୟ ସିଂହର
ଜୟଧ୍ୱନି ରବ
ଉଠୁଲେ ଅଦୂରେ !
ପୂର୍ବ ଶତ୍ରୁ ବିଜୟ ସିଂହର
ହେଲା ଆଗମନ—
ସସୈନ୍ୟରେ କରିବାକୁ
ଦୁର୍ଗ ଆକ୍ରମଣ
ଅତର୍କିତେ ।
ଏବେ କି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ?
(ଇତସ୍ତତ ଭାବେ)

(ରତନସିଂହର ପ୍ରତି ଆଦେଶ ଦେବା)

• ସେନାପତେ !
କି ଭାବୁଛ ଏବେ ?

କର ପ୍ରତିକାର ଯେତେ ଶୀଘ୍ର ହୁଏ—
କରି ସୈନ୍ୟ ସଂଗୃହୀତ
ଯୁଦ୍ଧକ୍ଷେତ୍ରେ କର ହେ ପ୍ରସ୍ଥାନ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ମନ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରତି) ମନ୍ତ୍ରୀ !
କିଛିପଯ୍ୟ ସୈନ୍ୟ ନେଇ
କର ଆମ୍ଭ ଦୁର୍ଗ ରକ୍ଷା ଚେଷ୍ଟା
ଯେପରି ଶତ୍ରୁଗଣ
ନ ପାରନ୍ତି କରି ଦୁର୍ଗରେ ପ୍ରବେଶ ।
ସ୍ୱୟଂ ଯାଇ ମୁହିଁ
କରିବି ଯେ ପରୀକ୍ଷା ଉନ୍ମୁକ୍ତ—
ନିଜ ହସ୍ତେ ।

(ମନ୍ତ୍ରୀ ଦୁର୍ଜ୍ଜନ ସିଂହ ଦ୍ରୁତଗତିରେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହ ମୁକ୍ତ ଅବସ୍ଥାରେ ଥିବାରୁ ଏ ସମସ୍ତ ଘଟଣା ଅବଲୋକନ କରି କେତେକ ସଙ୍ଗୀ ସହ "ଜୟ ମହାରାଜ ବିଜୟ ସିଂହଙ୍କ ଜୟ" କହି ଜନୈକ ସୈନିକକୁ ପଦାଘାତ ଓ ଅସ୍ତ୍ର ଗ୍ରହଣପୂର୍ବକ ଲମ୍ଫପ୍ରଦାନ କରି ଦ୍ରୁତଗତିରେ ପ୍ରସ୍ଥାନ ।)

(ସସବ୍ୟସ୍ତରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ପଟପରିବର୍ତ୍ତନ

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

ପରିଖା

(ରତନ ସିଂହଙ୍କ ସୈନ୍ୟଗଣ ପରିଖା ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଥାଇ ବିଜୟ ସିଂହଙ୍କ ସୈନ୍ୟ ପ୍ରତି ଅସ୍ତ୍ର ବର୍ଷଣ କରିବା । ବିଜୟ ସିଂହର ସୈନ୍ୟଗଣ ରଣଜିତ୍ ସିଂହ ଓ କୃପାଳ ସିଂହର ସୈନ୍ୟ ବାହିନୀ ଏବଂ ପରିଖା ପାରହେବା । ବିପକ୍ଷର ତୀର ଅସି ସୈନ୍ୟ ଅଙ୍ଗରେ ଭେଦ କରିବା ଏବଂ କେତେକ ସୈନ୍ୟ ଆହତ ହୋଇ ଜଳରେ ବୁଡି ଯିବା ।)

ରାଜା ବିଜୟ ସିଂହ—(ସ୍ୱଗତ)—

ବିଷମ ବିପଦ ଆସି
ହେଲା ଉପସ୍ଥିତ,
କି ଉପାୟ କରିବି ବା ଏବେ ?
ସୈନ୍ୟଗଣ କରି
ଅତର୍କିତେ ଯୁଦ୍ଧ,
ହେଲେ ସମର ପ୍ରାଙ୍ଗଣେ ହତ ।
କେତେ ସୈନ୍ୟ ମୋର
ନ ପାରନ୍ତି ପରିଖା ଲଙ୍ଘନ କରି ।

(ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ଆସ ଆସ ବୀର ପୁତ୍ରଗଣ !
କରେଁ ମୁଁ ଆହ୍ୱାନ,
ଧନୁର୍ଧାରୀ ବୀରବୃନ୍ଦ
ଚଢାଇଣ ଗୁଣ

କର ଲକ୍ଷ ସେହ୍ନେ ଦୁର୍ଜ୍ଜନ ସୈନ୍ୟଙ୍କୁ—
ଆଜ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଶରାଘାତ
ବାୟୁ ବେଗେ ପେଶ
ଶତ୍ରୁର ସେନାରେ ।
ଦଅ ପ୍ରାଣ, ଦେଖା ଶକ୍ତି—
କର ବୀରେ ! ଜନନୀର
ମାନ ଉଦ୍ଧାରଣ ।

ସୈନ୍ୟଗଣ—"ଜୟ ଜୟ ଏକଲିଙ୍ଗ ହର
ମାତା କାଳିକା ଚରଣ !"

ବିଜୟ ସିଂହ—ବୀରଗଣ !
କର ପ୍ରାଣପଣେ ଶକ୍ତିର ପ୍ରୟୋଗ
ନାହିଁ ଚିନ୍ତା,
କର ଶତ୍ରୁ ସୈନ୍ୟେ ଅସ୍ତ୍ର ବରଷଣ
ଅଧୀନତା ନକର ସ୍ୱୀକାର;
ପରାଧୀନ ଅଟେ ମୃତ୍ୟୁର ସମାନ ।
ବୀରବୃନ୍ଦ !
କର ସିଂହନାଦ
ମହୋତ୍ସାହେ ଶତ୍ରୁପକ୍ଷେ
କର ଆକ୍ରମଣ ।
ବୁଭୁକ୍ଷିତ ମୃଗେନ୍ଦ୍ର-ଯେସନ —
ଦେଖି ମୃଗ—

ଦଏ କି ସେ କେବେ ଛାଡ ?
ଛାଡ ଭୟ,
ଧର ଦମ୍ଭ,
ଦୃଢ଼ମୁଷ୍ଟି କର ଅସ୍ତ୍ର ବରଷଣ
ଦେଖାଇଣ ବାହୁଛଟା
ରଖ ଥରେ ବୀରର ମହିମା,
ପରାଜୟ କର ଶତ୍ରୁ ।
ନ ବାହୁଡ ସ୍ୱଗୃହକୁ—
ଲାଙ୍ଗୁଡ ସଙ୍କୋଚ ଶ୍ୱାନ
ପଳାଏ ଯେପରି ।
ମାଲ ଅର୍ପିବାରେ
ଅର୍ଜିର ଯା ସାରଧର୍ମ ।
ଫଳୁ ଯା ଫଳିବ ଆମ୍ଭର କର୍ମରେ
ରହି ଧର୍ମରକ୍ଷା କର;
"ମନ୍ତ୍ରର ସାଧନ ଅବା ଶରୀର ପତନ''
ସର୍ବଦା ଆଦର୍ଶ କର—
ଏହି—ବିବେଚିତ ବାଣୀ ।

(ଦ୍ରୁତବେଗେ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ପ୍ରସ୍ଥାନ)
(ଗୃହିଣୀ ପ୍ରବେଶ)

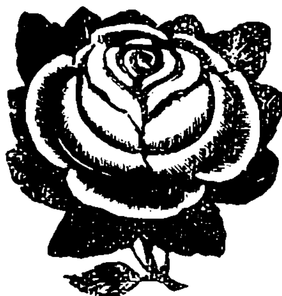
—ଗାନ—

ଗୃଲ ବୀର ଦର୍ପେ ମୃଗେନ୍ଦ୍ର ସନ୍ତାନ
କର ଯଶୋଲକ୍ଷ୍ମୀର ମାନ ଉଦ୍ଧାରଣ ।

ମାତୃରୂପୀ ମାତା ଜନମଭୂମିର
ଉଦ୍ଧରିବ ଯେହୁ ସୁପୁତ୍ର ମାତାର ।
ନାହିଁ ଚିନ୍ତା ହେଲେ ସମରେ ସଂହାର
ଜୟ ପରାଜୟ ଅନିଶ୍ଚୟ ବେଭାର ।
ଗାଅ ଉଚ୍ଚ ସ୍ୱରେ ବୀରେନ୍ଦ୍ର କୁମାର
ଜୟ ମହାରାଜ ବିଜୟ ସିଂହର ।
ଗାଅ ସର୍ବେ ମିଳି ଦେଇ କରତାଳି
ଜୟ ସେନାପତି ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହଙ୍କର ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ପଟ୍ଟପରିବର୍ତ୍ତନ

ପଞ୍ଚମ ଦୃଶ୍ୟ

ଯୁଦ୍ଧ କ୍ଷେତ୍ରର ଅନ୍ୟପାର୍ଶ୍ୱ

(ଜ୍ୟୋତଃ ସିଂହ ଓ ନାଗରିକଗଣ ଓ ପ୍ରଜାଗଣ

ସୈନ୍ୟବେଶେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ)

ଜ୍ୟୋତଃ ସିଂହ—ପ୍ରିୟ ଭ୍ରାତୃଗଣ !
ମନ୍ଦୋଦାର ମାତୃଭକ୍ତ ବୀରଚୟ !
ଦେଖ ଭାବି,
ଅଭି ଅମ୍ଭ ଙ୍କ ଆନନ୍ଦ ଦିନ ।
ଥିଲେ ବୃଦ୍ଧ ନରଦେବ
କରୁଥିଲେ ପରଜା ପାଳନ ପୁତ୍ରସ୍ନେହେ ।
ସେହି ନରଦେବ ହୋଇଥିଲେ ବିତାଡ଼ିତ;
କିନ୍ତୁ ହେଲା ଯହୁଁ—
ଯଶୋଲକ୍ଷ୍ମୀର ଭାଗ୍ୟୋଦୟ
ପାଇଲୁ ସେ ପିତୃସମ
ଆଦର୍ଶ ନରେଶ ।
ନବୀନ ନୃପତି ପ୍ରଭୁଦ୍ରୋହୀ
ଦେଶଦ୍ରୋହୀ ସେ ଦୁର୍ଜନ ସିଂହ
କରେ ଯେ ନିଷ୍ଠୁର କର୍ମ
ହରି ପ୍ରଜାଙ୍କ ସର୍ବସ୍ୱ
ଦେଇ ବିନାଦୋଷେ ଦଣ୍ଡ ।

ଭୁଲିଲ କି ବୀରଗଣ !
ବେଗେ ତେଜ୍ୟା କର
ମଦନ, ଆଲସ୍ୟ, ଈର୍ଷା
କ୍ଷତ୍ରିୟର ଯା ପ୍ରିୟଧର୍ମ
ପାଳ ହେ ସତ୍ୱରେ—
ପ୍ରମାଣିତ କର ପ୍ରତିପଦେ,
ଧନୁ, ଅସି, ଗଦା ଅସ୍ତ୍ରାଳନେ
କର୍କଶ ଯୋଦ୍ଧାଙ୍କ ହସ୍ତ
ତାଙ୍କର ସନ୍ତତି ବୋଲି ହୁଅ ପରିଚିତ ।
ରାଜା ବିଜୟ ନରେଶଙ୍କ
ଜୟ ଆଣେ କର ତାଙ୍କ ସର୍ବେ ଜୟଗାନ ।

ସୈନ୍ୟଗଣ—"ଜୟ ଜୟ ମହାରାଜ ବିଜୟଙ୍କ ଜୟ" ।

ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହ—ହୁଅ ଅଗ୍ରସର ବୀରେ !
ହୁଅ ଅଗ୍ରସର ।
କର ଜୀବନ ଉତ୍ସର୍ଗ,
ଜୟ ଗାନକରି ମାତା ଚଣ୍ଡୀର ପଦ୍ମରେ
ମହୋତ୍ସାହେ, ବୀରଡାକେ ପୂରୁ ରଣ ସ୍ଥଳୀ,
ଉଚ୍ଛୁଳି ସେ ରବ ଉଠୁ
ଦିବ, ଭୁବ, ଅନ୍ତରୀକ୍ଷେ ।

ସୈନ୍ୟଗଣ—"ଜୟ ଜୟ ଏକଲିଙ୍ଗ, ହରହର ଏକଲିଙ୍ଗ" ।

ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହର—ସଂଗଠିତ ସୈନ୍ୟଗଣ—
ହେ—ବୀର କୁମାର !

ଘେନ ଘେନ ନିବେଦନ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର !
ଦେଖି ତବ ବୀରଶକ୍ତି
ହେଲୁ ସର୍ବେ ବଶୀଭୂତ,
ଏ ବାଲ୍ୟ ବୟସେ—ବାଳବୀର—
ଅଭିମନ୍ୟୁ ପରି
ହେଲୁ ତବ ଅଧୀନ ।
କରୁ କରୁ ସର୍ବେ
ବିନୟରେ ଏକଇ ପ୍ରାର୍ଥନା,
କର ତାହା ଅଚିରେ ପୂରଣ ।

ଜ୍ୟୋତଃ ସିଂହ—କି ପ୍ରାର୍ଥନା କହ;
ଯଦି ଥାଏ ମୋ ଶକତି
କରିପାରେଁ ତେବେ
ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପ୍ରଦାନ ତାହା ।
ହେଲେ ପ୍ରୟୋଜନ
ଶତ ଜନ ଉପକାରେ
ଉତ୍ସର୍ଗ ମୁଁ କରିପାରେଁ ଜୀବନ ମୋହର ।

ସୈନ୍ୟବୃନ୍ଦ—ବୀରୋତ୍ତମ ଯୁବକ ପ୍ରବର !
ହେଲୁଁ ଅତୀବ ଆନନ୍ଦ ସର୍ବେ
ଶୁଣି କର୍ଣ୍ଣେ
ତବ ଶିକ୍ଷାପ୍ରଦ ବାକ୍ୟ ।
ଏଣୁ କରୁଛୁଁ ପ୍ରାର୍ଥନା,

ହୁଅ ସୈନ୍ୟେ ସେନାପତି ।
କରନ୍ତୁ ଆଦେଶ
ଯଥା ସ୍ଥାନେ କରିବାକୁ ଅଭିଯାନ ।

ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହ—ବୀର ବୃନ୍ଦ !
ଯଦି କର ସ୍ନେହେ ଅରପଣ
ସେନା ଚାଳନାର ଭାର ମୋହ ଶିରେ
ସଙ୍ଗ ସୁସମ୍ମତେ— ତବ ବାକ୍ୟ
କଲି ସାଦରେ ଗ୍ରହଣ;
ନ ସହେ ବିଲମ୍ବ ଆଉ ।

(ରତନ ସିଂହର ସୈନ୍ୟ-ସମବେତ ସ୍ଥଳକୁ ସମସ୍ତଙ୍କ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ଚାରଣୀ ଗୀତ ଗାଇ ଗାଇ ପ୍ରବେଶ)

—ଗୀତ—

ଶଙ୍ଖ ବଜାଇ ଶିଙ୍ଗା ବଜାଇ
ଜାଗ ଜାଗ ରଣଯାତ୍ରୀ !
(ଗାଅ) ଜୟ ଜୟ ମା ଜନ୍ମଭୂମି—
ବୀର-ଜନମ-ଦାତ୍ରୀ ।
ଭୀମ ଗରବେ ଚିର ଗୌରବେ
ଯଶୋଲକ୍ଷ୍ମୀର ଗାଏ ଅତୀତ ଗୀତ
ଜାଗ ରେ ଜାଗ ରେ
ବୀର ସନ୍ତତି
ରଣ ରଙ୍ଗନେ ବଙ୍ଗ ପାତି !

ଶତ୍ରୁ ଶୋଣିତେ   ଭସାଅ ମେଦନୀ
ଉଚ୍ଛ୍ୱସି ଉଠୁ ପ୍ରଳୟ ଗୀତ ।
(ଗାଅ) ବିଜୟ ହର୍ଷେ
ନାହି ମାଂ, ଜୟ
ରଣ-ରଙ୍ଗିନୀ ଜଗଦ୍ଧାତ୍ରୀ ।

(ଗାଇ ଗାଇ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ପଟ ପରିବର୍ତ୍ତନ

ଷଷ୍ଠ ଦୃଶ୍ୟ

ରଣକ୍ଷେତ୍ରର ଅପର ପାର୍ଶ୍ୱ

(ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହ ରଣକ୍ଷେତ୍ରରେ ସସୈନ୍ୟେ ଉପସ୍ଥିତ,
ରତନ ସିଂହର ସୈନ୍ୟ ପ୍ରତି ତୀର ଚଳାଇବା)

ରତନ ସିଂହ—କ୍ଷାନ୍ତ ହୁଅ ସୈନ୍ୟଗଣ !
କର ଅସ୍ତ୍ର ସମ୍ବରଣ ।

ସୈନ୍ୟଗଣ—(ଅସ୍ତ୍ର ସମ୍ବରଣ କରିବା)

ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହ—(ରତନ ସିଂହ ପ୍ରତି)—
ଦେଖି ତବ ଅସ୍ତ୍ର ସମ୍ବରଣ
ହେଲି ଅତୀବ ଆନନ୍ଦ,
ଆସ, କର ଦେଶ କାର୍ଯ୍ୟ,
ପାପୀ ନିଷ୍କାସନ କାର୍ଯ୍ୟେ
ହୁଅ ଅଗ୍ରସର ।

ରତନ ସିଂହ—ହେଲି ତବ ବାକ୍ୟେ ସୁସମ୍ମତ
କି ଆଦେଶ କର, କରିବି ପାଳନ ।

(ବିଜୟ ସିଂହ, ରଣଜିତ୍ ସିଂହ, କୃପାଳ ସିଂହ ସସୈନ୍ୟେ
ସମରଭୂମିରେ ଉପସ୍ଥିତ)

ବିଜୟ ସିଂହ—ଦେଖ ବୀରବୃନ୍ଦ !
ବିପକ୍ଷର ସେନା-
ଙ୍କ କାରଣେ କରୁଛନ୍ତି

ଅସ୍ତ୍ର ସମ୍ବରଣ—
ଏ କି ? ହେଲେ ସର୍ବେ ପ୍ରଭୁଦ୍ରୋହୀ ।

ସେ:ରତନ ସିଂହ—(କରଯୋଡ଼େ) ମହାରାଜ ।
ଲଭି ଛାମୁଙ୍କର ସାଧୁ ବ୍ୟବହାର
ତୁଷ୍ଟ ସଦା ଏ ପ୍ରଜାମଣ୍ଡଳୀ ।
ଝୁରୁଛନ୍ତି ଅଦ୍ୟାବଧି ସେହି
ସୁଶାସନ,
ଆଜ ବୀରବୃନ୍ଦ
ସେନାଗଣେ ଛାମୁ ଦରଶନ ପାଇ
ହୁଅନ୍ତି ଆନନ୍ଦ,
ପୁନ କି ପାଇଲ୍ଲ ଚରଣତ୍ୟାଗୀ ଥିବା—
ପିତୃପଦ ।
ଦେବ !
ଭକ୍ତିଭରେ ଉଚ୍ଛୁଲେ ହୃଦୟ,
କରନ୍ତୁ ଗ୍ରହଣ ଦେବ
ସମାଭିବାଦନ ! (ଅଭିବାଦନ କରିବା)

ବିଜୟ ସିଂହ—ହେଉ ହେ ମଙ୍ଗଳ !
ହୁଅ ତେବେ ସର୍ବେ ଅଗ୍ରସର ।

ରତନ ସିଂହ—ଚଳ ସୈନ୍ୟଗଣ !
ନର ପଶୁ ! ସେ ନର ପିଶାଚେ—
ପୁନରୂପେ ପାଇ
ଯଶୋଲ୍ଲୀର ମାତା
ପାଉଅଛି ମହା ମନସ୍ତାପ ।

ତେଣୁ କରିବାକୁ ହେବ
ମାତାର ମାନସ ଶାନ୍ତ ।
କରିବା ରଞ୍ଜିତ ଏବେ—
ଶତ୍ରୁରକ୍ତେ ମାତୃପଦ ।
ଆସ ବୀରେ !
ଦେଶଦ୍ରୋହୀ-ମସ୍ତକଚ୍ଛେଦନ ବ୍ରତେ—
ହେବା ଅଗ୍ରସର ।

ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହ—(ବିଜୟ ସିଂହଙ୍କୁ ଅଭିବାଦନ କରି ଷ୍ଟମସ୍ୱରେ ଅସ୍ତ୍ର-
ଝଙ୍କାର କରି ସୈନ୍ୟଗଣଙ୍କୁ କହିବା)
ଚାଲ କର ଦୃଢ଼ଚିତ୍ତ
କ୍ଷୁଧାତୁର ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଶୀର୍ଣ୍ଣ—
ପ୍ରଜାଗଣ !
ନିଅ ପ୍ରତିଶୋଧ
ମନେ ଭାବ ନିରାଧନ—
ପାଷଣ୍ଡ ଶାସନ ।
କରି ଦୁର୍ଗଅବରୋଧ
କର ଶତ୍ରୁର ସଂହାର,
ଉତ୍ସାହିତେ କର ଜୟଗାନ
"ମହାରାଜ ବିଜୟ ସିଂହଙ୍କ ଜୟ" ।

ସୈନ୍ୟଗଣ—"ଜୟ ଜୟ ମହାରାଜ ବିଜୟ ସିଂହଙ୍କ ଜୟ !"

ଯବନିକା

ଚତୁର୍ଥ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

ପ୍ରାଚୀର

(ଦୁର୍ଜ୍ଜନ ସିଂହ, ମନ୍ତ୍ରୀ ଶରଣସିଂହ ଦୁର୍ଗ ପ୍ରାଚୀର ନିକଟରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ)

(ସସବ୍ୟସ୍ତେ ଦୂତର ପ୍ରବେଶ ଓ ଅଭିବାଦନ)

ଦୁର୍ଜ୍ଜନ ସିଂହ—(ଉଦ୍‌ବେଗ ଭରେ)
କହ ରେ କହ ରେ ଦୂତ !
ରଣସମାଚାର,
କି ଘଟିଲା, କି ହେଲା କି ହେଲା ?
କହ ସେନାପତି ଜୟସମାଚାର
କର ତୁଷ୍ଟ ଅତୁଳ ପରାଣ ମମ ।

ଦୂତ— ମହାରାଜ ! ହାୟ ! ହାୟ !
କି ବର୍ଣ୍ଣିବ ବିଷମ ବିପଦ କାଳ
ହେଲା ଉପସ୍ଥିତ ।
ସୈନ୍ୟ ନେଇ ବଳୟ ନରେଶ
କଲା ଅତର୍କିତେ ଦୁର୍ଗ ଆକ୍ରମଣ;
ମହାବାହୁ ! ଆଉ ନାହିଁ—
ଆଉ ନାହିଁ ରକ୍ଷା !

ଯେଉଁ ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହ—
ହୋଇଥିଲ ବନ୍ଦୀ,
ଦେଖି ସୁଯୋଗ ସମୟ—
ଉଠିଲ ସେ ବୀରଡ଼ାକେ,
ଯଥା ସୁପ୍ତସିଂହ—
କେଶର ଫୁଲାଇ ଉଠେ,
ଅମିଷରେ ଲାଳାୟିତ ମୃଗେନ୍ଦ୍ର ପରାୟେ ।
ପ୍ରଜାଗଣେ ହୋଇ ସମ୍ମିଳିତ—
କଲେ ତବ ଦୁର୍ଗ ଆକ୍ରମଣ ।
ରଣସ୍ଥଳେ ନିର୍ଧୂମ ଅନଳ ସମ
ଦଶେ ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହ ଜ୍ୟୋତି ।
ବଦ୍ଧପରିକରେ
କମ୍ପାଇଣ ରଣସ୍ଥଳ —
କମ୍ପାଇଣ ଆକାଶ ପାତାଳ
ବିଦ୍ରୋହୀ ପ୍ରଜାଏ,
ପ୍ରଳୟ ଝଂକାର ସମ
କରୁଛନ୍ତି ଭୈରବ ଝଙ୍କାର—
ବୀର ରବେ—
ଅଜ୍ ପଦାନୁସରଣ ।
ମୋହର ହୁଅଇ ମନେ
କିବା ସ୍ୱୟଂ ରଣଦେବ
ଯୁଦ୍ଧାଙ୍ଗନେ ମୂର୍ତ୍ତିମନ୍ତେ

ହେଲେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ।
ହାୟ ! ହାୟ !
କି କହିବ ଦୁଃସହ ସମ୍ବାଦ ?
ଛତ୍ରମୁଙ୍କ ବାହିନୀ
ସେନାପତି ରତନ ସିଂହର ସଙ୍ଗେ
ଅତତାୟୀ ବିଶ୍ୱାସ ଘାତକେ,
ତ୍ୟାଗ କରି ଛତ୍ରମୁଙ୍କ ଅଶ୍ରୟ
ବନ୍ଦିଲେ ଶତ୍ରୁର ପଦ
ଲଜ୍ଜା ତେଜି ମନ୍ତ୍ର ।
କରି ସର୍ବେ ପରିଖା ଲଙ୍ଘନ
ଦୁର୍ଗଅବରୋଧ ପାଇଁ
ହେଲେଣି ନିକଟ—
ଏବେ ନକରି ବିଲମ୍ବ
କରିବାକୁ ହେଉ ଦେବ
ଅତ୍ମରକ୍ଷା ଚେଷ୍ଟା—
ଶତ୍ରୁମୟ ହେଲା ଏ ଭୁବନ ।
ନ ଦେଖେ ଉପାୟ ଦେଖି
ଅଇଲି ପଳାଇ,
ଶ୍ରୀଛତ୍ରମୁରେ ଜଣାଇବା ଆଶେ;
ଯଥା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ମୋହର,
କ୍ଷମା ହେଉ ଅପରାଧ ମମ ।

ଦୁର୍ଜ୍ଜନ ସିଂହ—ଦୂତବର !
ଉପଯୁକ୍ତ ପ୍ରଭୁଭକ୍ତି ଦେଖାଇଛ—
ତୁମ୍ଭେ, କରିଅଛ

ବହୁତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ,
ଯାଅ ଦୂତ ଯଥାସ୍ଥାନେ ତବ;
ଯାଏଁ ମୁହିଁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସାଧନେ
କରିବି ତା ଅୟୋଜନ ଏବେ ।

ଦୂତ—ଆଜ୍ଞା ମହାରାଜ !

(ଅଭିବାଦନ କରି ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦୁର୍ଜ୍ଜନ ସିଂହ—(ସ୍ୱଗତ) ହାୟ ! ହାୟ !
ଆଜି କି ମୋହର ଏହି
ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ସମୟ !
ଦେଖି ମୋ ଆପଦ କାଳ
ଦେଲେ ଛାଡ଼ି ଯୁଦ୍ଧ ।
ପ୍ରଭୁଦ୍ରୋହୀ ଅବିଶ୍ୱାସୀ ସୈନ୍ୟଗଣେ
କଲେ ହେୟ ପ୍ରଭୁର ଆଦେଶ !
ଶତ୍ରୁପଦେ ଖଟିଲେ ସେ ଯାଇ
କରି ଅସ୍ତ୍ର ତ୍ୟାଗ—
ଏବେ କି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ମମ ?

ହାୟ ରେ ପାଷଣ୍ଡେ
ପ୍ରଭୁଦ୍ରୋହୀ ଫଳେ
ହେବ ସର୍ବେ ଅପରାଧୀ—
ଈଶ୍ୱର ଚରଣେ ।
କି କରିବି—କାହିଁ ଯିବି—
କି ଉପାୟ କରିବି ସାଧନା ?
ଆହା ! ନ ହେଲା କାମନା ସିଦ୍ଧି

ଥିଲା ଯେଉଁ ଆଶା—
କାଳ ମୋର ଏବେ ଉପସ୍ଥିତ
ଯେଉଁ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାରୂପ ମଧୁପାନେ
ହୋଇ ଆଶାଯ୍ୱିତ
କରିଥିଲି ସବୁ ଦୃଶ୍ୟ ନାଟକାଭିନୟ ।
ଯେତେ ଅଙ୍କର ସମାପ୍ତି—
ହେଲା ମୋର ଯବନିକା ଭାଗ୍ୟର ପତନ ।
ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାରୂପ ହେଲା ମୋର କାଳ—
ତାହାପାଇଁ ହେଲା ମୋର
ଭାଗ୍ୟରବି ଚିର ଅସ୍ତମିତ;
ଯେନ ଯିବ ଅମୂଲ୍ୟ ରତନ ରାଜକୋଷୁଁ ।
ଯେତେକ ରକ୍ଷା ହୁଏ ପ୍ରାଣ—
ବାହୁତ ଅଚଳ ଅଗ୍ରେ କରିବ ମୁଁ
ତହିଁର ଉପାୟ ।
ବିଳମ୍ବରେ କାର୍ଯ୍ୟନାଶ ହୋଇ
ଶେଷେ ହେବ ମନେ ଅନୁତାପ ।
(ଇତସ୍ତତ ଭାବେ)

(ମନ୍ତ୍ରୀପ୍ରତି)—କି ଉପାୟ ମନ୍ତ୍ରୀବର !
ହେଲା ସବୁ ଆଶା ବଦୂରିତ
ଏ ମହା ଆପଦ କାଳେ
କି କରି ବାହୁତ ?

ଶରଣ ସିଂହ—ମହାରାଜ ।
ବର୍ତ୍ତମାନ ଉପାୟସାଧନେ

ନାହିଁ ଅଭ୍ର କାଳ
ଥିଲେ ଏ ଶରୀର
ପରେ କରବା ବିଜୟ ଚେଷ୍ଟା—
ରାଜ୍ୟଧନେ ବଳାଇ ମାନସ ।
ମମ ଅନ୍ତର ମଧ୍ୟରେ-
ଦିଶେ ଏକଇ ଉପାୟ
ରାଜକୋଷୁଁ ଘେନ ବହୁ ମୂଲ୍ୟ
ରତନ ନିଚୟ;
ଗୁପ୍ତଦ୍ୱାର ଦେଇ ଶୀଘ୍ର
କରିବାକୁ ହେବ ପଳାୟନ ।

ଦୁର୍ଜ୍ଜନ ସିଂହ—ଯାଅ ତ୍ୱରି,
ବିଶ୍ୱାସି ଭୃତ୍ୟଙ୍କୁ
ଗୁପ୍ତଦ୍ୱାରେ ରଖି କରି ସୁସଜ୍ଜିତ
ବେଗଗାମୀ ତୁରଙ୍ଗମ ଦ୍ୱୟ ।
ଆସିବ ପାଶକୁ ମୋର
ଅନତି ବିଳମ୍ବେ ।

ଶଃ ମନ୍ତ୍ରୀ—ଯଥାଦେଶ ।

(କହ୍ନ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଦୁର୍ଜ୍ଜନ ସିଂହ—(ସ୍ୱଗତ) ଯାଏଁ ମୁହିଁ,
ଘେନିଆସେ ଶୀଘ୍ର
କରିବାକୁ ରାଜକୋଷ ଦ୍ୱାର ଉନ୍ମୋଚନ ।

(କହ୍ନ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ପଟ୍ଟପରିବର୍ତ୍ତନ

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ରାଜ ଅନ୍ତଃପୁର କୋଷାଗାର

(ରାଜା ଦୁର୍ଜ୍ଜନ ସିଂହ କୋଷାଗାରରେ ରତ୍ନରାଶି ଆହରଣ
କରି ରଖିଥିବା ସମୟେ ମନ୍ତ୍ରୀ ଶରଣ ସିଂହର ପ୍ରବେଶ,
ମନ୍ତ୍ରୀକୁ ରତ୍ନରାଶି ବୁଜୁଲା ଧରାଇ ଦେଇ)

ଦୁର୍ଜ୍ଜନ ସିଂହ—ଯାଅ ମନ୍ତ୍ରୀବର !
ଘେନ ସଙ୍ଗେ ରତ୍ନରାଶି
ନ କରି ଅପେକ୍ଷା ମୋହର;
ଯାଅ ଗୁପ୍ତ ସୁଡ଼ଙ୍ଗ ମାର୍ଗରେ—
ପଛେ ପଛେ ଯାଉଅଛି ମୁହିଁ ।

ଶରଣ ସିଂହ—ଯଥାଦେଶ ମହାରାଜ !
କିନ୍ତୁ ଏ ଅଟେ ବିପଦ ସ୍ଥଳୀ—
ଦେବ ! ବିଳମ୍ବେ ହେବଟି ସର୍ବନାଶ ।

(କହି ରତ୍ନ ବୁଜୁଲା ଧରି ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ଦୁର୍ଜ୍ଜନ ସିଂହ କୋଷାଗାରରୁ ବାହାର ଅଗ୍ରସର ହେଉଥିବା ବେଳେ
ସହସା ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାବାଈ ପ୍ରବେଶ ଓ ସଚକିତେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ।)

ଦୁର୍ଜ୍ଜନ ସିଂହ—(ସ୍ତମ୍ଭିତ ଭାବେ ସଚକିତେ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାକୁ ଦେଖି)
(ସ୍ୱଗତ)—ଏ କିଏ ?
ଅମୂଲ୍ୟ ରତନ !
ନାହିଁ ଯାର ରୂପର ଉପମା,

ଯା’ର ଜ୍ୟୋତି ସଙ୍ଗେ
ତୁଚ୍ଛ ଏ—
ସାମାନ୍ୟ ରତନର ଜ୍ୟୋତି ।
ଏ ଅପୂର୍ବ ଅବଳାର ରୂପ,
ହରଛୁ ମାନସ ମୋର;
ଏ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ରତ୍ନ ଛାଡ଼
ତୁଚ୍ଛ ଦ୍ରବ୍ୟ ବଳାଉଛୁ ମତି !

ଦେଖେ ଯାହା ନେତ୍ରେ,
କେଉଁ ପ୍ରାଣେ ଯିବ ଛାଡ଼
ଅମୂଲ୍ୟ ହେମାଙ୍ଗୀ ?
ଗଲେ ତେଜ ପ୍ରାପ୍ତନିଧି,
ଅଉ କପାଁ ପ୍ରାପ୍ତିଆଶା—
ରଖିଥିବ ମନେ ?
ଅଲଭ୍ୟ ପ୍ର ପତ ନିଧି
ଛାଡ଼ି ପଳାଇବା ଅଟେ
କାପୁରୁଷ କାର୍ଯ୍ୟ ।
ଯାହା ପ୍ରତିଆଶେ ଏତେ ଦ୍ୱନ୍ଦ
ଏତିକ ବନ୍ଦୋବ
କରିଥିଲ ସଙ୍ଘଟନ—
କପରେ ମୁଁ ଯିବ ତେଜ ତାରେ ?
(ପ୍ରକାଶ୍ୟେ)

(କାତରଭାବେ ବଜୀତ ସ୍ୱରେ)

ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା !
ମୋର ମାନସହାରିଣୀ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା !
ଦେଖ ଆସି
ହେଲା ମୋର ତବ ପେଇଁ ସର୍ବନାଶ ।
ହସ୍ତଚ୍ୟୁତ ଏହି ଦୁର୍ଗ—
ଆଜ ନାହିଁ ଜୟ ଆଶା ମୋର ।
ସ୍ନେହର ପ୍ରତିମା ! ପ୍ରାଣ ବାଳା—
ସ୍ନେହ କରେ ମୁହିଁ;
ତୋର ପ୍ରତି କରି ଆଶା
ପାଉଛି ମୁଁ ଅସୀମ ଯନ୍ତ୍ରଣା ।
ତେବେ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ ଶଙ୍କା,
ନାହିଁ ଯେ ବିଷାଦ ମନେ
ଥିବାରୁ ଭରଷା—
ତବ ପ୍ରେମ ଲୁବ୍ଧ ଆଶା ମନେ ଜ[illegible]
ପ୍ରଜାଚୟ, ପାଇ ମୋର
କଠୋର ଶାସନ
ହେଲେଣି ବିରକ୍ତ ଆଜ —
କଲେଣି ବିଦ୍ରୋହ,
ପରିଣାମେ ହେଲା ଏ ଦୁର୍ଗତି ।
ଏ ମୋ ଦୁର୍ଗତିର ହେତୁ
ଅଟନ୍ତି ପିଅରି ତୋର ।

ପାଇ ଜ୍ୟୋତିଃ ଫିହର ଉତ୍ସାହ
ପ୍ରଜାଗଣ ମିଶି କଲେ ମୋତେ
ଦୁର୍ଗୁ ବିତାଡ଼ିତ;
ଆଜି ମଧ୍ୟାହ୍ନ କାଳରେ
ଉଦ୍ଭସ୍ତ ବାହିନୀ
କରି ଆକ୍ରମଣ ଦୁର୍ଗ
ନେଲେ ମୋର ରାଜସ୍ୱ ସମ୍ପଦ ହରି ।
ତେଣୁ ବାତାହତ ବୃକ୍ଷସମ
ହେଉଛି ଅଥୟ !
ଦେଖି ଧୃଷ୍ଟ ବାତ୍ୟାସମ
ବୁଲେ ମୋ ମାନସ
ଚିରଦିନ ଆଶା ହେଲା ଚୂର୍ଣ୍ଣ ।
କିନ୍ତୁ ତୋର ରୂପର ପିପାସା
ନ ଛୁଟେ ମାନସୁଁ ମୋର
କର ଗୋ ପୂରଣ ତୋର
ପ୍ରେମନୀର ଦାନେ ।
ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ! ପ୍ରାଣର ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା !
(ପ୍ରେମପୂର୍ଣ୍ଣ ନେତ୍ରେ ଗୃହିଁବା)

ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ବାଈ—ନିର୍ବୋଧ !
ଅନୁତପ୍ତ ଯୁବକ !
ଫଳ ଲଭେ କରେ କର୍ମ
ଅଜ୍ଞାନ ମାନବ ।

କିନ୍ତୁ !
ବର୍ତ୍ତମାନ ଫଳ ଦଅନ୍ତ ମହେଶ ।
ମୋତେ ଅବା କହ ନାହିଁ କେତେ—
ନଷ୍ଟ ବାକ୍ୟ
କଣ୍ଟୁର ଭାବରେ,
ଏବେ ଦେଖି ତବ ଆପଦ ସମୟ
ଅବଳା ହୃଦୟ ମୋର
ହୁଏ ତରଳିତ, ଭାବ
ଭବିଷ୍ୟତ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ତୁମ୍ଭର ।
ତବ କୃତ ଅପରାଧ
ଜୀବନରେ ଲବେ ମାତ୍ର ଶାନ୍ତ
ନ ହେବଟି କେବେ ।
ଏ ରାଜ ବଭବ ଭୋଗ
ନାହିଁ ତବ ଭାଗ୍ୟେ ।
ଅନ୍ତିମ ସମୟ ତବ
ହେଲା ଉପସ୍ଥିତ !
ଭାବୁଅଛ ମନେ—
କର ପଳାୟନ ରକ୍ଷିବ ଜୀବନ ?
କିନ୍ତୁ ଭ୍ରାନ୍ତ ତବ ଏ ବଗୃର,
ନ ହେବ ପୂରଣ କେବେ ।
ଶାନ୍ତ ପିତା—
ଦେବେ କ୍ଷମା କ୍ଷମା ଗୁଣେ

ଅବା କ୍ଷମି ତବ ଅପରାଧ ।
କିନ୍ତୁ,
ପ୍ରଜାଗଣେ ବସି ରାଜସିଂହାସନେ
ଦେଇଅଛ ଯେଉଁ ପୁରସ୍କାର
ଏବେ ସେହି ପ୍ରତିହିଂସା
ପୂରଣ ଆଶାରେ,
ସର୍ବେ ଉନ୍ମୁକ୍ତ କୃପାଣ କରେ
କ୍ରୋଧଭରେ ମୁହୁର୍ମୁହୁ
ଝଣତ୍କାର ଶବ୍ଦ—
ପ୍ରତୀକ୍ଷାରେ ଛନ୍ତି ରହି—
ତବ ପ୍ରତୀକାର ନାହିଁ ଆଉ ।

ନେପଥ୍ୟେ—"ଜୟ ମହାରାଜ ବିଜୟ ସିଂହଙ୍କ ଜୟ"

ଦୁର୍ଜ୍ଜନ ସିଂହ—(ଚମକି ପଡି)
ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା !
ଆଉ ନାହିଁ ବାକ୍ୟାଳାପ କାଳ ।
ହାୟ ! ତବ ଶଶୀ-ମୁଖ ଦେଖି
ଘଟିଲା ମୋ ଏସନ ବିଭ୍ରାଟ ।
ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ! କର ବାକ୍ୟ ରକ୍ଷା—
ଅଶ୍ୱପୃଷ୍ଠେ କର ଆରୋହଣ;
ମୋର ବିଶ୍ୱସ୍ତ ସେବକେ
ରହିଛନ୍ତି ଗୁପ୍ତଦ୍ୱାର ନିକଟରେ ।
ଗ୍ରହିଁଥିବେ,

ବିଳମ୍ବରେ ହେବ କାର୍ଯ୍ୟନାଶ,
ଏ ସଙ୍କଟ ସ୍ଥଳୁ କରିବା ଗୋ
ଶୀଘ୍ର ପଳାୟନ ।

ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା—(ମସ୍ତଳଗ୍ରୀବା ଉତ୍ତୋଳନ କରି କ୍ରୋଧଭରେ)
ଦୂରହୁଅ ମୋ ନିକଟୁଁ
ପାମର ଦୁରାତ୍ମା !
ପାପ ମୁଖେ ପାପକଥା—
କରୁ ଉଚ୍ଚାରଣ,
ଲଜ୍ଜା ନାହିଁ ଛଳେ ଚୋର, ବର୍ବର ପାଷଣ୍ଡ !
ନିକଟରେ ମୃତ୍ୟୁ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ,
ତେବେ ରେ ଦୁରାତ୍ମା !
ପାପ ପଥୁଁ—ପାପକାର୍ଯ୍ୟୁଁ
ନ ହୁଏ ନିବୃତ୍ତ କିପାଁ ମନ ଚୋର ?
ପ୍ରାଣରକ୍ଷା ପାଇଁ
କର ବିଭୁଚରଣେ ପ୍ରାର୍ଥନା,
ଦିଅନ୍ତୁ ସୁଜ୍ଞାନ ।

ଦୁର୍ଜ୍ଜନ ସିଂହ—(ସ୍ୱଗତ)
କିବା ଚତୁରା ପ୍ରାଣପ୍ରତି ଅବା—
କିବା ଧର୍ମ ପ୍ରତି ଭୟ ଅତି ?
ଅସୀଠ ଅଗ୍ରରେ ହୋଇ ଅଗ୍ରସର
ଅଛି କିବା ଲଜ୍ଜା ?

ଆସି ଏବେ ଶେଷ ଦଶା—
ଦେଖେଁ ଶେଷ ପାପ ପଥ
ପରିଣାମେ କିବା ହୁଏ ।
ସ୍ନେହ ବାକ୍ୟେ ନ ପାରିବ କରି ବଶ
ନ କରିବ ଅଙ୍ଗୀକାର
ଯିବାକୁ ସଙ୍ଗରେ ମୋର ।
ଏ ବାମାର ଦର୍ପଚୂର୍ଣ୍ଣ—
ନ ପାରିଲେ କରି
ଅବା ନ ଲଭିଲେ ତାକୁ,
କି ହେବ ପୂରଣ ମୋର ପ୍ରତିହିଂସା କେବେ ।
କରି ବାହୁବଳ
ରମଣୀରେ ଆକର୍ଷିବ ବଳେ ।

(**ସହସା ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାର ହସ୍ତଧାରଣ କରିବା; କରସ୍ପର୍ଶେ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାର ସର୍ବାଙ୍ଗ ଥରିବା; ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ସଜୋରେ ହସ୍ତ ଛଡାଇ ଦୁର୍ଜ୍ଜନ ଉପରେ ପଦାଘାତ କରିବା; ଦୁର୍ଜ୍ଜନର ପୁନଶ୍ଚ ହସ୍ତଧାରଣ ସତ୍ତ୍ୱେ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା କଟି ଦେଶରୁ ଲଜ୍ଜାସ୍ଫୀତ ଭବେ ହସ୍ତରେ ଛୁରିକା ବାହାର କରି ଦୁର୍ଜ୍ଜନର ବକ୍ଷ ଦେଶକୁ ଲକ୍ଷ ଉତ୍ତୋଳନ କରିବା ।**)

ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା—(ସକ୍ରୋଧେ) ସାବଧାନ !
ସାବଧାନ ରେ ନରପିଶାଚ !
ଏକପଦ ହେଲେ ଅଗ୍ରସର
(ଛୁରିକା ଦେଖାଇ)
ଏ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଛୁରିକାଘାତେ
ଦେଖାଇବ ବୀରବାଳା—

ଘୃଣିତ କର୍ମ ।
ମ୍ଳେଚ୍ଛ, ବିଶ୍ୱାସଘାତକ, ଦସ୍ୟୁ, ରେ ବର୍ବର !
ଦେଖିବୁ ତୁ କ୍ଷତ୍ରିୟ ବାଳାର
କ୍ଷମକାର୍ଯ୍ୟ
ନରାଧମ !

(ଛୁରିକା ଦୁର୍ଜ୍ଜନର ବକ୍ଷ ନିକଟରେ ଧାରଣ ଓ ଦୁର୍ଜ୍ଜନର ଭୟରେ
ପଶ୍ଚାତ୍‌ପଦ ହେବା ସମୟେ ସହସା କେତେକ ସୈନ୍ୟ
ଓ ସେନା ସହ ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହର ପ୍ରବେଶ ଓ
ଦ୍ୱାରଦେଶେ ଉନ୍ମୁକ୍ତ ତରବାରି ହସ୍ତେ
କେତେକ ସେନାଙ୍କର ଦଣ୍ଡାୟମାନ)

ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହ—(ସହସା ପ୍ରବିଷ୍ଟ ହୋଇ)
ଅରେ ରେ ପାମର !
କୁଳାଙ୍ଗାର,
ନରପଶୁ ! କରୁ ଚେଷ୍ଟା
ରମଣୀର ଗୌରବ ନାଶନେ ?
ନ ବଗୁର ତଳେ
ରେ ପାଷଣ୍ଡ ! ଅରେ ରେ ପିଶାଚ !
ବିଦ୍ୟୁତ୍ ବେଗେ
କରିଥାନ୍ତା ଏହି ଅସି
ତବ ଗ୍ରୀବା ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ ।

କାନୁ ଦୁର୍ଗନ୍ଧ ମୂଷିକ ।
ନାରୀହତ୍ୟା, ଭ୍ରୂଣହତ୍ୟା,
ବାଳହତ୍ୟାକାରୀ ନରକର କୀଟ
କରଣ ସଂହାର
ନ କରିବ ଏ ବିମଳ ଅସି
ପାପେ କଳଙ୍କିତ କେବେ ।

(ସୈନକ ପ୍ରତି) ସୈନ୍ୟବୃନ୍ଦ !
ଏ ଦୁରାତ୍ମା
ହସ୍ତ ପଦେ—
କର ଶୀଘ୍ର ଶୃଙ୍ଖଳା ବନ୍ଧନ ।

(ଦୁର୍ଜ୍ଜନ ସୈନ୍ୟବୃନ୍ଦ ସହ ଯୁଦ୍ଧ କରଣ ପରେ ଅସ୍ତ୍ରଚ୍ୟୁତ ହେବାରୁ ମଲ୍ଲଯୁଦ୍ଧ ଆରମ୍ଭ ପରେ ବନ୍ଦୀ ହେବା; ସୈନ୍ୟଗଣ ଦୁର୍ଜ୍ଜନକୁ ହସ୍ତପଦେ ଶୃଙ୍ଖଳାବଦ୍ଧ କରିବା)

ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହ—(ଜ୍ୟୋସ୍ନାରୂପ ମୁଗ୍ଧ ନେତ୍ରେ ଚାହିଁ)

(ସ୍ୱଗତ)—ଏହି କି ସେ ରାଜଜେମା
ଜ୍ୟୋସ୍ନାବାଈ ? ଧନେ ସୁବର୍ଣ୍ଣବରନା !
ଦେବୀ ନା ମାନବୀ ?
ନା—ନା—ଦେବୀ !
ବିରାଜଇ ଫୁଟି ଦେହୁଁ
ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସୁଷମା ପ୍ରଭା ।

(ପ୍ରକାଶ୍ୟେ) ଦେବୀ !
ଆଜ ହେଲି ଧନ୍ୟ
ପାଇ ମୁହିଁ ତବ ଦରଶନ
ସୁମଙ୍ଗଳେ ନତପଦେ ଅଛି ରହି,
ଏହା ଅଟେ ଭାଗ୍ୟର ବିଷୟ ।
ପିତା ତବ କରି ଦୁର୍ଗଜୟ—
କରୁଛନ୍ତି ଅନ୍ୱେଷଣ—
ବ୍ୟାକୁଳ ମାନସେ ।

ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା —ଶୁଣି ହେଲି କୃତାର୍ଥ ଅନ୍ତରେ
ପିତାଙ୍କ କୁଶଳ ପୁଣି
ଦୁର୍ଗୋଦ୍ଧାର ବାଣୀ ।

(ବଦ୍ଧ କରାଞ୍ଜଳି ପୁଟେ) ଜନନୀ ମଙ୍ଗଳା ଦେବୀ
ଦେବ ଏକଲିଙ୍ଗ ପ୍ରଭୁ ପରସାଦେ
ପିତା ମୋର, ନଷ୍ଟ ରାଜ୍ୟ ହେଲେ ପ୍ରାପ୍ତ;
ସହସ୍ର ପ୍ରଣତି କରେ—
ହର ଉମା ପଦେ ।   (ପ୍ରଣାମ କରିବା)

(ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହ ପ୍ରତି) ହେ ମହୋଦାର ବୀର !
କଲେ ଦାନ—
ତୃଷାତୁରେ କୃପାବାରି ଆଜ—
ମୃତଜନେ ପୀୟୂଷ ସେଚନ

ଶୁଣାଇଲ ଏ-ଶୁଭ ସମ୍ବାଦ ।
କେଉଁ ଉପହାରେ ତୋଷିବି ମୁଁ ତବ ଚିତ୍ତ ?
ଘରେ ମୁଁ ସହାନୁଭୂତ—
ସାଦରେ ଗ୍ରହଣ, ଅଭ
ଚିର କୃତଜ୍ଞତା ତବଠାରେ ।

(କ୍ଷ୍ୟାତଃ ସିଂହ କ୍ଷ୍ୟାଶ୍ମାର ବାକ୍ୟ ନତଶିରେ ଗ୍ରହଣ କରିବା ଓ ସେନାଗଣ ଏବଂ ବନ୍ଦୀ ଦୁର୍ଜ୍ଜନ ସିଂହକୁ ଧରି ପ୍ରସ୍ଥାନ କରିବା)

କ୍ଷ୍ୟାଶ୍ମା — (କ୍ଷ୍ୟାତଃ ସିଂହକୁ ସସ୍ନେହେ ଅନାଇ)
(ସ୍ୱଗତ) ଆହା ! କି ହୁଏ ମାନସ ମୋର
ଦେଖି ନବ ସୌମ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତି ସରଳତା ଭବ,
ଶୁଣି ମିଷ୍ଟ ବାଣୀ,
ଉପୁଜେ ହୃଦୟେ ମୋର
ଅତର୍କିତେ କି ଏକ ନବୀନ ଭାବ—
ପୀୟୁଷ ପ୍ରବାହେ ଜମକ୍ଷାର ଦଗ୍ଧଜୀବ,
ଦେଖି ନବାଗତ
ପୁରୁଷ ପୁଙ୍ଗବ ବୀରେ
ହୋଇଯାଏ ମରୁହୃଦ—କ୍ଷଣେ ଵପ୍ଲାବିତ
କି ଅଦୃଶ୍ୟ ଶକ୍ତି ବଳେ !

(ସହସା ବିଜୟ ସିଂହର ପ୍ରବେଶ)

ବିଜୟ ସିଂହ—ଅସ ମୋର
ଅନ୍ଧର ଲଉଡ଼ !

ସ୍ନେହର ଦୁହିତା
ମଣିହରାଫଣିବତ
ଦୁର୍ବହ ଜୀବନ ଥିଲି ବହି ।
ତୋହ ପରି ଅମୂଲ୍ୟ ରତନ
ଦେଇ ଅମାନୁଷ ଶବର ହସ୍ତରେ
କି ଆଶାରେ ପିତା ତୋର କରି—
ରହିଥାନ୍ତା ହୃଦ ଦମ୍ଭି
ମାଆ ମୋର ?
ତୋତେ ଉଦ୍ଧରିବା ଆଶେ
କରୁଥିଲି ସୈନ୍ୟସଙ୍ଗଠଣ,
ବିଭୁପାଦେ କରୁଥିଲି ଲୟି
ବିଜୟ ଆଶାରେ ।
ଆସ ମା,
ଏକମାତ୍ର ନୟନପିତୁଳା ମୋର !

(ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାବାଈ ପିତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଆସି ଚରଣରେ ପ୍ରଣିପାତ କରିବା ଓ ବାଷ୍ପାବରୁଦ୍ଧକଣ୍ଠେ ଅଶ୍ରୁପତନ; ବିଜୟ ସିଂହ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାକୁ ଉଠାଇ ମସ୍ତକ ଘ୍ରାଣ ପୂର୍ବକ ଆଶିଷ୍ୟକରଣ ।)

ପଟ୍‌ପରିବର୍ତ୍ତନ

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ରାଜପଥେ—ବିଦୂଷକ

(ସସବ୍ୟସ୍ତେ ପ୍ରବେଶ ଓ ଭୟାଚ୍ଛନ୍ନ ଭାବେ)

ବିଦୂଷକ—ରଜା ଏତେ ଭାବେ କହୁଥିଲେ, ସୈନିକ ଗୃହିଜଣ କଣ ନ କଲେ ! ଯୁଦ୍ଧର ଗୋଲମାଳ ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ତାଙ୍କର ରକ୍ତଟା ଏତେ ଗରମ ହୋଇଗଲା ଯେ ଏକାଥରକେ ମୋ ଶବାସ୍ଥିଟା ଭୂଇଁରେ ଦୁଲ୍‌କିନା କଚାଡ଼ି ଦେଇ ଯୁଦ୍ଧ ଭୂମିକୁ ଏକ ନିଶ୍ୱାସକେ ଚମ୍ପଟ ! ମୁଁ କଣ ଆଉ ଥିଲି ! ଏପାଖରୁ କାଣ୍ଡ ସାଇଁ ସାଇଁ—ସେ ପାଖରୁ ବନ୍ଧୁକ ଢ଼ାଇ ଢ଼ାଇ ମୋ ମୁଣ୍ଡ ଉପରୁଟାରେ ଉଡୁଥାଏ । ଭାଗ୍ୟକୁ ବଡ ବରଗଛଟାଏ ସେଠାରେ ଥିଲା ବୋଲି ତା ଅଢୁଆଳରେ ରହି ଯିବାରୁ ମୋ ପ୍ରାଣଟା ରହିଗଲା । ସେଠୁଁ ତ—ଲସରପସର ହୋଇ ଧାଇଁଛି । ଯୁଅଡ଼େ ଦେଖ ମଡ଼ା କୁଢ଼ କୁଢ ! ଆଇ ବାପା ଲୋ ! ସେ ସୈନିକ ଗୃହିଟା ଯାଇ ଦାନ୍ତ ନିକଟି ଖତମ୍ । ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ କୁଅଡ଼େ ଗଣ୍ଡି କୁଅଡେ ! ଏଇ ସବୁ ଭୟଙ୍କର ବିଭୀଷିକା ମୋର କେତେ ଦିନଯାଏ ମନେ ପଡ଼ିବ । ଏ ଦାନ୍ତ ନିକଟା ରୂପ ସଦା ଆଖିରେ ନାଚୁଥିବ—ନିଦରେ ସୁଦ୍ଧା ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିବି । ସୈନିକ ଗୃହିଟା ଏଯା ହେବାକୁ ଦଉଡ଼ୁଥିଲେ ! ଏମିତି ସଂସାର ଏତେ ମେଳା ମଉଛବ ତୁମକୁ ଗଢ଼ିଛିଇଲା । ହାୟରେ ହାୟ ! କେତେ ଅଗ୍ରହରେ ଦଉଡଗଲେ କି ସତେ

ଯେମିତି ଭେଳକଘର ପଡ଼ିଛି । ମୁଁ ଯୁଦ୍ଧକୁ ଦେଖି ପ୍ରାଣ ବିକଳରେ ଅନ୍ତଃପୁରରେ ଧାଇଁଛି ଏବେ ଯିବ କୁଆଡେ । ହେଉଛି ତ ନଅରଟା ଦଖଲ ଗଲାଣି । କାହିଁ ରେ ବାପା । ସେ ନଅରରେ ତ ଦୁର୍ଜନ ରଜାଟା ଥିବ, ଗଲେ ଆଉ ରକ୍ଷା ଅଛି ? କରେଁ କଣ ?

(ନେପଥ୍ୟେ ନାଯୁଦ୍ଧକ୍ରୀ ଓ ଜୟନାଦ)

(ଚମକି ପଡ଼ି) ଆହୁରି କଲବଲା ରଡ ଶୁଭୁଛି । ଏ ଆଡକୁ ଆସିଯିବେ ପରା । ଏଥର ବଞ୍ଚିଲେ—ଆଉ ଏ ରଜାର ମୋର ଏଠିକି ଯାଙ୍ଗ ରେ ବାବା ! ବ୍ରାହ୍ମଣ ପିଲା, ବ୍ରାହ୍ମଣିଆ ଭିକ୍ଷା କରି ମାଗି ଯାଚି ଖାଇ ଦ ଦିନ ହେଲେ ଏ ସଂସାରେ ରହିଥିବି— ଏବେ ଯେମିତି ହେଲାଣି ବ୍ରାହ୍ମଣୀର ମୁହଁ ଦେଖା ବିଷମ ! ଏ ସ୍ଥାଣରୁ ବଞ୍ଚିଲେ ତ !

(ଇତସ୍ତତ ଭାବେ ଦଉଡ଼ି)

(ନେପଥ୍ୟେ ରଣଶିଙ୍ଗା ଧ୍ୱନି କରି ଦୁଇଜଣ ସୈନିକର ପ୍ରବେଶ)

ବିଦୂଷକ—(ତଟସ୍ଥ ଭାବେ) ବାବା ! ମା-ଆ-ଲେ ! କୁଆଡେ— ଲୁଚିବି, କେଉଁଠି ଲୁଚିବି ! ଏ ତ ସେ ପୂରୁବ ଦକ୍ଷିଣାଦିଆ ସିପାହି ପରି ଦିଶୁଛି ? ମା ମଙ୍ଗଳେ ସଙ୍କଟତାରିଣି ! ଏ ଘାତକ ରକ୍ଷାକର, ଏ ସଙ୍କଟରୁ ବଞ୍ଚା (ଥରି ଥରି ଲୁଚିବା) ।

୧ମ ସୈନିକ—ହେ-ହେ ଗୋସାଇଁ ! ଅସନ୍ତୁ ରଜାଙ୍କ ହୁକୁମ୍ ହୋଇଛି ।

ବଦୂଷକ—ରଜା ! ରଜାଙ୍କ ଡ଼କର । ଓହୋ, ମରଗଲି ! କ୍ଷମାକର । ମୁଁ ବ୍ରାହ୍ମଣଟାଏ—ମୋତେ କମିତ ହେଲେ ବଞ୍ଚାଅ । ବାବୁ, ତମ-ଧର୍ମରହବ—ବଞ୍ଚିଥିଲେ ତମ ଗୁଣ ଗାଇ ବୁଲବ—

୨ୟ ସୈନକ—ମହାରାଜା ତୁରନ୍ତ ସାଙ୍ଗରେ ଧର ନେବାକୁ ଆଦେଶ କରଅଛନ୍ତ ।

ବଦୁଷକ—ହେଲ—ହେଲ, ତମେ ମୋର ସବୁ ତମେ ମୋର ରଜା, ଜୀବନ ରକ୍ଷକ, ତମେ—ତମେ ରଖିଲେ ରଜା କଣ କରବେ ? କହବ ସେ ଡ଼ରୁଅ ବ୍ରାହ୍ମଣଟା ଛନଅ ହୋଇ ମରଗଲ—ତମ ପୁଣ୍ୟ ହେବ । ତମ ହାତ ଧରୁଛି, ଲକ୍ଷେ ବରଷ ବଞ୍ଚିଥାଅ ବାବା—ତମର ଜୟ ଜୟ ହେଉ—

୧ମ ସୈନକ—ଆହେ ଶୁଣ—ଖାଲି ପାଗଲ ପର ତମର ତମେ ବକୁଛ ଯେ । ମହାରାଜା ପରା ଆପଣଙ୍କୁ ନେବାକୁ ଆଜ୍ଞା କରଛନ୍ତ । (ହାତଧର) ଶୁଣନ୍ତୁ—

ବଦୂଷକ—(ଭୟରେ ଥରହର ହୋଇ) ମରଗଲି—ଆଉ ଏଥର ରକ୍ଷା ନାହିଁ—ନଶ୍ଚେ ବାଡ଼େଇ କର ମାରଦେବେ—ଥରେ ସିନା କମିତ ପଳାଇ ଆସିଥିଲି—(ସୈନକ ପ୍ରତ) ବାବୁ ! ମହାରାଜା ଅନୁଗ୍ରହ କର ମୋର ପରା ମୁହଁ ଦେଖିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ଘଉଡ଼ାଇ ଦେଇଛନ୍ତ । ପୁଣି କାହିଁକି ଡ଼ାକିଲେ ? ଏଥର ନଶ୍ଚେ କାରାଗାରରେ ମୋତେ ବନ୍ଦୀ କରବେ । ଭୋକରେ ଶୁଖି ଶୁଖି ମରଯିବ ! ଓହୋ ମୁଁ ଟିକଣ ଜିଅ

ଲୋକ, ଘଣ୍ଟେ ନ ଖାଇଲେ ମରିଯିବ, କଳବଳରେ ଯା ମରିବ ଏଠି ନିଶ୍ୱାସ ବନ୍ଦକରି ମରୁଛି । (ଅଣି ଉପରି ନିଶ୍ୱାସ ବନ୍ଦକରି ମରିବା ଅଭିନୟ କରଣ)

୧ମ ସୈନିକ—ଭାଇ ! କଣ କରିବା—ଅହା ! ଏତ ଏତେ ଅତର୍କି ହେଲେଣି ।

୨ୟ ସୈନିକ—ଭାଇ ! ମହାରାଜାଙ୍କ ସ୍ୱରରେ ଡାକ ତ ! ଖାଇବା ଟିକ ନାମ ଧରି ଖାଇବା ପାଇଁ ଡାକ ତ ଭଲ ।

୧ମ ସୈନିକ—ବୟସ୍ୟ ! ବୟସ୍ୟ ! ମୁଁ ବିଜୟ ସିଂହ, ଉଠନ୍ତୁ ଖାଇବା ସମୟ ହେଲାଣି । ଆଜ ଭଲ ମିଠା ଖେଚଡ଼ି, ରସଗୋଲା, ଦହି. ଭଲ ମିଠାର ଆୟୋଜନ ହୋଇଛି ।

ବିଦୂଷକ—(ଧଡ଼୍ ସଡ଼୍ ଉଠି ଆଖି ବୁଜି) ମହାରାଜ ! ଟିକିଲ ବିଳେ-ହିଅନ୍ତୁ । ବଡ଼ ଭୋକ (ଚକ୍ଷୁ ଫିଟାଇ) ଏ କଣ ରେ ? ଅହା, ସେହି ସିପାହୀ ଯୋଡ଼ାକ ! ମରିଗଲି ରକ୍ଷାନାହିଁ !

୨ୟ ସୈନିକ—ଅମେ କିଏ ଜାଣୁଛନ୍ତି ? ଅମକୁ ଏତେ ଭୟ କାହିଁକି ? ଅମେ ପରା ବିଜୟ ସିଂହଙ୍କ ସୈନିକ । ଦୁଷ୍ଟ ରଜା ଦୁର୍ଜ୍ଜନ ସିଂହ ବନ୍ଦୀ ହେଲାଣି । ଗଡ଼ ଜୟ ହୋଇ ସାରିଲାଣି । କେବଳ ମହାରାଜ ଆପଣଙ୍କୁ ତଲାସ କରିବାକୁ ଅମ୍ଭଙ୍କୁ ପଠାଇଛନ୍ତି ଓ ଖୋଜିବା ପାଇଁ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ଲୋକ ପଠାଇ ଅଛନ୍ତି, ଚାଲନ୍ତୁ ।

ବିଦୂଷକ—ଏ ସବୁ ମିଛ; ମୋତେ ଏମିତ ଠକୁଛ କାହିଁକି ?

୨ୟ ସୈନିକ—ଏ କଣ ନାଁ ଲଗେଇଛ ମାହାମୁରୁ ? ଆମେ ପିଛ କହୁନାହୁଁ, ଆମେ ସବୁ ଛତିଯୁ ? ତମ ପଇତା ଛୁଇଁ କହୁଛୁ ମହାରାଜ. ବିଜୟ ସିଂହ ହଜାଇଛନ୍ତି । ଧୂର୍ଜ୍ଜିନଟାକୁ ବନ୍ଦିକରି ସାରିଲେଣି ସବୁ ।

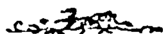
ବିଦୂଷକ—ସତେ, ଓହୋ ! ଏତେବେଳେକେ ଜୀବନ ପାଇଲି ହୋ ! ବେହୁପୋ ଦୁର୍ଜ୍ଜନ, ଦେଖିଲୁ ବ୍ରାହ୍ମଣର କସ୍ରମତ; ସେ ବିଧା ଗୋଇଠାର ଫଳ ପାଇଲୁ ? ଏ ସବୁ ବିଦୂଷକର ପ୍ରତିହିଂସା ? ଧା'ତ୍ । କୁଆଡେ ଯିବ ଧର୍ମଟା ? ଗୃହି ଯୁଗରେ ଅଛି ! (ସୈନିକ ପ୍ରତି) ସତେ କହୁଛ ନା ବାପା, ମୋ ରାଣଟି ?

୧ମ ସୈନିକ—ସତ କି ମିଛ ଆସନ୍ତୁ ଦେଖିବେ ।

ବିଦୂଷକ—ଚାଲ ତେବେ ବାପା ! ତମ ଧର୍ମ ; ଚଣ୍ଡାଳର ମାରିଦା ଫଳ ଫଳିଛି; ଦେଖିଲେ ସିନା କହିବ । ମୋ ଚୁଟିଟା ଧରି ଘୋଷଡାଇ ମାରିବାକୁ ତୁ କିଏ ରେ ? ମୁଁ ସବୁ ଲୋକ ସହି ରହନ୍ତି ? ମୋତେ କଣ ଯାହା ତାହା କରି ପାରିଥିଲୁ କି ? ନ ଖାତା ବିପ୍ର ଦୁର୍ଜ୍ଜନା—

(ବ୍ୟଗ୍ର ଗତିରେ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ପଟ୍ଟ ପରିବର୍ତ୍ତନ

ଚତୁର୍ଥ ଦୃଶ୍ୟ

ରାଜକକ୍ଷ

(ଜ୍ୟୋତଃ ସିଂହ ପ୍ରହରୀବେଷ୍ଟିତ ଦୁର୍ଜ୍ଜନ ସିଂହ ଓ ସୈନ୍ୟଚୟ)

ଦୂତ—(ପ୍ରବେଶ କରି ଜ୍ୟୋତଃ ସିଂହଙ୍କୁ ଅଭିବାଦନ ପୂର୍ବକ)
ସେନାପତେ !
ଆସୁଛନ୍ତି ଅନ୍ତଃପୁରୁ
ସଖୀସହ ରାଜଜେମା—
ପିତାଙ୍କ ଗହଣେ ।

ଜ୍ୟୋତଃ ସିଂହ—ଅଚ୍ଛା ! ଯାଅ ସୈନ୍ୟଗଣ
ହୋଇଣ ଅନ୍ତର,
ଦୁର୍ଜ୍ଜନକୁ ଥାନ୍ତୁ ଜଗି
ଅନ୍ତଃପୁର ବଶ୍ୱାସୀ
ପ୍ରହରୀଗଣେ ?
(ସୈନ୍ୟଗଣଙ୍କ ଅନ୍ତରାଳକୁ ଗମନ)

(ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା. ଓ ବଜ୍ରପ୍ର ସିଂହଙ୍କ ପ୍ରବେଶ ଓ ଉପବେଶନ ଏବଂ
ସଖୀଗଣ ପଶ୍ଚାଦ୍‌ଭାଗେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ।)

ବଜ୍ରପ୍ର ସିଂହ—(ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ପ୍ରତି —
ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ! ଏ ବୀରକୁମାର
କରିଛନ୍ତି ଯେଉଁ ଅସୀମ ସାହସ କର୍ମ
ହେଲା ରାଜପୁତବଂଶ—
ଗଉରବ ରକ୍ଷା ।

ଏହାଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟେ
କଲି ଏହି ଦୁର୍ଗ କରାୟତ୍ତ ।
ସୁବକ ପ୍ରବର ବଳେ ପାଇଲି ମୁଁ—
ହରିରତ୍ନ—
ନୋହିଲେ ତୋ ମୁଖ ଦେଖିବାକୁ
ନଥିଲା ଭରଷା ମୋର ।
ନ ପାରିବା କରି କେବେ
ପ୍ରତ୍ୟୁପକାର ତାଙ୍କ
ପରିଶୋଧ ଏ ଆମ୍ଭ ଜୀବନେ ।
ପାପିଷ୍ଠ ଦୁର୍ଜ୍ଜନ ସିଂହ
ପ୍ରଜାଚୟେ କରି ପୈଶାଚିକ କୁଶାସନ
ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାର—ତେଣୁ,
ପ୍ରଜାଚୟ ହୋଇଥିଲେ ପୂର୍ବ୍ବୁ
ବିଦ୍ରୋହସ୍ଥାପନେ ଉତ୍କଣ୍ଠିତ ।
ପାଇ ଆମ୍ଭ ସାହା
ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହ ଆଗ୍ରେୟ ବଚନ
ପ୍ରଜା ଧାର୍ଦ୍ଦଣ୍ଡାସ ହେଲା
ଦୁର୍ଜ୍ଜନର କାଳ ।

(ଦୁର୍ଜ୍ଜନ ବନ୍ଦୀ ଅବସ୍ଥାରେ ଈଷତ୍ ବ୍ୟୋସାୟୀତ ଭାବେ ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହ ପ୍ରତି)

ରେ କୁକ୍କୁର !
ରାଜଦ୍ରୋହୀ !
ଦେଖନ୍ତି ମୁଁ ଥିଲେ ଅରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବରେ !

ରାଜା ବିଜୟ ସିଂହ—(ସକ୍ରୋଧେ)—

ରେ ପାଷଣ୍ଡ
ପ୍ରଭୁଦ୍ରୋହୀ
ଅନନ୍ତବିଳମ୍ବେ
ମସ୍ତକବିହୀନ ହୋଇଥାନ୍ତା —
ଦେହ ତୋର
କିନ୍ତୁ !
ଥିଲି ଦିନେ ହୋଇ ଏହି
ଦୁର୍ଗେ ନରେଶ୍ୱର
ବସି ରାଜସିଂହାସନେ
ଗର୍ବଭରେ ଧରଣ ଶାସନଦଣ୍ଡ
ବିନା ଦୋଷେ ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହେ
ଦେଇଥିଲି ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡାଦେଶ !
ଉପସ୍ଥିତ ଏବେ ସେହି ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହ ।
ଆଜି ସହସ୍ର ପରଜା—
ଶତ ଶତ ଜନ ମଧ୍ୟେ
ଅର୍ପିବି ରେ ନରାଧମ
ତୋହର ବିଶ୍ୱାରଭାର—
ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହ କରେ ।
ଦେଖିବେ ସମସ୍ତେ
ପାପୀର କି ହୁଏ ପରିଣାମ ।

ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା—(ଭକ୍ତି ପୂର୍ବକ ପିତାଙ୍କୁ ଜଣାଇବା)
ପୂଜ୍ୟପାଦ ପିତା !

ତବ ସ୍ନେହର ଦୁହିତା
କରେ ଭିକ୍ଷା—
ବିଶ୍ୱସ୍ରଷ୍ଟା ହାନ ଲଭି,
କରୁଛନ୍ତି ସଦା ନିରୀକ୍ଷଣ ।
ତାତ !
କିବା ଫଳ ଦେଇ ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡାଦେଶ ?
ଥାଉ ପାପୀ ହୋଇଣ ଜୀବିତ ଭବେ,
ଚିରଦିନ ଭୋଗୁଥାଉ
ନିଜକୃତ ପାପଫଳ-
ଅନୁତପ୍ତ ହୃଦେ ।

ବିଜୟ ସିଂହ—(ଈଷତ୍ ହାସ୍ୟେ)
ଅହା !
ମା ମୋର
କରନାହିଁ ଅନୁରୋଧ ଏନେ,
କହ ନାହିଁ ଏପରି ବଚନ;
ଆଜ ଦେଖି ପାପୀ ପରିଣାମ
ହୁଏ ହୃଦ ଦୟାରେ ତରଳ;
ତବ ଅନୁରୋଧ
କଲି ମାତ ଅଚିରେ ରକ୍ଷଣ !
କଲି କ୍ଷମା;
ଯାଅ ମାତା ଅନ୍ତଃପୁରେ ତବ,
ସଖୀ ମେଳେ—

କର ଯା ସମସ୍ତେ ମାନସ ସନ୍ତୋଷେ
ବନ୍ଧୁ ଚରଣ ପୂଜନ ?

(ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ବାଈ ଲଳିତା ଓ ନର୍ମଦାବାଈ ସଙ୍ଗେ ନେପଥ୍ୟେ ଅନ୍ତଃପୁରକୁ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ପ୍ରହରୀର ପ୍ରବେଶ)

ପ୍ରହରୀ—ମହାରାଜ !
ସେନାପତି—
ଶ୍ରୀମୁ ଦର୍ଶନାଭିଳାଷେ
ଅପେକ୍ଷାରେ ଅଛନ୍ତି ଦୁଆରେ ।

ବିଜୟ ସିଂହ—ଯାଇ ଶୀଘ୍ର
ଦେନି ଆସ ତାଙ୍କୁ ।

(ପ୍ରହରୀର ପ୍ରସ୍ଥାନ ଓ କେତେକ ସୈନ୍ୟଙ୍କ ସହ ରତ୍ନଝୁଲା—
ହସ୍ତେ ସେନାପତିଙ୍କ ପ୍ରବେଶ, ରାଜାଙ୍କ ନିକଟରେ ରତ୍ନଝୁଲା
ସ୍ଥାପନ ଓ ଅଭିବାଦନ ।)

ବିଜୟ ସିଂହ—ସେନାପତେ !
କି ସମ୍ବାଦ—
କାହୁଁ ବା ପାଇଲ ଏହି ରତ୍ନରାଶି ?

ରଣଜିତ୍ ସିଂହ—ମହାରାଜ !
ଦୁର୍ଜ୍ଜନ ହରିହର ମନ୍ତ୍ରୀ
ଅମ୍ଭ ଦୁର୍ଗ ସୁଡ଼ଙ୍ଗ ମାର୍ଗରେ
କତିପୟ ଅନୁଚର ସହ
ରାଜକୋଷ କରଣ ଲୁଣ୍ଠନ

ଅଣ୍ଟପୃଷ୍ଠେ ରତ୍ନ ନେଇ
କରୁଥିଲି ଦେବ ପଳାୟନ ।
ସହସା ଭେଟିଲି—
ଗୁପ୍ତ ସୁଡ଼ଙ୍ଗ ମାର୍ଗରେ
ଘୋରତର ଯୁଦ୍ଧେ
ଅଣ୍ଟଗଣ ଅନୁଚରସହ
ଶରଣ ସିଂହଙ୍କୁ କଲି ହତ୍ୟା,
କଲି ବହୁମୂଲ୍ୟ ରତ୍ନ ହସ୍ତଗତ,
ଏହି ସେହି ରତ୍ନ ।

ବିଜୟ ସିଂହ—ଭଲ—ପାପଣ୍ଡର ହେଲା—
ଉପଯୁକ୍ତ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ !
ଦୁଷ୍ଟ ମନ୍ତ୍ରୀ !
କୁମନ୍ତ୍ରଣା ଦେଇଣ ରଜାକୁ—
କରୁଥିଲା ଶାନ୍ତ ରାଜ୍ୟେ ସଦା
ପ୍ରଜାବର୍ଗେ କଳବଳ
କୁଶାସନ ଗୁଣେ !
ଉପଯୁକ୍ତ ପ୍ରତିଫଳ ହେଲା ପ୍ରାପ୍ତି
ବଧିବଣେ ଦୁର୍ବୃତ୍ତ ପିଶାଚ ।

(ପ୍ରହରୀ ଓ ସେନାଙ୍କ ପ୍ରବେଶ)

ବିଜୟ ସିଂହ—(ସେନାପତି ଓ ପ୍ରହରୀ ପ୍ରତି)—
ଏ ବନ୍ଦୀକୁ ନେଇଯାଅ
ସମ୍ମୁଖ ଅମ୍ବର

କର ସୁଦୃଢ଼ ବନ୍ଧନ !
ଅଜୀବନ କାରବାସଦଣ୍ଡ
ଭୋଗ କରୁ ଦୁଷ୍ଟ ନିଜ କର୍ମାର୍ଜିତ ଫଳ ।

ପ୍ରହରୀ—ଯେ ଆଜ୍ଞା ମହିମା !

(ସେନାପତି ଶସ୍ତ୍ରଧାରୀ ସୈନ୍ୟଙ୍କ ସହ ଦୁର୍ଜ୍ଜନଙ୍କୁ ଆନୟନ ଓ କାରାଧକ୍ଷ ଠାରେ ସମର୍ପଣ କରିବା)

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ରାଜା ବିଜୟ ସିଂହ—ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହ !
ଏ ଦୁଷ୍ଟର ଅନ୍ୟାୟ ବିଚାରରେ
କେତେ ନିରୀହ ପ୍ରଜାଏ
ହୋଇଛନ୍ତି କାରାବଦ୍ଧ;
କାରାଧକ୍ଷେ ଜଣାଇ ଆଦେଶ
ଶୀଘ୍ର କରାଇବ ମୁକ୍ତ ।

ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହ—ଯଥା ଆଜ୍ଞା ମହାରାଜ !
ସଦାଧୀନ ତାହା କରିବ ପାଳନ ।

ବିଜୟ ସିଂହ—ବତ୍ସ !
ବୀରତ୍ୱର ଅବଦାନେ
କିଣିଛ ହୃଦୟ ମୋର ।

ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହ—(କୃତାଞ୍ଜଳିପୁଟେ)—
ଏ ଦାସର ଅଛି କିଛି ନିବେଦନ—
ଶ୍ରୀପଦ୍ମରେ ।

ବିଜୟ ସିଂହ—କହ ବତ୍ସ ନିର୍ଭୟ ଅନ୍ତରେ ।

ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହ—ମହାରାଜ ! କ୍ଷମୁଁକର—
ଏ ରାଜ୍ୟରେ ଅଜନ୍ମ ବର୍ଦ୍ଧିତ ଅନେ
ଦାନ ଧ୍ୟାନ ମୁହିଁ,
ଜାଣେ ଏକା ଦେଶ ସେବା ।
ନିଜ ଭୁଜବଳେ ସାଧି ପାରିଛି କର୍ତ୍ତବ୍ୟ
ମାତ୍ର ହେଲା ଦିନଦଶ,
ଗୃହେ ରୁଗ୍ଣା ବୃଦ୍ଧାମାତା
ଏକାକିନୀ ଥିବେ ବସି
ଚାହିଁ ମୋ ପଥକୁ ।
ମାତୃପଦ ସେବନୁ ଅନ୍ତର ହୋଇ
ଦିନଦଶ ମାତ୍ର
ଲଗେ ମୋତେ ଏହା ଦିନ ଯୁଗାନ୍ତରବତ ।
ହେଉ ଅନୁମତି ଦେବ !
ଆସେଁ ବନ୍ଦି ଜନନୀ ପୟର ।

ବିଜୟ ସିଂହ—ଯାଅ ବତ୍ସ !
କିନ୍ତୁ ରଖ ମନେ
ଆଣିବ ସଙ୍ଗତେ ତୁମ୍ଭ ମାତାଙ୍କୁ ନିଶ୍ଚୟ,
ରହିବେ ସେ ରାଜ ଅନ୍ତଃପୁରେ ।

(ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହର ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ଯବନିକା

ପଞ୍ଚମ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

(ବିଜୟ ସିଂହଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରଣାଗାର)

(ରାଜା ବିଜୟ ସିଂହ, କୃପାଳ ସିଂହ ମନ୍ତ୍ରୀ, ରଣଜିତ୍ ସିଂହ
ସେନାପତି, ମହାନନ୍ଦ ଶର୍ମା ବିଦୂଷକ ।)

ବିଜୟ ସିଂହ—ମନ୍ତ୍ରୀ !

ମୋର ସ୍ନେହର ଦୁହିତା ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା !
ପରିଣତା ବୟସରେ
ରୂପେ ଗୁଣେ କରେ—
ରାଜଧର୍ମ୍ୟ ଅଲଙ୍କୃତ ।
ଜେମାମଣି ସମର୍ପିବି
କାହା କରେ
ଥିଲି ମୁହିଁ ସତତ ଚିନ୍ତିତ ।
କିନ୍ତୁ ! ହେଲା ବିଦୂରିତ ତାହା
ଭାବଛି ମୁଁ—
ବୀର ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହ କରେ
ଦେବ କୁମାରୀକୁ ମୋର;
କରି କାଞ୍ଚନରେ ମଣିଯୋଗ
ପରିଣୟ ସୂତ୍ରେ—

କରିବ ବେଦ ବିହିତାନୁସାରେ
ମାଙ୍ଗଳିକ ବିଧିରେ ବନ୍ଧନ ।
ମମ ଅଭିଳାଷ
ପ୍ରଜାପତି କରିବେ ସମ୍ପନ୍ନ
ସୁକଲ୍ୟାଣେ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ କୃପାଳ— ମହାରାଜ !
ଉପଯୁକ୍ତ ପାତ୍ରେ
ହେବ ହେମ ମଣିର ସଂଯୋଗ !
ଈଶ୍ୱର ଇଚ୍ଛାରେ—
ପ୍ରଭୋ ! ଆଦେଶିବା ହେଉ
ସୁନକ୍ଷତ୍ର କେଉଁ ଦିନ
ଅଧୀନରେ ହେଲେ ଯେ ଆଦେଶ
ବିଧିମତେ କରାଇବ
ବିବାହ ବିଧିର ଆୟୋଜନ ।

ବିଦୂଷକ—ମନ୍ତ୍ରୀ ମହାଶୟ ! ଆୟୋଜନର ବିଳମ୍ବ ହେଉଛି ଯେ ! "ଶୁଭସ୍ୟ ଶୀଘ୍ରଂ" । କଥା କଣ କି, ଅମ୍ଭର ଦୁର୍ଦ୍ଧର୍ଷ ଦୁର୍ଜ୍ଜନ ସିଂହର ତାଡ଼ନାରେ ମହାରାଜାଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଭ୍ରମଣ ବିଭ୍ରାଟ କଥା ତ ଆପଣ ଜାଣନ୍ତି । ତେବେ ରାଜ୍ୟଯାକ ଏପରି ବିଭ୍ରାଟ ଓ ମହାରାଜାଙ୍କ ରାଷ୍ଟ୍ରବିପ୍ଳବରେ ସେ ସବୁରେ ମନ କଷ୍ଟ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା, କିଏ କୁଆଡେ ଛନ୍‌ଛନ ହୋଇଥିଲୁ ତାର ଇୟତ୍ତା ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ସବୁ— ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା କ୍ଷୟ ହୋଇ କୁଆଡ଼େ ପୋଡ଼ିଜଳି ଗଲା ।

ଏବେ ମହାରାଜ ବିଜୟ ନରେଶଙ୍କୁ ଜୟଲକ୍ଷ୍ମୀ ଆଶ୍ରୟ କରି ଥିବାରୁ ଗୃହଅଙ୍ଗେ ଏ ମହା ବିଜୟୋଲ୍ଲାସ ମୁଖରିତ; ଏବଂ ଅମ୍ଭେ ସେ ମହାମହିମ ବିଜୟ ସିଂହଙ୍କ ବିଶାଳ କଳ୍ପଦ୍ରୁମ ବାହୁ ଛାୟା ତଳେ ଗୃଣ୍ଡେ ଗୃଣ୍ଡେ ଆଶ୍ରୟ ନେବାକୁ ଅସିଗଲୁ । ଦେଖୁ ଦେଖୁ ରଥଚକ୍ର ଘୂରିବା ପରି ଆମ ଦଶାଟା ଘୂରି ପଡ଼ିଲା । ସୁଯୋଗ ଦେଖିଲୁ, ଦୁଇଦିନ ନ ହେଉଣୁ ଖାଇବାର ଯୋଗାଡ଼ ! ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣା ଜେମାମଣି ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାଙ୍କ ବିବାହର ମହୋତ୍ସବ ଯୋଗାଡ଼, ବାଃ ବାଃ ରେ ଭାଗ୍ୟ ! ଏଥିରେ ଯଦି ବ୍ରାହ୍ମଣର ପେଟ ନ ପୂରିବ ତେବେ ପୂରିବ କେବେ ? ବହୁ କାଳରୁ କ୍ଷୁଧାରେ ଶୁଖିଥିବା ପେଟ ଏଥର ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବ । କେତେ ପିଠା, ମିଠାଇ, ଲଡୁ, ପାନଭୁଆ ଗଣ୍ଡା ଗଣ୍ଡା ମଣ୍ଡାରେ ରାଜ ଭଣ୍ଡାର ସରଘର ଭରିଯିବ । ଚନ୍ଦ୍ରାକାର ବେଦୀରେ ଦ୍ୱିଜମଣ୍ଡଳୀରେ ଚକାମାଡ଼ି ବସିଲା ଉତ୍ତାରୁ "ଚନ୍ଦ୍ରାକାରଂ ତାମ୍ରବର୍ଣ୍ଣ ଘୃତେନ ପରିପାଚିତଃ" ପଲମ, ପଲମ—ପଲମ, ପଲମ ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେବ । ମନ୍ତ୍ରୀ ମହାଭାଗ ! ଠିକ ଏ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇ ଥିବେ । ଯେମିତି ସେଥିରେ ନିବାତ ଗୃଣ୍ଡ ଯ୍ୟାଦା ଭାବରେ ପଡଥାଏ—ଏବଂ ମେଞ୍ଚାଏ ଚେପରି ମିଳିବ ।

ବିଜୟ ସିଂହ—(ମନ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରତି)

ମନ୍ତ୍ରୀ !

କହିଥିଲେ ଗୁରୁ

ରାଜ ପୁରୋଧା ପଣ୍ଡିତେ —

ଆଗତ ଫାଲ୍‌ଗୁନ ମଧୁମାସେ

ଶୁକ୍ଳଦିନ ଦଶମୀ ତିଥିରେ
ଚନ୍ଦ୍ରବାରେ ଅଛି ଶୁଭଲଗ୍ନ ।
ସେହି ଦିନ କର ଅୟୋଜନ—
ସମସ୍ତ ବିଷୟ । ଆଜ—
ବିଧିମତେ ଯାନ୍ତୁ
ସାମନ୍ତ ନୃପତିଚୟେ,
ଆତ୍ମ କୁଳୋଚିତେ କର ନିମନ୍ତ୍ରଣ
ଜ୍ଞାତି ମିତ୍ର, ବନ୍ଧୁଗଣେ ପଠାଅ—
ମଙ୍ଗଳ ପତ୍ର ।
ମାଙ୍ଗଳିକ କାର୍ଯ୍ୟ ଉପଲକ୍ଷେ
ବିବାହର ଅୟୋଜନେ—
ଲାଗନ୍ତୁ ସମସ୍ତ କର୍ମଚାରୀ
ନାହିଁ ଆଉ ଦିନ ।
ଅଛି ଅଳ୍ପକାଳ—
ଗୃହ ହର୍ମ୍ୟ ନଗର ମଣ୍ଡନେ
ଶିଳ୍ପୀଗଣ ଲାଗି ଯାନ୍ତୁ
ଯେ ଯାହାର କର୍ମେ ।

କୃପାଲ ସିଂହ—ଯଥାଦେଶ ମହାରାଜ !
କରିବି ପାଳନ,
କରନ୍ତୁ ମଙ୍ଗଳମୟ
ସୁମଙ୍ଗଳେ କାର୍ଯ୍ୟ ସମାପନ ।

ସେନାପତି ରଣଜିତ୍ ସିଂହ—ମହାରାଜ !
ସେନା ଦୁର୍ଗେ

ସୈନ୍ୟ ପାଇଁ ସୁରକ୍ଷିତ ଶସ୍ୟ ଅଛି
ବହୁଳ ଭାବରେ ।
ତୃତୀୟ ବତ୍ସର ଯାଇ
ବଳିବ ଟି ବହୁଶସ୍ୟ
ଜଣାଯାଏ ମୋତେ ।
ପ୍ରଭୁଙ୍କର ହୋଇଲେ ଆଦେଶ
ରଖିଦେଇ ସୈନ୍ୟଖର୍ଚ୍ଚ
ବିଧିଅନୁସାରେ, ଅତିରିକ୍ତ କରିଦେବୁ
ବିକ୍ରୟ ରାଜ୍ୟରେ ।
ଅବା ହେବ ଅନ୍ୟ କି ଆଦେଶ ?

ରାଜା ବିଜୟ ସିଂହ—ସେନାପତେ !
କର ତାହା
ସ୍ୱଳ୍ପ ମୂଲ୍ୟେ—
ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିକ୍ରୟ ।
ଏ ସମୟେ—
ଦରିଦ୍ର ପ୍ରଜାର
ହେବ କିଞ୍ଚିତ୍ ଉପକାର ।

ସେନାପତି—ଯଥାଦେଶ,
କରିବି ପାଳନ ଦେବ !

ପଟ୍‌ପରିବର୍ତ୍ତନ

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ରାଜପଥ

(ଗୁରଣୀଙ୍କ ପ୍ରବେଶ ଓ ଗାନ)

—ଗୀତ—

ସର୍ଗ ଶିଖ   ଫେର ବାରେ
ଫେର ରାଜ ଦରବାରେ
ଜୟ ଧ୍ୱଜା   ଉଡ଼େ ଆଜ
ଯଶୋଲ୍ଲୀର ଦ୍ୱାରେ-ଦ୍ୱାରେ ।

ମଧୁ ବାଅ   ବନ୍ଦେ ମନ୍ଦେ
ଭାଗ୍ୟ ଦୋଳେ   ନବଛନ୍ଦେ
ଆଉ କାହିଁ କରୁଣ ସ୍ୱରେ
ବ୍ୟଥା ବାଜେ ବୁକୁଭରେ !

ପଟ୍ଟପରିବର୍ତ୍ତନ

ତୃତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ରାଜ ଦରବାର

(ସିଂହାସନରେ ରାଜା ବିଜୟ ସିଂହ, ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗରେ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ଓ
ବାମଦିଗରେ ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହ, ସହଚରୀଗଣ ଅଳଟ ଚାମର ଧାରଣ
କରି ବ୍ୟଜନ କରୁଥିବା—ମନ୍ତ୍ରୀ କୃପାଳ ସିଂହ, ରଣଜିତ୍ ସିଂହ,
ରାଜଗୁରୁ ଶମ୍ଭୁନାଥ ଶାସ୍ତ୍ରୀ, ସଦାନନ୍ଦ ଶର୍ମା ବିଦୂଷକ
ଯଥୋଚିତ ଆସନମାନଙ୍କରେ ଉପବେଶନ ।
ପ୍ରଜାଗଣ, ଭଦ୍ରମଣ୍ଡଳୀ ସଭାସଦ୍‌ଗଣଙ୍କର
ଯଥା ଆସନରେ ଉପବେଶନ ।)

ରାଜା ବିଜୟ ସିଂହ—(ସିଂହାସନରୁ ଉତ୍ଥାନ ପୂର୍ବକ)—

ସଭାସଦ୍
ପ୍ରଜାଚୟ !
ଅଛି ମମ ଏକ ନିବେଦନ
ହେଲା ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟେ
ମାଙ୍ଗଳିକ କାର୍ଯ୍ୟ ସମାପନ ।
ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହ କରେ
ସ୍ନେହର ଦୁହିତା ଆଜି
ପତ୍ନୀରୂପେ ରାଜ୍ୟ ସିଂହାସନ
କଲି ସମର୍ପଣ ।

ଅଦ୍ୟ ଅଭିଷେକୋତ୍ସବ
କରିବାକୁ ହେବ ସମାପନ ।

(ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହ ପ୍ରତି)—ଆସ ବତ୍ସ !
ଆସ ମମ ସ୍ନେହର କୁମାର !
କର ସିଂହାସନ ଆରୋହଣ ।

(ବିଜୟ ସିଂହ ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହର ହସ୍ତ ଧାରଣ କରି ସିଂହାସନେ ବସାଇବା ଓ ସ୍ୱମସ୍ତକରୁ ମୁକୁଟ ବାହାର କରି ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହର ମସ୍ତକେ ପରିଧାନ କରାଇବା ଓ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାବାଈଙ୍କୁ ବାମ ପାଖରେ ଉପବେଶନ କରାଇବା । ସମସ୍ତ ଜନମଣ୍ଡଳୀ ଓ ପ୍ରଜା, ନରନାରୀଗଣ ଜୟନାଦ କରିବା ଏବଂ ବ୍ରାହ୍ମଣଗଣଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦ, ମାଙ୍ଗଳିକ ଗାନ, ଶଙ୍ଖ, ହୁଳହୁଳି ଓ ବାଦ୍ୟନାଦ ।)

ବିଜୟ ସିଂହ—(ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହ ପ୍ରତି)
ବତ୍ସ ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହ !
ପରଜା ପାଳନ
ଦୁଷ୍ଟର ଦଳନ ହେତୁ
କରେ ନୃପ ଅସି ଅଉ
ମୁକୁଟ ଧାରଣ ।
ଆଜ ହେଲ ଏ ରାଜ୍ୟର
ନବୀନ ବିଧାତା ତୁମ୍ଭେ,

ତେଣୁ ବିଧିମତେ
ପରଜା ପାଳନ
ନୃପତିର ଅଟଇ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରମ ।
ଅନାଥ ପାଳନ,
ରୋଗୀ-ବାଲବୃଦ୍ଧେ
ଶୁଶ୍ରୂଷା ସ୍ଥାପନ କରି ଅଟଇ ବିହିତ,
ଚିକିତ୍ସା ଆଗାର ରଖି
ରୋଗୀର ଶୁଶ୍ରୂଷା—
ଅଶିକ୍ଷିତ ପ୍ରଜାଗଣେ ଶିକ୍ଷାଦାନେ—
ରାଜ୍ୟେ—ପାଠଶାଳା କରିବ ସ୍ଥାପନ ।
ଅନ୍ୟାୟ ଦମନ —
ଚୌର୍ଯ୍ୟଭୟ ନିବାରଣ କାର୍ଯ୍ୟେ
ରାଜ୍ୟେ ସୈନ୍ୟ ରଖିବ ପ୍ରଚୁର ।
ନ ପାଇଣ ପରରାଷ୍ଟ୍ରଭୟ
ଯଥାବିଧି ରାଜ୍ୟେ ପ୍ରଜା
ରହନ୍ତି ନିର୍ଭୟେ ।
ଦେଇ ସର୍ବଦିଗେ ଦୃଷ୍ଟି
ଥିବ ନୃପ ସତର୍କ ଭାବରେ ।
ରାଜ୍ୟ ସିଂହାସନ ନୁହେ—
ଭୋଗର କାରଣ,
ବହୁକଷ୍ଟ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ବିପଦର ସ୍ଥଳ ।
ସୁଯୋଗ୍ୟ ତ ତୁମ୍ଭେ,

କରି ସାମ, ଦାନ, ଦଣ୍ଡ, ଭେଦେ
ଶାସନ ବଳରେ ରାଜ୍ୟରେ ସୁଶାନ୍ତ,
ଶାସ୍ତ୍ର ବିଧିମତେ—
ସର୍ବ ପୂର୍ବତନ ବନ୍ଧୁଜନେ
ପୁଚ୍ଛଣ କରିବ
ରାଜ୍ୟର ପାଳନ,
ଯେସନ୍ତେ ରାଜ୍ୟେ—
ସଦା ଶାନ୍ତ ହୁଏ ବିରାଜିତ ।

(ଉଭୟେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ ପ୍ରଣାମ ପୂର୍ବକ)

ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହ—ପିତଃ !
କରନ୍ତୁ କଲ୍ୟାଣ
ଯଥା ଏ ଅଧମ—
ନିର୍ବିଘ୍ନରେ ତବାଦେଶ କରିବ ପାଳନ ।

(କହି ଉଭୟଙ୍କ ଉପବେଶନ)

ଧନଞ୍ଜୟ ସିଂହ—(ସଭାସଦ ପ୍ରତି)
ପ୍ରିୟତମ ପୁତ୍ରସମ
ପ୍ରଜାଗଣ ମମ !
ଅଛି ମୋର ଏକ ମାତ୍ର ଅନୁରୋଧ ଶୁଣ ।
ଗଲା ଦିନ ଏ ବିଶାଳ ରାଜ୍ୟଭାର ବହି
ଚିର କୋଳାହଳେ ।

ଇଷ୍ଟାନିଷ୍ଟ କରଣ ବଗୃର
ଦେଇଅଛ କେତେ ଜନେ
ଇଷ୍ଟାନିଷ୍ଟ ଫଳ ।
ଏକମାତ୍ର କେମା ମୋର
ସ୍ନେହର ସନ୍ତାନ,
କଲି ତାକୁ ପ୍ରପାନେ ଅର୍ପଣ
ରାଜ୍ୟଭାର ସବୁ ।
ଦ୍ଵାନ ଲଭ ଯେତେ ତବ
ନବୀନ ନୃପ ଛାମୁରେ ଜଣାଇବ ଯାଇ ।
ଚତୁର୍ଥ ସମୟ ହେତୁ
ପୁଣ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟେ ବଳଇ ମୋ ମନ.
କରିବ ମୁଁ ତୀର୍ଥସେବା
କରିଛି ସଙ୍କଳ୍ପ ।
ସେହି ସ୍ଵର୍ଗସମ ବାରାଣସୀ କ୍ଷେତ୍ରେ
କରି ତପ—
କାଟାଇବି ଶେଷକାଳ ମୋର ।

ପ୍ରଜାଗଣ—(ଗୋପାଳଚନ୍ଦ୍ର ଭୂମ୍ୟଧିକାରୀ ପ୍ରଜାଙ୍କ ତରଫରୁ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ) ଉତ୍ତମ ପ୍ରସ୍ତାବ ! ହେଉ ମହାରାଜ ! ଛାମୁଙ୍କ ଇଚ୍ଛା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଉ ! ଅମ୍ଭେ ଛାମୁଁଙ୍କ ସୁଶାସନ ଫଳରେ ପୁତ୍ରଭଳି ପାଳିତ ହୋଇଅଛୁଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅମ୍ଭର ନବ ରାଜା ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହଙ୍କୁ ପିତାଭଳି ଭକ୍ତି କରିବାରେ ତ୍ରୁଟି କରିବୁ ନାହିଁ ।

(ଉପବେଶନ)

ବିଜୟ ସିଂହ— (ମନ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରତି) ମନ୍ତ୍ରୀ !

ପାଇ ତବ ସୁମନ୍ତ୍ରଣା
ନିର୍ବିଘ୍ନେ ମୁଁ କରୁଥିଲି
ଏ ରାଜ୍ୟ ଶାସନ ।
ଏ ରାଜ୍ୟର ସମସ୍ତ ବାରତା
ଗୁପ୍ତ ରହସ୍ୟ ଯେତେକ
ଗୋଚର ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ।
ଯଥା ପାଳୁଥିଲ ମମାଦେଶ
ମନ୍ତ୍ରୀଚୂଡ଼ାମଣି ! ତଥା
ତବ ନବ ଅଭିଷିକ୍ତ
ନୃପାଦେଶ ପାଳି
କରାଇବ ଶାନ୍ତି ରାଜ୍ୟରେ ସ୍ଥାପନ ।

ମନ୍ତ୍ରୀ କୃପାଳ—(ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ)

ମହାରାଜ !
ପାଇ ଯୁମ୍ଭଙ୍କ ଶ୍ରୀମୁଖାଦେଶ
ହେଲି ଦାସ କୃତାର୍ଥ ଅନ୍ତରେ ।
ନବରାଜ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ସିଂହେ
ଦେବାହେଲେ ଯେଉଁ ରାଜନୀତି —
ଉପଦେଶ,
ସେହି ଉପଦେଶ ଆଜି
ଯୁମ୍ଭଙ୍କ ଆଶିଷେ
କରିବେ ପାଳନ ନିର୍ବିଘ୍ନରେ ପ୍ରଜାଚୟ ।

ଦେଖି ଆସୁଅଛି
ଟଣ ପରିଂଦଗ୍ ଜମେ
ଯଶୋଲ୍ମୀର ସିଂହାସନେ
ନ ରହିବେ ଅନ୍ୟାୟୀ ରାଜନ ।
ନ୍ୟାୟପରାୟଣେ
ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହ ସମ
ନଥିବେ ଯେ ପରଦେଶ ନୃପ ।
ଯଶୋଲ୍ମୀର ଭାଗ୍ୟାକାଶେ
ଜ୍ୟୋତିଷ୍ଣ ଆଦିତ୍ୟ
ହୋଇଲେ ଉଦୟ
ନ ରହିବ ଅନ୍ୟାୟ ତିମିର ।

(ଉପବେଶନ)

ରାଜା ବିଜୟ ସିଂହ— (ସେନାପତି ପ୍ରତି)
ସେନାପତେ !
ଥିଲ ତୁମ୍ଭେ ବାଲ୍ୟସହଚର ମୋର ।
କରି ସେନାର ଗଠନା
ଦେଖାଇଛ ଯାହା ତୁମ୍ଭେ
ବିକ୍ରମ ବିଜୟ,
ତୁମ୍ଭ ବଳୁ ଏହି ଯଶୋଲ୍ମୀର ସିଂହାସନ
ରହିଛି ନିଷ୍କଣ୍ଟେ ।
ବହୁଭାବେ ସମ୍ମାନିତ କରୁଥିଲ ମୋତେ;
ଏବେ ତବ ନବ ନୃପ ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହେ

ଦେଖାଇବ ଅନୁରକ୍ତ ।
କରେ ମୁଁ ପ୍ରାର୍ଥନା, ଦୁର୍ଗାପଦେ,
ଦେବୀ ରଣଚଣ୍ଡୀ
କରଣ ସୁଦୃଷ୍ଟି, କରୁ ବାସ
ତବ ଭୂଜଦଣ୍ଡେ,
ଦେଉ ସଦା ବିକ୍ରମ—ବିଜୟ ।

ଯେ ଦ୍ରଣଜିତ୍ ସିଂହ—(ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ)
ମହାରାଜ !
ବୀରରକ୍ତ ପ୍ରବାହିତ ଦେହେ
ଥିବା ଯାଏ, ଧମନୀରେ ଉଷ୍ଣ—
ଶୋଣିତ ପ୍ରବାହ,
ନ ହଟିବ କେବେ ଏ କ୍ଷତ୍ରିୟ
ମାତୃଭୂମି-ରକ୍ଷଣ କର୍ମରୁ
ଆଜ ନରେଶ୍ବର ମାନରକ୍ଷା କାର୍ଯ୍ୟୁଁ ।
ବୀରପୁତ୍ର
ଦେଶ ହିତେ ହରାଇଣ ପ୍ରାଣ
ଲେଖାଏ ଅମରାକ୍ଷରେ—
ସ୍ବନାମ ସଂସାରେ;
ନୋହେ ମର
ନୋହେ ସେ ନଶ୍ବର ।
ବନ୍ଦେ ! ଦୀର୍ଘ ଆୟୁ ଦାନେ

ରଖନ୍ତୁ ଏ ନବରାଜା ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହେ
କର ଆମ୍ଭ ପ୍ରାର୍ଥନା ପୂରଣ । (ଉପବେଶନ)

ବିଜୟ ସିଂହ—(ରାଜଗୁରୁ ପ୍ରତି)
ପୂଜ୍ୟପାଦ ଗୁରୁଦେବ !
ଅଛି ଜ୍ଞାତ ଆପଣଙ୍କୁ
ଅନ୍ତଃପୁର
ପୁଣ୍ୟ ଅନୁଷ୍ଠାନ ।
ଦେବ ପୂଜା, ଦାନ, ହୋମ,
ଯଜ୍ଞ-ଅନୁଷ୍ଠାନେ ଦେଇ ଶିକ୍ଷା—
ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହେ
ଧର୍ମ କାର୍ଯ୍ୟେ କରାଇବେ
ସତତ ମଗନ ।

ରା: ଶମ୍ଭୁନାଥ ଶାସ୍ତ୍ରୀ—(ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ)
ମହାରାଜ !
ହେଲି ମୋର ଅତ୍ୟନ୍ତ ସନ୍ତୋଷ,
ଧର୍ମମତେ ଦେଇ ଉପଦେଶ
ଶାମ, ଦାନ, ଭେଦେ
କରାଇବି ରାଜ୍ୟର ଶାସନ ।
ଜାଣନ୍ତୁ କୁମାର ନିଜେ ମଧ୍ୟ
ଶାସନ ବିଧାନ ।
କରେ ଆଶୀର୍ବାଦ—

ରହୁଛ ମୋ ଆଶା
ଚରଣାନ୍ତ ବସିଛବ ରାଜ୍ୟେ
ବନ୍ଧୁ ପରସାଦେ । (ଉପବେଶନ)

ମହାନନ୍ଦ ବିଦୂଷକ—(ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ ମନ୍ତ୍ରୀପ୍ରତି)—

ମନ୍ତ୍ରୀ ମହାଶୟ ! କର୍ଣ୍ଣରେ ଏହା ଶୁଣିବାକୁ ଥିଲା । ପୁଣି ପାଡ଼-ନେହ ଦେଖିବ ! ବ୍ରାହ୍ମଣ-ବତ୍ସଳ ମହାରାଜା ବାନପ୍ରସ୍ଥରେ ଚାଲିଯିବେ । ହାୟ ! ହାୟ ! ମୋର କେତେ ଆଶା ଗଲା ! ଖାଇବା, ପିଇବା ଉତ୍ସବମଧ୍ୟରେ କେତେ ମଉଛବ, କେତେ ହାସ୍ୟରଙ୍ଗ କରିବାକୁ କଳ୍ପନା କରୁଥିଲି,ସେ ସବୁ ଗଲା ! ମହାରାଜ ଚାଲିଯିବେ, ମୁଁ ପୁଣି ରହିବ,ଏହା ତ ମୋ ଦେହ ସହିବ ନାହିଁ । ନା, ମହାରାଜଙ୍କ ପଛ ପଛେ ମୁଁ ମଧ୍ୟ ବାଟ ଧରିବ । କିନ୍ତୁ ଏତେ କଥା ଯେ ହେଲାଣି ମୋତେ ପଦେ ସୁଦ୍ଧା ଛାମୁରୁ ପଚାରା ହେଲା ନାହିଁ ? କ'ଣ କରିବ, ମୋ ଅଦୃଷ୍ଟ !

କୃପାଳ ସିଂହ ମନ୍ତ୍ରୀ—ବିଦୂଷକେ !

ସଙ୍ଗରେ ଯିବାକୁ ନାସ୍ତି ନ କରନ୍ତି ଛାମୁଁ,
କିନ୍ତୁ —
ଜାଣିଛିକି ବାନପ୍ରସ୍ଥ ଦୁଃଖ—ପ୍ରସ୍ଥ ପ୍ରସ୍ଥ,
ତହିଁ ନ ମିଳିବ ରାଜଭୋଗ୍ୟ
ଭୋଜନ ସଉଖ୍ୟ ।
ନେଇଣ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ରାଜା
ଘନ ଅଟବୀରେ, ତୀର୍ଥ ଆଶ୍ରମରେ ଭ୍ରମି

ପୂରାଇବେ କାହୁଁ ତବ
ଗମ୍ଭୀର ଜଠରେ ?

ବିଦୁଷକ—ମନ୍ତ୍ରୀ ମହାଶୟ ! ଆପଣ ଏତେ ବଡ ରାଜ୍ୟର ପରିଚାଳନାରେ ମନ୍ତ୍ରଣା ଦାନକରି ଏ କଥାରେ ଏପରି କହିବା ଠିକ୍ ହୋଇ ନାହିଁ । ଶମ୍ଭୁ ତ ଅବଶ୍ୟ କିଛି ଯୋଗଣର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବେ, ପବନ ଅପମାନ ତ କରିବେ ନାହିଁ । ଅନୁଗ୍ରହ ଥିଲେ ଏ ବ୍ରାହ୍ମଣର ଉଦରଟା କଣ ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ରହୁଛି ? ତା ନୁହେ, ସେଥି ପାଇଁ ଚିନ୍ତା କରୁନାହିଁ, ତେବେ ମୁଁ ତ ଯିବି—ଆଉ ଜଣେ କ'ଣ କରିବ ?

କୃପାଳ ସିଂହ—କିଏ ସେହି ଆଉ ଜଣେ ?

ବିଦୁଷକ—ନା, ନା ଓଃ ! ସେହି ଛାଇ ସମ ମୋର ବୁଢ଼ୀ ବ୍ରାହ୍ମଣୀଟି । ସେ ମହାସ୍ୱାଣୀ ମୋତେ ଖଣମାତ୍ର ନ ଦେଖିଲେ ଚୁଲାରେ ପାଣି ପଡ଼ିବା ଭଳି ଶୁଖି ଶୁଖି ମରିଯିବ । ସେହି କଥାଟା କାଳ ହେଉଛି ।

(ମନ୍ତ୍ରୀଆଦିଙ୍କ ଉଚ୍ଚହାସ୍ୟ)

ରାଜା ବିଜୟ ସିଂହ—ନା, ବୟସ୍ୟ !

ଥାଆନ୍ତୁ ଆପଣ !
ପୁରାତନ ବିଦୁଷକ—
ରାଜହର୍ମ୍ୟେ ରହି
ନବ ରାଜା, ରାଜପୁତ୍ର ସହି

କରନ୍ତୁ ଉଲ୍ଲାସ
ହାସ୍ୟରସେ ଉଲ୍ଲସିତ ମନେ ।

ବିଦୂଷକ—ମହାରାଜ ! ଜୟନ୍ତୁ (ଉପବେଶନ) ।

(ନର୍ତ୍ତକୀଗଣଙ୍କ ପ୍ରବେଶ ଓ ନୃତ୍ୟ ସହିତ ଗାନ)

ଦେଖଃ ସଙ୍ଗିନୀ ମନ ମୋହିନୀ
ମୋହନ ବେଶ ମାଧୁରୀ ଭରି ।
ଏ ଯେ ସୁନ୍ଦର ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ରୁଚିର
ଆରସି ଝରି ସୁଷମା ଭରି ।
ଏ ପଦ୍ମିନୀ ମିହିର ବନ୍ଧୁ
ସୌରଭେ ସମ୍ଭ୍ରମଦ ସିନ୍ଧୁ—
ଜଳ ଗହଳ— ପଦ୍ମ କହ୍ଲାର
ସରସୀ ପ୍ରାୟେ ସୁନ୍ଦରେ ଭରି ।
ଦେଖ ଗୋ ସଖ ଶୋଭିଜଳ
ପ୍ରେମ ବଢାସେ ଢଳ ଢଳ
ନେହ ରୁଚିର ପ୍ରୀତି ଭଣ୍ଡାର
କରେ ଯେ କୂର ମିଳନ ଧାରି ।
ଶୁଣି ମୋହନ ବଂଶୀ ସ୍ୱନ
ଉଛନ ଗୋକୁଳ ଯେସନ
ଅଜ ସେପରି ମଗ୍ନ ଏ ପୁରି
ନଂଗରୀ ଶ୍ରେଣୀ ପ୍ରେମେ ବିଭୋରି ।

କାଗାପୁଲ୍ଲନେ ବନବାଲା
ଗାଏ ମଧୁର ପ୍ରେମବୋଲା

ଚୌଦଗ ଭର   ପ୍ରେମ ଲହରୀ
କୁସୁମାଞ୍ଜଳୀ   (ଦଏ) ଡରୁ ବଧୁରୀ ।

(ଗାନ ସମାପ୍ତି ପରେ ଅତର, ଫୁଲହାର ଓ ପାନ ବତରଣ)

ବିଜୟ ହିନ୍ଦ—ସଂଙ୍ଗ ଭଙ୍ଗ କରାଯାଉ ।

(କରତାଳ ପ୍ରଦାନ)

ଯବନିକା

ଷଷ୍ଠ ଅଙ୍କ

ପ୍ରଥମ ଦୃଶ୍ୟ

ରାଜପଥ

(କେତେଜଣ ନାଗରିକ)

ପ୍ରଥମ ନାଗରିକ— ଭାଇ ! ଆଜିକାଲି କିଏ ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହ ରାଜ୍ୟ ପାଳନ କରୁଅଛନ୍ତି ? ବିଜୟ ସିଂହ ତ ତୀର୍ଥାଟନ କରିବାକୁ ବାହାରି ଗଲେ, ଏ ତାଙ୍କପରି ନିର୍ବିଘ୍ନରେ ରାଜ୍ୟ ଶାସନ କରୁଅଛନ୍ତି ନା ?

ଦ୍ୱିତୀୟ ନାଗରିକ—ହଁ ଭାଇ, ଆଜି କାଲି ସତେ ରାମ-ରାଜ୍ୟ ପରି ହୋଇ-ଗଲା । ଧର୍ମଶାଳା ଗୋଟିଏ ତିଆରି କରିଛନ୍ତି, ସେଠାରେ ଅନେକ ଲୋକ ଆଶ୍ରୟ ନେଉଛନ୍ତି ।

ତୃତୀୟ ନାଗ.—କୃପାଳ ସିଂହ ମନ୍ତ୍ରୀ ଯେ ବିଜୟ ସିଂହଙ୍କ ଏକାନ୍ତ ବିଶ୍ୱାସୀ । ତାଙ୍କ ହାତରେ ରାଜ୍ୟଶାସନଭାର ଦେଇ ବୃଦ୍ଧ ରାଜା ତୀର୍ଥାଟନକୁ ବାହାରି ଗଲେ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ନାଗ:—ଆଜି କାଲି ରାଜା ବିଜୟ ସିଂହ କେଉଁଠାରେ ଅଛନ୍ତି ଖବର ପାଇଥିଲ କି ?

ତୃତୀୟ ନାଗ—ମୁଁ ଶୁଣିଥିଲି ସେ ବାରଣସୀବାସୀ; ସେ ଏକ ପ୍ରକାର ଉଦାସ ଭାବେ ଈଶ୍ୱର ଭଜନ କରୁଅଛନ୍ତି । ସଂସାର ପ୍ରତି ମାୟା ମମତା ତାଙ୍କ ହୃଦୟରୁ ବହୂରିତ ହୋଇଛି ।

ଚତୁର୍ଥ ନାଗ:—ସଂସାର ପ୍ରତି ବା ବିରାଗ ନ ହେବେ କାହିଁକି ? ପୁଣି ନାହିଁ, ରାଣୀ ତ ଅନେକ ଦିନରୁ ସ୍ୱର୍ଗାରୋହଣ କରି ଅଛନ୍ତି । ସେହିଦିନୁ ସେ ଏକପ୍ରକାର ରାଜର୍ଷି । ତାହା ମୁଁ ଭଲ ଭାବରେ ଜାଣେ । ମନ୍ଦିରରୁ ପ୍ରସାଦ ନ ଗଲେ ଠା ହୁଏ ନାହିଁ । ତ୍ରିକାଳ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ହୋମ ଜପ ଆଦି କରି ସାରି ରାଜ୍ୟର ଭାର ବୁଝନ୍ତି । ସେହିଦିନୁ ସେ ବୈରାଗ୍ୟ-ଜୀବନ ଧାରଣ କରିଛନ୍ତି । ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାବାଈ ଏକମାତ୍ର ଜେମାକୁ ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହଙ୍କୁ ସମ୍ବାଦ ଦେଲେ । ଆଗରୁ ସେ ତୀର୍ଥକୁ ଯିବି ଯିବି କହୁଥିଲେ, ଏବେ ଚାଲିଗଲେ ।

ପ୍ରଥମ ନାଗ:—ଦୁର୍ଜ୍ଜନ ସିଂହ କି ଦୁର୍ଯୋଗ ସମୟରେ ଆସିଥିଲା । ସେ ରାଜ୍ୟରେ ପାଦ ଦେଲା ମାତ୍ରେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ରାଜ୍ୟକୁ ଗ୍ରାସ କରିବାକୁ ଆସିଗଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖ ରାଜ୍ୟରେ କି ଆନନ୍ଦ ଖେଳା କରିଛି । ସେ ନରହତ୍ୟା କାହିଁ, ସେ ଗୃହ-ଦାହ କାହିଁ, ସେନାମାନଙ୍କର ଅତ୍ୟାଚାର କାହିଁ, ସେ ଦସ୍ୟୁତା କାହିଁ ? ସ୍ୱପ୍ନରେ ସୁଦ୍ଧା ଦେଖା ନାହିଁ । ଭଗବାନ ଆମ୍ଭ ରାଜା ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହଙ୍କୁ ଦୀର୍ଘଜୀବୀ କରିଥାନ୍ତୁ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ନାଗ:—ଚାଲ ଭାଇ, ଡେରି କରନା, ରଜା ଅନ୍ନ ବସ୍ତ୍ର ଦାନ ଦେଉଅଛନ୍ତି । ଚାଲ, ଶୀଘ୍ର ଚାଲ ।

(ପ୍ରସ୍ଥାନ)

(ଗ୍ବୈରଣୀର ପ୍ରବେଶ)

ଗ୍ବୈରଣୀଙ୍କ ଗାନ

ଦୁଃସମୟ ଗଲ   ଅସିଲ ସୁଦନ
କାହିଁଗଲ ସେହୁ ପାପିଷ୍ଠ ଦୁର୍ଜନ,
ଦୁର୍ଜନ ସିଂହୃଷି   ପାମର ଅଧମ
ଅଶାନ୍ତ ଅଧାର ହେଲ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ ।
ଧନ ଧାନେ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ   ବାଜରା, ଗୋଧୁମ
ସତ୍ୟ ବ୍ରତ ରାଜା ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଆଗମନ;
ଯଶୋଲ୍ମୀର ପ୍ରଜା   ରାଜପୁତଗଣ
ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ଅନ୍ତରେ କର ବନ୍ଦୁଗାନ ॥

(ଗାଉ ଗାଉ ପ୍ରସ୍ଥାନ)

ପଟ୍ଟ ପରିବର୍ତ୍ତନ

ଦ୍ୱିତୀୟ ଦୃଶ୍ୟ

ନଦୀ ତୀରସ୍ଥ ବହ୍ମାବେଦ୍ୟାନ

ସମୟ—ରାତ୍ରି

(ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହ ଓ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାବାଈ ଏକ ସଙ୍ଗେ ଭ୍ରମଣ କରୁ କରୁ)

ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହ—ଅହା !

ବୃକ୍ଷଶୀର୍ଷ ସ୍ତରୀକୃତ ଶ୍ୟାମଳ ପଲ୍ଲବେ
ଶୋଭମାନ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା-
ପ୍ରବାହିତ ତଟିନୀ ବକ୍ଷରେ, ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା
ସୁନ୍ଦର ସଉଧ ଦୁର୍ଗ ପ୍ରାଚୀର ଶିଖରେ
ନିପତିତ ବିନ୍ଦୁ ବିନ୍ଦୁ ଚନ୍ଦ୍ରାଲୋକ—
କି ବିଚିତ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରାଲୋକ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା !
ଆହା ! ବିଶ୍ୱସ୍ରଷ୍ଟା
ବିଚିତ୍ର କଳ୍ପନାକୃତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ—
ଭବ, ଧରାଲୀଳା-ଖେଳା ।
ଉଚ୍ଛୁଳୁଛି ଆନନ୍ଦ ପ୍ରବାହ,
ସର୍ବ ଦିଗ ମଧୁମୟ,
ଅଛି ଏକ ମାତ୍ର ଗାନର ଅଭାବ ।

ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା—ଦିନେ ଏହି ଦାସୀ

କରିଥିଲି ମାନସେ କଳ୍ପନା,
ବୀଣା ସ୍ୱର ମଧୁର ସଙ୍ଗୀତ

ପ୍ରାଣଧନେ ଶୁଣାଇବ ଦନେ,
ଇଚ୍ଛା ଯେବେ, ହେବ ସୁପୂରଣ ।

ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହ— ଅହା !
ଏ ବିଶ୍ୱର ଅନନ୍ତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଦେଖି
ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ! ପ୍ରିୟତମେ ! ଚିତ୍ତ ମମ ବିହ୍ୱଳିତ—
କି କରୁଛି, କି କହୁଛି ନାହିଁ ବାହ୍ୟ ଜ୍ଞାନ
ହୋଇଅଛି ଅସ୍ଥିର,
ଏ ଦିବ୍ୟ ଶୋଭନେ—
ତଦୁପରି ଚନ୍ଦ୍ରାଲୋକେ ରମଣୀୟ ଯୋଗେ—,
ଯଥି ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ତବ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା
କରୁଅଛି ମମ ଧମନୀରେ
ଏକ ଅତୁଳ ଆନନ୍ଦ ଝଂକୃତ ନିକ୍ୱଣ ।

ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା—(ମନ୍ଦହାସ୍ୟେ)
ବର୍ଣ୍ଣିବା ହୋଇଲେ ଯାହା ନାଥ
ମୋତେ ବରଣୀୟା ସୁନ୍ଦରୀ ପଦରେ,
ନୋହେ ତାହା ସମୀଚୀନ କେବେ ।
ପ୍ରାଣଧିବ !
ଗ୍ରହିଁ ଥରେ ଏହି ମୁକ୍ତ ପ୍ରକୃତି ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟେ,
ଅନନ୍ତ ସୁନୀଳାକାଶୁଁ—
ବିକାଶି ଆଲୋକ
ନିପତିତ ନଦୀବକ୍ଷେ ତରଙ୍ଗେ ଚଞ୍ଚଳ

ବିସ୍ଫୁରିତ ଚନ୍ଦ୍ରାଲୋକେ କରଇ ନର୍ତ୍ତନ ।
ତଦୁପରି ଶ୍ୟାମଳ ବିଟପୀ ଶାଖା
ପତ୍ରାନ୍ତରାଳରୁ—
ବିନ୍ଦୁ ବିନ୍ଦୁ ଜ୍ୟୋତିଃ ପୁଞ୍ଜ ଖଦ୍ୟୋତ ପ୍ରାରକ
ମିଶି ଦିଶେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁନ୍ଦର ।
ସୁନ୍ଦରେ ସୁନ୍ଦରେ ଭରି
ପାର୍ବତୀୟ ଶୁଭ୍ର ପ୍ରକୃତିର ଜ୍ୟୋତିଃ,
ଚନ୍ଦ୍ର ଶୁଭ୍ର କିରଣ ପରନ୍ତି—ଏକାଧାରେ
ଏ ଯାମିନୀ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ମିଶି
କରେ ଶତଗୁଣେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳିତ ଯଥା
ନୀଳକାନ୍ତ ସଙ୍ଗେ ହୀରା
ସମୁଦ୍ଭାସମାନ ।
ଅହା ! କିଚରେଖନ୍ତୁ ମହାରାଜ !
ଅନନ୍ତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟଭରା
ପ୍ରକୃତିର ଶାନ୍ତ ଅହ୍ଲାଦ ।

ଜ୍ୟୋତିଃ ସିଂହ—ଧନ୍ୟ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା,
ଲଭି ତବ ଶ୍ରୀକରପଲ୍ଲବ
ମଣୁଛି ମୁଁ ମହାଭାଗ୍ୟବାନ ।
ବିଶ୍ୱପିତା ! ତବ ଅନନ୍ତ ବିରାଟ ବିଶ୍ୱ—
ବିରାଟର କିବା ଅପରୂପ ରୂପ ।
ପ୍ରକୃତି ରାଣୀର ସଙ୍ଗେ
କରେ ଶତ ଶୋଭନୀୟ କାନ୍ତ ବିବର୍ଦ୍ଧିତ ।

ଆଜ ମୋ ହୃଦୟୁରାଣୀ ତୁମ୍ଭେ
ଏ ବିରାଟ ଶୋଭାରେ ବିଦ୍ୟମାନ ଯେଣୁ
ତୁମ୍ଭ କାନ୍ତି ଦିଶେ ମୋତେ
ଅମୂଲ୍ୟ ଶୋଭନ ।

ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା — ନରେଶ୍ୱର !
ଶୁଣି କଳପନା ତବ
ଚକ୍ଷି ନୋହେ, କିଏ ତୁମ୍ଭେ ?
ମାନବ ନା ଦେବ ?
କ୍ଷୁଦ୍ରା ମୁହିଁ,
ତୁଚ୍ଛ, କ୍ଷଣଜନ୍ମା !
ଏ ଅଧୀନା ସଙ୍ଗେ ସମ୍ମିଳିତ କର ଯାହା—
ଅଗ୍ରାହ୍ୟ ଶୋଭନ;
ପ୍ରକୃତି ରାଣୀର ସଙ୍ଗେ ନୋହେ ଏ ଅଧୀନା
ସମକକ୍ଷ ।
ମାନ ନାଥ ! ଏ ବିଶାଳ ଶୋଭା
ପ୍ରକୃତିର ମଧ୍ୟେ
ତବ ପଦ ଲାଭକର
ମଣେ ମନେ, ମୋହ ସମ କେହୁ
ନାହିଁ ଭାଗ୍ୟବନ୍ତୀ ।
ଅଧୀନାର ଗୁରୁ, ଇଷ୍ଟ, ଆରାଧ୍ୟ—
ଦେବତା,
ଅଟନ୍ତି ଆପଣ ।

ସ୍ୱାମୀ !
ତବ ପଦ ସେବା ବିନୁ
ଏହି ରାଜପଦ, ରାଜ୍ୟ, ଧନ, ପ୍ରାଣେ
ନାହିଁ ମୂଲ୍ୟ, ଅଟେ—
ଅତି ତୁଚ୍ଛ ମାନ ।

(ବୀଣା ହସ୍ତରେ ନେଇ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାର ଗାନ ।)

ନିତ୍ୟ, ମାନସ ହୁଏ— ବିଚ୍ଛେଦ ନୋହି (ସଦା)
ରହିଁ ଥିବ ନେତ୍ରଦ୍ୱୟେ ।

ଏ ଯେ ମାନସ— ନାହିଁ ସନ୍ତୋଷ
ସନ୍ତାପ ହୃଦୟ ଅନ୍ତରହେ ।

ଦେଖି ପଲେ ପଲେ ତେବେ ନ ମେଣ୍ଟେ ଆଶ
ସର୍ବଦା ବିରହେ କରି ହା ହୁତାଶ ।
ପଡୁ ପଡୁ କରେ ନ ଘଟେ ଭାଗ୍ୟରେ
ମିଳନର ଆଶା ମେଣ୍ଟି ନ ଯାଏ ।

ଇଚ୍ଛାହୁଏ ହୃଦ ମଧ୍ୟରେ ରଖିବି
ଯୁଗେ ଯୁଗେ ନେତ୍ର ପୂରାଇ ଦେଖିବି
ନ ମେଣ୍ଟେ ସେ ଆଶ, ନ ପୁରେ ମାନସ
ଛାୟାସମ ବନ୍ଧୁ ଭାସି ସେ ଯାଏ ।

ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା—ପ୍ରାଣେଶ୍ୱର !
ଏ ଅଧୀନା ଦାସୀ
ଅଟେ ତବ ସଦା ଅନୁଗତ
ତବ ଦୁଃଖ ସୁଖ ଫଳ—
ଭାଗୀ ସତତରେ ।

ଜ୍ୟୋତଃ ସିଂହ—(ଅଲଙ୍ଗନୋଦ୍ୟତେ)
ପ୍ରିୟତମା ! ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା !
ରଜନୀ ଅଧିକ ହୁଏ
ଚାଲ ପ୍ରିୟେ ଯିବା ଭବନକୁ—
ଯାମିନୀ ଯାପିବା ବସି ଆପଣା ଦୁର୍ଗରେ ।

(ଜ୍ୟୋତଃ ସିଂହ, ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ବାଈର ହସ୍ତ ଧାରଣ କରିବା, ସ୍ନେହରେ ହସ୍ତ ଅଘ୍ରାଣ କରିବା, ଉଭୟେ ସ୍ନେହସମ୍ଭାଷିତ ସମୟେ ସଖୀମାନଙ୍କର ଗାନ ଗାଇ ଗାଇ ପ୍ରବେଶ)

(ଗାନ)

ଦେଖ ଲୋ ସଜନି, ଶଶୀ କୁମୁଦିନୀ
ଯୁଗଳ ମିଳନ କେଡେ ଶୋଭା କରେ ।

ଆସ ଲୋ ସକଳେ ମଣ୍ଡି ଫୁଲମାଳେ
ସାଜିବା ଦୁହିଁଙ୍କି ଅଜ ଭକ୍ତିଭରେ,
ସାଜିବା ବେନିଙ୍କି ଅଜ ସ୍ନେହଭରେ ॥

ଭ୍ରମ ହୁଏ ସଖି, ଦେଖି ଏହୁ ଛବି
କି ଅବା ସ୍ୱର୍ଗର ଇନ୍ଦ୍ର ଶଚୀ ଦେବୀ
କାମ ରତି କିଣି ତାଙ୍କ ଦିବ୍ୟରୂପ ବେନି
ଗୃହିଁଙ୍କ ମାନବଙ୍କେ ସଖୀ ମନ ହରେ ॥

ହେ ପରମେଶ୍ୱର, କରୁଣାନିଧାନ
କରନ୍ତୁ ଉଭୟେ ଅଭୟ ପ୍ରଦାନ ।
ଦିବ୍ୟ ସୁଖ ପାଇ ସଦାନନ୍ଦେ ହୁନ୍ତେଁ ଥାଇ
କଟନ୍ତୁ ସଇନ୍ଧୁ ସେ ଭୂମ୍ଭ ବରେ ॥

(ଗାନ ପରେ ସଖୀମାନେ ଉଭୟଙ୍କୁ ପୁଷ୍ପହାର ଦେବା ସମୟେ ପଟ୍ଟପତନ)

ଯ-ବ-ନି-କା—ପ-ତ-ନ ।

ସମାପ୍ତ

କଟକ ସତ୍ୟବାଦୀ ପ୍ରେସରେ ଶ୍ରୀ ରଘୁନାଥ ରଥଙ୍କଦ୍ୱାରା ମୁଦ୍ରିତ ୧୯୩୩

Printer-R. N. Rath,
THE SATYABADI PRESS,
CUTTACK.
1933.